

”Ei, ei se lapsi synny”

Nuorten naisten abortinhaku ja toimijuus Helsingin sosiaalineuvolassa 1950- ja 1960-luvuilla

Ellen Gassama Jabai

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos
Talous- ja sosiaalhistoria
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2015

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos	
Tekijä □– Författare – Author Ellen Gassama Jabai			
Työn nimi – Arbetets titel – Title ”Ei, ei se lapsi synny” – Nuorten naisten abortinhaku ja toimijuus Helsingin sosiaalineuvolassa 1950- ja 1960-luvuilla			
Oppiaine – Läroämne – Subject Talous- ja sosiaalhistoria			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2015	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 149
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tutkielmassa käsitellään Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolaan tulleita nuoria naisia ja heidän toimijuuttaan sosiaalineuvolassa. Tutkimuksessa avataan myös naisten kokemuksia seksuaalisuudesta, seurustelusta ja raskaudesta sekä mahdollisen aborttitoiveen perusteluja. Keskiössä on aborttia hakevan nuoren naisen toimijuus ja ääni, joka on aiemmissa väestön historiaa koskevissa tutkimuksissa usein sivuutettu. Tutkimuksen on tarkoitus osoittaa, että sosiaalineuvolassa käyneet nuoret naiset olivat passiivisen väestökontrollin kohteen sijaan aktiivisia ja tietoisia toimijoita.</p> <p>Vuonna 1950 voimaan tullut aborttilaki mahdollisti naisille laillisen abortin anomisen. Väestöliiton sosiaalineuvolat olivat keskeisin laillisia raskaudenkeskeytyksiä myöntävä taho. Aborttilain perimmäisin tarkoitus oli hillitä korkeita aborttilukuja, jotka nähtiin väestöpoliittisia tavoitteita uhkaavina. Lääkärikunta asetettiin vahtimaan tavoitteiden toteutumista.</p> <p>Nuoret naiset olivat aborttilain voimassaolon aikana 1950- ja 1960-luvuilla erityisten suurten muutosten ja ristiriitojen välissä. Yhteiskunnalliset muutokset, kuten kaupungistuminen, modernisaatio ja seksuaalinen vapautuminen synnyttivät nuorille naisille uudenlaisia mahdollisuuksia, vaihtoehtoja ja haasteita, jotka eivät aina vastanneet perinteisiä naiseuden ja äitiyden odotuksia.</p> <p>Tutkimuksen aineisto koostuu Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjoista eli anomuksista, joilla laillista aborttia anottiin. Potilasasiakirjat ovat Väestöliiton sosiaaliohittajan kautta tuotettuja kertomuksia naisten elämästä ja suhteesta raskaudenkeskeytykseen. Aineistona ne valottavat ainutlaatuisella tavalla väestöpoliittista kontrollia harjoittaneen viranomaisen ja kontrollin kohteena olevan naisen kohtaamista sosiaalineuvolassa. Potilasasiakirjoista on systemaattisella satunnaisotannalla valittu yhteensä 179 alle 21-vuotiaan naisen anomukset vuosilta 1953, 1961 ja 1969. Aineiston analyysissä on käytetty Atlas.ti-ohjelmaa ja aineistoa on analysoitu aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmin eli koodaamalla aineistossa esiin nousseita ilmiöitä ja ryhmittelemällä niitä kokonaisuuksiksi. Vertaileva ote on tutkimuksen analyysissä keskeinen.</p> <p>Sosiaalineuvolassa asioineet raskaana olevat nuoret naiset kuuluivat lähes poikkeuksetta yhteiskunnan alempiin sosiaaliluokkiin. He olivat köyhiä maaseutu- tai työläistäustaisia naisia, jotka työskentelivät pienipalkkaisissa töissä ja olivat vähän koulutettuja. Heidän raskautensa oli yleensä alkanut avioliitossa tai seurustelusuhteessa, joskin satunnaiset suhteet yleistyivät 1960-luvun lopulla kaupunkilaisten vapaa-ajanviettotapojen yleistyessä nuorten keskuudessa. Suurin syy naisten ei-toivottuihin raskauksiin oli ehkäisytedon puute.</p> <p>Suurin osa naisista perusteli aborttitoiveensa taloudellisin ja sosiaalisin syin, joita ei kuitenkaan hyväksytty aborttiperusteluiksi. Naimisissa olevat naiset vetosivat ennen kaikkea köyhyyteen, perheen hyvinvointiin ja aviomiehen hankalaan käytökseen. Naimattomien naisten keskeisin abortinhaun syy oli naimattomuus ja siitä johtuvat taloudelliset ja sosiaaliset syyt. 1960-luvun lopulla naisten perustelut raskaudenkeskeytykselle eivät olleet enää niin sidottuja taloudelliseen ahdinkoon, vaan yhä useampi nainen halusi opiskella ja työskennellä ennen lasten hankintaa.</p> <p>Aineisto osoittaa, että naisten toiminta sosiaalineuvolassa oli aktiivista ja päämäärätietoista. Nuoret naiset uskalsivat vaatia oikeuksiaan ja he halusivat tehdä vaikeitakin päätöksiä oman ruumiinsa ja tulevaisuutensa suhteen. Naisten vahva toimijuus näyttäytyi sosiaalineuvolassa muun muassa uhkailuna ja lain kritisointina, mutta myös rehellisyytenä ja avoimuutena. Naisten toimijuus raivasi tietä julkiselle keskustelulle, joka puhkesi Suomessa vuoden 1965 aikana ja jonka myötä aborttilakia muutettiin naisten itsemääräämisoikeutta kunnioittavammaksi.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Raskaudenkeskeytytys – Abortti – Seksuaalisuus – Nuoret – Väestöliitto – Ehkäisy – Väestöpolitiikka			

Sisällysluettelo:

1. Johdanto	1
2. Tutkimuksen lähtökohdat	4
2.1. Tutkimuskohteena nuoret naiset sosiaalineuvolassa	5
2.2. Aineistona sosiaalineuvolan potilasasiakirjat	6
2.3. Eettiset kysymykset ja arkaluontoisen aineiston tutkiminen	10
2.4. Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset	13
2.5. Tutkimuksessa käytetyt menetelmät	15
2.6. Aiempi tutkimus	18
3. Tutkimuksen keskeiset käsitteet ja teoreettinen viitekehys	25
3.1. Kulttuurinen ja biologinen naiseus ja äitiys	26
3.2. Moderni nuoruus ja nuoren naisen seksuaalisuus	29
3.3. Toimijuuden käsitteestä	32
3.4. Luokka-, sukupuoli- ja ikäkonflikti	36
4. Tutkimuksen historiallista taustaa	39
4.1. Naiset yhteiskunnallisina äiteinä	39
4.2. Nuoruus 1950- ja 1960-lukujen Helsingissä ja nuoren naisen suhde äitiyteen	44
4.3. Nuoren naisen kielletty seksuaalisuus	48
4.4. Abortista väestöpoliittinen ongelma	53
4.5. Väestöliiton rooli laillisten aborttien myöntäjänä	58
5. Aborttilaki ja sosiaalineuvolan käytännöt	63
5.1. Aborttilaki ja sen toimeenpanon ongelmat	63
5.2. Laista käytäntöön – arki sosiaalineuvolassa	66
5.3. Sosiaalihoitajan ja lääkärin ääni potilaskertomuksissa	69
6. Nuori nainen sosiaalineuvolan vastaanotolla	75
6.1. Minkälaisia nuoria naisia sosiaalineuvolassa kävi vuosina 1953, 1961 ja 1969?	76
6.2. Miten nuoren naisen raskaus oli alkanut?	85
6.2.1. Ehkäisy tietous kasvaa 1960-luvun lopulla	93
6.3. Nuoret naiset raskaudenkeskeytystä ja tukitoimia hakemassa	100

6.3.1. Naimisissa olevien naisten abortin haun syyt.....	100
6.3.2. Naimattomien naisten abortin haun syyt.....	107
6.3.3. Tukitoimenpiteet ja lapsen pois antaminen vaihtoehtona abortille..	112
6.4. Naisen protestiään kuuluu sosiaalineuvolassa.....	116
6.4.1. Vastareaktioita, uhkailua ja kritisointia	116
6.4.2. Tulevaisuuden suunnitelmat ja nuoruus.....	123
6.4.3. Toimijuuden ilmentyminen sosiaalineuvolassa	126
7. Johtopäätökset sosiaalineuvolassa käyneistä nuorista naisista ja heidän toimijuutensa ilmentymisestä	130
7.1. Nuoret naiset sosiaalineuvolassa – vastauksia tutkimuskysymyksiin	130
7.2. Lain kyseenalaistamisesta uuteen aborttilakiin	135
7.3. Nuorten naisten toimijuus sosiaalineuvolassa ja julkisen aborttikritiikin nousu.....	138
Lähde- ja kirjallisuusluettelo	142

1. Johdanto

Abortti on ollut kiivaan keskustelun ja kädenväännön kohteena vuosisatoja, mutta erityisesti koko 1900-luvun ajan. Niin laittomat kuin laillisetkin abortit on nähty sekä moraalisia vakaumuksia että väestöpoliittisia tavoitteita uhkaavina.

Aborttikysymys on liittynyt niin väestöpolitiikkaan, uskuntoon kuin keskusteluun yksilön itsemääräämisoikeudesta. Aborttikysymys on ollut – ja on edelleen monitahoinen, ristiriitainen ja tunteita herättävä aihe.

Ennen vuotta 1950 Suomessa ei tunnettu laillisia abortteja vaan tahallinen raskaudenkeskeytys oli rikos. Lääkärikunnassa oli tosin yleistynyt käytäntö, jonka mukaan raskaus voitiin keskeyttää jos raskaana olevan naisen tai lapsen henki oli vaarassa. Muissa tilanteissa abortti nähtiin laittomana ja siitä rangaistiin rikoslain mukaan.¹

Huolimatta ehdottoman tuomion uhasta, Suomessa tehtiin 1900-luvun alun vuosikymmeninä tuhansia laittomia raskaudenkeskeytyksiä. 1930–1940-luvuilla arviot laittomien aborttien määrästä olivat nousseet jo 20 000–30 000 vuodessa.² Päävastuu ongelman ratkaisusta annettiin juristeille ja lääkäreille, joiden suhtautumista aborttiin ohjasivat juridiset, lääketieteelliset ja väestöpoliittiset motiivit.³

Laittomien aborttien synnyttämää ongelmaa päädyttiin ratkaisemaan lailla, joka laillisti raskaudenkeskeytykset eräissä lääkärrien määrittelemissä tilanteissa. Lääkärrien jo vakiintunut käytäntö naisen hengen pelastamiseksi sai lain suojan. Laillisen raskaudenkeskeytyksen saattoi saada myös eettisiin (raskaus alkanut raiskauksesta tai nainen ollut alle 16-vuotias raskauden alkaessa) tai eugeenisiin (rotuhygieenisiin) syihin vedoten. Lisäksi lakiin sisällytettiin sosiaaliset syyt, jotka kuitenkin olivat suoraan alisteisia lääketieteellisille syyille. Laillinen abortti

¹ Keski-Petäjä 2012, 46; Helen 1997, 32–33.

² Meskus 2005, 47; Helen 1997, 35–39; Auvinen 1991, 208; Rauttamo 1980, 17.

³ Meskus 2005, 47–50.

voitiin siis myöntää lääketieteellisen, lääketieteellissosiaalisen, eettisen ja eugeenisen syyn perusteella.⁴

Väestöliitto sai pääroolin niin valtakunnallisessa abortintorjuntatyössä kuin laillisten aborttien myöntämisessä. Väestöliitto perustettiin vuonna 1941 tarkoituksena helpottaa ajan perhe- ja väestöpoliittisia ongelmia. Laittomat raskaudenkeskeytykset olivat yksi tärkeimmistä epäkohdista, joihin Väestöliitto toiminnallaan puuttui. Jo vuonna 1948 perustettiin ensimmäinen sosiaalineuvola, jonka tehtävänä oli auttaa nimenomaan raskautensa takia vaikeuksissa olevia naisia.⁵

Kun aborttilaki tuli voimaan vuonna 1950, Väestöliiton sosiaalineuvoloista tuli keskeinen laillisia aborttipäätöksiä myöntävä taho. Koska sosiaalineuvoloiden perimmäisin tehtävä oli saada Suomen raskaudenkeskeytysluvat laskuun, sosiaalineuvoloiden toiminta keskittyi pääasiassa henkisen avun ja konkreettisten tukitoimien antamiseen. Laillisten aborttien myöntäminen ei ollut sosiaalineuvoloiden keskeisin tehtävä.⁶

Ajan suomalainen aborttipolitiikka seurasi laajempaa teollistuneissa maissa tapahtuvaa väestökehitystä, johon pyrittiin vastaamalla kontrolloimalla kansalaisten lisääntymistä.⁷ Aborttilaki ja tukitoimenpiteet eivät kuitenkaan olleet riittäviä abortintorjuntatyön välineitä ja laittomien raskaudenkeskeytysten määrä pysyi korkeana aina vuoteen 1970, jolloin uusi laki salli raskaudenkeskeytyksen pelkästään sosiaalsiin syihin vedoten.⁸ Viimeistään 1960-luvun aikana kuitenkin huomattiin, että laittomat raskaudenkeskeytykset heijastelivat laajempia yhteiskunnallisia ilmiöitä, kuten alempien sosiaaliluokkien sosioekonomisesti kestänytön tilannetta, mutta myös muuttuneita käsityksiä ja asenteita koskien seksuaalisuutta, naiseutta ja äitiyttä.

⁴ Laki raskauden keskeyttämisestä 17.2.1950/82.

⁵ Rauttamo 1980, 62–64; Auvinen, 216.

⁶ Auvinen 1991, 205–226.

⁷ Hiilamo 2006, 38–49; Meskus 2005.

⁸ Aborttilakikomitean mietintö 1968, 21–23; Laki raskauden keskeyttämisestä 24.3.1970/239.

Ei vain Suomessa, vaan laajalti läntisissä maissa 1960-lukua pidetään ”seksuaalisen vallankumouksen” aikakautena. ”Vallankumous” linkittyi erityisesti nuorten seksuaalisuuden vapautumiseen ja perinteisten seksuaalisten käytäntöjen haastamiseen ja arvojen muutokseen. Globaali, 1960-luvulla puhjennut seksuaalikeskustelu otti ennakkoluulottomasti kantaa niin naisten epätasa-arvoiseen asemaan kodeissa, työpaikoilla, politiikassa ja kansalaisina kuin naisten itsemääräämisoikeuteen seksuaalisuuteen ja aborttiin liittyvissä kysymyksissä.⁹ Keskusteluun ottivat osaa myös aiemmin seksuaalisuudesta vaienneet ryhmät kuten nuoret naiset.¹⁰

Nuoret naiset olivat aborttilain voimassaolon aikana 1950- ja 1960-luvuilla erityisten suurten muutosten ja ristiriitojen välissä. Yhteiskunnalliset muutokset, kuten kaupungistuminen, modernisaatio ja seksuaalinen vapautuminen olivat synnyttäneet nuorille naisille uudenlaisia mahdollisuuksia, vaihtoehtoja ja haasteita. Modernisaation on katsottu liittyvän voimakkaasti juuri nuoruuteen ja sukupuoleen liitettyjen normien ja käsitysten uudelleenmäärittelyyn. Helsinki oli kasvanut vuosisadan alun aikana hurjaa vauhtia ja siitä oli tullut ”keskusten keskus”.¹¹ Erityisesti nuoret muuttivat pääkaupunkiin tehden Helsingistä myös nuorten kaupungin.

Kaupungistunut tyttö tai nuori nainen edusti samaan aikaan sekä yhteiskunnallista että kulttuurista muutosta ja uusia ajatuksia, mutta myös pahennusta ja huonoa elämäntapaa sekä uhkakuvaa äitiydelle.¹² Raskaana oleva, naimaton nuori nainen tuli vaarallisen uuden aikakauden symboliksi.

Tarkastelen tässä tutkimuksessa Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolaan tulleita nuoria naisia ja heidän toimijuuttaan neuvolassa sekä kokemuksia seksuaalisuudesta, seurustelusta ja raskaudesta sekä mahdollisten aborttitoiveiden perusteluja. Tuon esiin nuoren naisen toimijuuden ja äänen, joka näyttäytyy monissa tilanteissa protestina ja kapinointina yhteiskuntaa, väestöpolitiikkaa ja sen kontrollia vastaan.

⁹ Briggs 2012, 524; Siegel 2014, 1367–1368.

¹⁰ Nielsen & Rudberg 2007, 104.

¹¹ Pusila 1990, 97.

¹² Tuomaala, Saa. 2011, 64–67.

Tutkimuksen tarkoituksena on ymmärtää ja tulkita nuorten naisten toimijuutta, asemaa ja elämäntilannetta ajan yhteiskunnassa erityisesti seksuaalisuuteen, seurusteluun, äitiyteen, sukupuoleen ja valtaan liittyvissä kysymyksissä. Tuon myös esiin ajan abortti- ja väestöpoliittiset näkemykset suhteessa raskaana olevien nuorten naisten omiin toiveisiin. Kuten työni pääotsikko, eli erään naisen anomukseen merkitty sitaatti osoittaa, nämä kaksi eivät suinkaan aina kohdanneet toisiaan.

Abortti jakaa edelleen mielipiteitä niin Suomessa kuin maailmallakin, eikä kaikkia osapuolia tyydyttävää ratkaisua aborttikysymykseen ole löydetty. Perustelut, joilla aborttia puolustetaan tai vastustetaan, ovat edelleen yhtä moninaisia kuin ne ovat olleet historian eri aikoina. Abortin voi oikeuttaa tai kieltää esimerkiksi moraalisten, poliittisten tai yksilön oikeuksiin liittyvien syiden perusteella ja aborttikeskusteluun ovat ottaneet osaa niin kansalaisjärjestöjen edustajat kuin uskonnolliset ja poliittisetkin tahot. Viime kädessä abortti toimenpiteenä kohdistuu naisyksilön ruumiiseen, elämään ja tulevaisuuteen, joten hänen äänensä pitäisi olla keskustelussa vahvasti läsnä.

2. Tutkimuksen lähtökohdat

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen lähtökohdat. Tutkimuskohde, aineisto ja tutkimuskysymykset avaavat ja tarkentavat sitä, mistä tässä tutkimuksessa on kyse, mikä on tutkimuksen tarkastelukulma ja minkälaisista lähtökohdista tutkimus lähtee. Aiempi tutkimus ja menetelmät kehystävät tutkimuksen taustaa ja antavat sille raamit. Tälle tutkimukselle välttämätöntä on myös pohtia sitä, miten tutkija oikeuttaa arkaluontoisen aiheen tutkimisen ja minkälaisia eettisiä seikkoja tutkijan on otettava huomioon tutkimuksen teossa.

2.1. Tutkimuskohteena nuoret naiset sosiaalineuvolassa

Tutkimus käsittelee vuosina 1953, 1961 ja 1969 Väestöliiton Helsingin toimipisteestä aborttia anoneita nuoria naisia. Tutkimuksen kohteena ovat alle 21-vuotiaat nuoret naiset ja tytöt, jotka määriteltiin tutkittavana aikana alaikäisiksi¹³.

Käsiteltävät vuodet on valittu, koska ne edustavat erilaisia ajanjaksoja niin nuorison, naisten kuin raskaudenkeskeytysten historiassa. Vuosien 1950 ja 1970 välisenä aikana otettiin käyttöön uusi aborttilaki, huomattiin sen tehottomuus ja korvattiin laki uudella, sallivammalla lailla. Aborttikysymyksen suhteen aika sisälsi kiivasta keskustelua puolesta ja vastaan. Se herätti myös yhteiskunnallista kädenvääntöä liittyen ehkäisyvälineisiin ja naisen oikeuteen päättää omasta kehostaan. Naisliikkeen toinen aalto puuttuikin erityisesti aborttikysymykseen 1960-luvulla, kun se vaati ja puolusti naisten oikeuksia ja itsemääräämisoikeutta. Aborttikysymyksestä tuli naisten kokeman epäoikeudenmukaisuuden symboli, joka liitettiin koskemaan naisten itsemääräämisoikeuden rajoituksia ja epätasa-arvoista asemaa seksuaalisuden, työn, perheen ja tasa-arvoisen kansalaisuuden piirissä.¹⁴

Nuoruuden historiassa 1950- ja 1960-lukuja on kutsuttu jopa nuorison ja nuorisokulttuurien synnyn vuosikymmeniksi.¹⁵ Nuoriso ei tietenkään syntynyt yhtenä hetkenä tai edes yhtenä vuosikymmenenä, vaan iältään nuoria on ollut aina. Kuitenkin käsiteltävä aikana nuoruus ja sen ilmentyminen yhteiskunnassa muuttui. Esimerkiksi koulutuksen pidentymien ja uudenlaisten nuorisoryhmien ja nuorisokulttuurien muotoutuminen johtivat siihen, että nuoret alkoivat näkyä yhteiskunnan eri osa-alueilla aikaisempaa enemmän.¹⁶ Tämä on saattanut vaikuttaa siihen, miten nuoret näkivät itsensä ja kokivat nuoruuden. On ilmeistä, että nuorten näkyvämpi yhteiskunnallinen asema on vaikuttanut siihen, että nuoret naiset identifioituvat ennemmin nuoriksi, kuin aikuisiksi, vaimoiksi tai äideiksi.

¹³ Alaikäisyyden määrittely muuttui 1.7.1969, jolloin täysi-ikäisyyden ikäraja laski 20 vuoteen. Johdonmukaisuuden vuoksi käsitelen tässä tutkimuksessa kuitenkin alle 21-vuotiaita vielä 1.7.1969 jälkeenkin.

¹⁴ Siegel 2014; 1367–1368.

¹⁵ Häggman 2006.

¹⁶ Kaarninen 2006, 11–27.

Se määritteli uudella tavalla heidän suhdettaan omaan itseen, raskauteen ja tulossa olevaan lapseen.

Vuodesta 1721 vuoden 1969 puoliväliin saakka Suomessa alaikäisiksi määriteltiin kaikki alle 21-vuotiaat.¹⁷ Sinikka Aapolan ja Mervi Kaarnisen mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa täysikäisyydellä ja sen tuomilla velvollisuuksilla ja vapauksilla on ollut tärkeä merkitys kun puhutaan eri elämänvaiheista.¹⁸ Siksi on perusteltua rajata tutkimus koskettamaan alle 21-vuotiaita naisia. Aineistosta käy kuitenkin ilmi, että niitä nuoria, jotka ovat voineet elättää itsensä ja jotka ovat olleet taloudellisesti itsenäisiä, on pidetty jossain määrin täysi-ikäisinä ja he ovat esimerkiksi saaneet tehdä itseään koskevia päätöksiä sosiaalineuvolassa. Taloudellinen itsenäisyys on ollut aikuisuuden kriteeri.¹⁹ Sosiaalineuvolassa käyneillä nuorilla taloudellinen itsenäisyys täyttyi lähes aina nuoresta iästä huolimatta. Heidät voisi siis erilaisen määritelmän mukaan lukea aikuisiksi, mutta iän perusteella he olivat alaikäisiä.

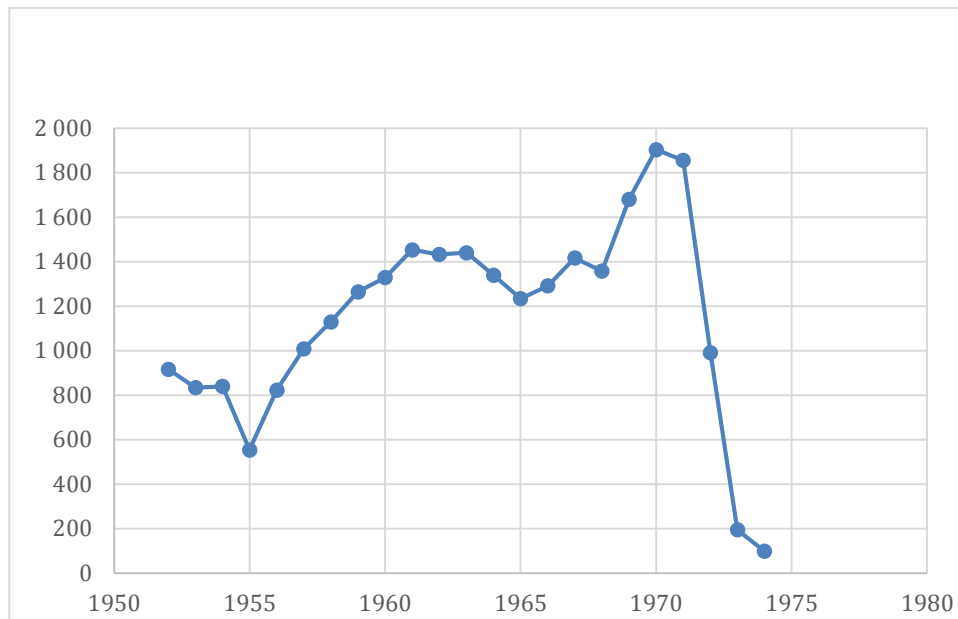
2.2. Aineistona sosiaalineuvolan potilasasiakirjat

Tutkielman aineistona käytän Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjoja, jotka ovat nyt ensimmäistä kertaa tutkimuskäytössä. Potilasasiakirjat ovat anomuksia, joilla naiset ovat anoneet laillista raskaudenkeskeytystä tai sosiaalineuvolan tukitoimenpiteitä. Helsingin sosiaalineuvolassa käyneiden naisten tiedot on kerätty standardoituihin lomakkeisiin ja lomakkeet on arkistoitu kansioihin. Väestöliittoon on Helsingin osalta kerätty kansioita vuodesta 1952 vuoteen 1974. Jokaisessa kansiossa on reilun sadan potilaan anomukset. Yhteensä anomuksia on useita tuhansia ja kansioita useita kymmeniä. (Kuvio 1)

¹⁷ Otavan iso tietosanakirja osa I, 1960, 247; Suomen asetuskokoelma 1969/343.

¹⁸ Aapola & Kaarninen 2003, 13.

¹⁹ Mt., 17.

Kuvio 1. Sosiaalineuvolassa asioineiden naisten lukumäärä vuosina 1952–1974.

Lähde: Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjat.

Kansioiden ja anomusten suuresta määrästä johtuen olen valikoinut vuosien 1961 ja 1969 kansiot systemaattisella satunnaisotannalla, valiten aina joko joka kolmannen tai joka neljännen kansion. Aloitin valinnan aina ensimmäisestä kansioista, jossa olivat vuoden ensimmäiset sosiaalineuvolassa käyneet asiakkaat. Valituista kansioista olen ottanut analyysin kohteeksi kaikkien alle 21-vuotiaiden naisten anomukset, joten en ole jättänyt yhtään kansiota kesken. Vuoden 1953 aineistosta käsittelyssä ovat kaikki vuoden aikana sosiaalineuvolassa käyneet alaikäiset naiset. Aineiston valikointimenetelmän takia naisten lukumäärä ei ole kaikkina vuosina sama.

Satunnaisotannan perusteella olen halunnut varmistaa, että aineisto sisältää nuorten naisten kohtaamisia eri sosiaalihoitajien ja lääkärien kanssa. Vuodenaikojen vaihtelun merkitys saadaan näin myös mukaan. Vuonna 1953 aineiston naisten osuus kaikista samana vuonna käyneistä naisista oli 7 prosenttia, vuonna 1961 4,3 prosenttia ja vuonna 1969 3,5 prosenttia. Yhteensä aineistoni sisältää 179 naista, noin 60 naista jokaiselta valitulta vuodelta.

Potilasasiakirjoihin on merkitty naisen perustiedot, nimi, ikä, siviilisääty, ammatti, koulutus ja tulot. Asiakirjoista selviää myös naisen perhetausta, sairaushistoria, sukulaisten sairaushistoria, lapsen isän tiedot ja muita tietoja naisen perheestä ja menneisyydestä. Joidenkin anomusten yhteydestä löytyy myös liitteitä, lääkärin läheteitä, lääkärintodistuksia ja aborttia pyytäneille naisille tehtyjä älykkyysosamäärätestien tuloksia. Yksityiskohtaisemmin anomuksiin on kirjattu naisen perustelut aborttitoiveelle ja naisen ja sosiaalihoitajan välillä käyty vapaamuotoinen keskustelu. Nämä keskustelut ovat tämän tutkimuksen keskeisin aineisto.

Käytän anomuksista pääasiassa nimitystä kertomus, koska se kuvastaa hyvin naisen ja sosiaalihoitajan välillä käytyä keskustelua. Naiset eivät ole itse tuottaneet aineistoa, vaan sosiaalineuvolan sosiaalihoitaja on täyttänyt lomakkeet naisten kertomusten perusteella. Aineiston analyysissä on otettava huomioon, että naisten ääni kuuluu sosiaalihoitajan kirjoituksen kautta. Sosiaalihoitajalla oli valta päättää, mitä hän kirjasi ylös tai jätti kirjaamatta. Kyse on viranomaisasiakirjoista, joten voi olla, että sosiaalihoitaja ei halunnut kirjata ylös kaikkia keskustelun vaiheita. Myös sosiaalineuvolassa asioiva nainen saattoi taktikoida, liioitella kokemuksiaan tai jättää jotain kertomatta saadakseen laillisen raskaudenkeskeytyksen tai muita tukitoimenpiteitä helpommin. Ritva-Liisa Sumun toimittamasta teoksesta *Abortti* käy ilmi, että osa sosiaalineuvoloissa käyneistä naisista tiesi keinoja, jotka saattoivat vaikuttaa myöntävän aborttipäätöksen saamisessa.²⁰

Myös Miina Keski-Petäjä, joka on käyttänyt tutkimuksensa aineistona Tampereen sosiaalineuvolan potilasasiakirjoja muistuttaa, että naisten anomuksiin on suhtauduttava paikoin kriittisesti.²¹ Aineistoa lukiessa on siis pidettävä mielessä, että naiset olivat sosiaalineuvolassa saadakseen jotakin, yleensä laillisen abortin ja vakuuttaakseen sosiaalihoitajan ja lääkärin siinä, että juuri he tarvitsivat raskaudenkeskeytyksen tiukasta lainsäädännöstä huolimatta. Tämä saattaa hyvinkin näkyä naisten kertomuksissa tai siinä, mitä on jätetty kertomatta. Naiset olivat saattaneet valmistautua sosiaalineuvolaan tuloon ja heillä oli hiljaista,

²⁰ Sumu 1970.

²¹ Keski-Petäjä 2015, 212; Keski-Petäjä 2012, 34–35.

mahdollisesti jo neuvolassa käyneiden naisten kesken jaettua tietoa siitä, miten sosiaalineuvolassa kannatti esiintyä.

Uskon kuitenkin Keski-Petäjän tavoin, että pääsääntöisesti naisen vilpittömän äänen ja häntä kuuluvat kertomuksissa sosiaalihoitajasta ja erityisestä tilanteesta huolimatta. On muistettava, että sosiaalihoitajalla ja tilanteella oli naisen kertomuksen kannalta merkitystä, mutta se ei välttämättä tarkoita, että kertomukset eivät olisi todellisia. Sosiaalineuvola oli paikka, josta haettiin apua vaikean elämäntilanteen selvittämiseen. Naisten hankala elämäntilanne oli luultavasti todellinen, koska muuten he eivät olisi tarvinneet sosiaalineuvolan apua.

Sosiaalineuvolan potilasasiakirjoja tutkittaessa tutkimuksen keskiössä on aina myös sosiaalihoitaja. Hänen roolinsa tietojen ja kertomusten tallentajana on ollut välttämätön, mutta se tarkoittaa myös, etteivät naisten kertomukset näyttäytyä täysin autenttisina. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö naisia ja heidän kokemuksiaan voisi anomuksien avulla tulkita ja tutkia.²² Omassa aineistossani sosiaalihoitajaa pienemmän, mutta merkittävän roolin saavat myös lääkärit. Lääkäreiden kirjaamat tiedot paljastavat viitteitä siitä, miten lääkärit suhtautuivat naisiin ja miten he toteuttivat aborttipolitiikkaa.

Sosiaalineuvolan aborttiantomuksien avulla ei voi rakentaa kokonaiskuvaa naisten elämästä tai kokemuksista.²³ Ne kuitenkin valottavat sitä, minkälaisia naisia sosiaalineuvolassa kävi ja minkälaiset tekijät ajoivat naiset hakemaan apua sosiaalineuvolasta. Anomukset paljastavat myös naisen toimijuuden ilmentymistä eräässä naisen ja yhteiskunnan kohtaamispaikassa, Väestöliiton sosiaalineuvolassa.

²² Keski-Petäjä 2015, 210.

²³ Mt., 212.

2.3. Eettiset kysymykset ja arkaluontoisen aineiston tutkiminen

Tämän tutkimuksen aineisto on hyvin arkaluontoista ja sen tutkiminen nostaa esiin useita eettisiä kysymyksiä, joihin minun tutkijana on pystyttävä vastaamaan. Muun muassa Jari Kylmä, Anna-Maija Pietilä ja Katri Vehviläinen-Julkunen muistuttavat, että arkaluontoisen tutkimuksen tekeminen on voitava perustella ja pohtia sen eettistä oikeutusta.²⁴

Heti tutkimusprosessin alussa esitin itselleni useita kysymyksiä oikeuttaakseni oman tutkimukseni. Miten tuoda esiin naisten oma kokemus ja ääni ilman, että samalla vaarannetaan tutkittavien henkilöiden yksityisyys? Miten toimia oikeudenmukaisesti sekä naisia itseään että heidän kohtaamiaan viranomaisia kohtaan? Mikä on tutkijan itsensä vastuu kun hän käsittelee arkaluontoista tutkimusaineistoa?

Yksi olennaisimmista kysymyksistä on se, onko ollenkaan oikein, että sosiaalineuvolassa käyneitä naisia ja heidän kokemuksiaan käytetään historiallisessa tutkimuksessa. Naiset eivät ole osallistuneet kyselytutkimukseen tai olleet tutkijan haastateltavina. Sosiaalineuvolassa käynti on luultavasti ollut heille hyvin yksityinen ja arka asia ja aborttianomusten sisältö on ollut ja on edelleen luottamuksellista tietoa.

Naisten sosiaalineuvolassa käynti on yhteydessä laajempaan kontekstiin – valtiolliseen väestöpolitiikkaan ja yhteiskunnalliseen kontrolliin. Tutkimuksen tarkoituksena on tehdä yksilöä edustavan naisen ja väestöpolitiikan ja kontrollin välillä vallitseva ristiriita näkyväksi.

1950- ja 1960-lukien väestöpolitiikkaa ja siihen liittyviä yhteiskunnallisia ilmiöitä on tutkittu verrattain paljon, mutta lähes poikkeuksetta yksittäisen aborttia hakevan naisen näkökulma ja toimijuus on pysynyt piilossa. Yksittäinen nainen on ollut olennainen toimija väestöpoliittisen kontrollin kohteena ja siksi naisen äänen pitäisi kuulua tutkimuksissa selkeämmin ja useammin.

²⁴ Kylmä ym. 2002, 71.

Vielä voisi olla mahdollista haastatella sosiaalineuvolassa käyneitä naisia ja tutkia heidän omia henkilökohtaisia kokemuksiaan sosiaalineuvolasta. Vaikka tämän tutkimuksen aineisto ei ole naisten kautta tuotettua, eikä näin ollen kerro suoraan yksittäisten naisten omakohtaisista kokemuksista ja tunteista, antavat viranomaisasiakirjat sellaista tutkimustietoa, jota ei haastatteluissa välttämättä tulisi ilmi. Aborttianomuksien käyttö aineistona mahdollistaa muun muassa sekä naisen, sosiaalihoitajan että lääkärin äänen yhtäaikaisen huomioimisen. Vaikka tämän tutkimuksen aineisto ei anna naisten kokemukselle samalla tavalla sijaa kuin esimerkiksi haastattelututkimus, aineisto kertoo rehellisesti siitä, mitä sosiaalineuvolassa tapahtui ja mitä naiset kertoivat itsestään ja elämästään. Aineistossa sekoittuu niin ajan viranomaispuhe kuin naisten oma ääni ja kokemus. Se tekee aineistosta ainutlaatuisen ja erityisen mielenkiintoisen historian tutkimuksen kannalta.

Aborttianomusten tutkiminen tuo siis uutta tietoa ja tutkimustuloksia, joita ei muunlaisesta aineistosta olisi mahdollista löytää. Tärkeimpänä perusteluna aineiston käytölle on mielestäni se, että pyrin tuomaan tutkimuksen kohteeksi naisen äänen ja toimijuuden, joka on usein aiemmin sivuutettu. Haluan tuoda esiin naisten näkemyksen, mielipiteen ja protestin, ja heidän kertomustensa kautta luoda kuvaa siitä minkälainen asema nuorella, raskaana olevalla naisella oli abortinhakutilanteessa, yhteiskunnan ja naisen välisessä kohtaamisessa.

Toinen kysymys, joka nousee esiin, liittyy siihen miksi juuri minä olen oikeutettu tekemään tutkimusta näistä naisista. En ole elänyt tutkittavana aikana, enkä pysty omien kokemusteni kautta samaistumaan naisten tilanteeseen. Minulle on kuitenkin tärkeää, että yhteiskuntahistoriallisessa tutkimuksessa tutkitaan myös vaikeita ja arkoja asioita, jotta voidaan ymmärtää menneisyyden erilaisia toimijoita ja tapahtumia, ja sitä kautta löytää kokonaan uusia tai piilossa olleita ilmiöitä. Vaikka tutkijan läheinen suhde tutkittavaan ilmiöön saattaa tuoda tutkimukseen lisää syvyyttä, ei se mielestäni ole välttämätöntä. Pieni etäisyys tutkimuskohteeseen saattaa myös olla eduksi tutkijan objektiivisuuden kannalta.

Ymmärrän tutkimustilanteessa tutkijan vastuuni ja sen, että tutkijana minun on kunnioitettava aineistoani ja tutkimuksen kohteena olevia naisia. Hyvän tutkimuskäytännön mukaisesti huolehdin muun muassa naisten anonymiteetistä ja esitän tutkimuksessani aineistossa esiin nousseet ilmiöt rehellisesti ja luotettavasti.²⁵ Jo ennen tutkimuksen alkua hain Väestöliitolta tutkimuslupaa ja allekirjoitin sopimuksen arkaluontoisen aineiston käsittelystä. Lisäksi sovimme Väestöliiton kanssa, että sähköisesti tallentamani aineisto pidetään tutkimuksen ajan suojattuna, jonka jälkeen aineisto luovutetaan Väestöliitolle tai tuhoaan.

Tämän tutkimuksen aineisto on arkaluontoista, monestakin eri syytä, ja se on otettava huomioon tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. On siis perusteltua, ettei naisia pysty tässä tutkimuksessa yksilöimään. Naisten tunnistaminen ei millään tavalla palvelisi tämän tutkimuksen tuloksia ja tutkijana tehtäväni on myös suojella naisia.

Tutkimuksen läpinäkyvyyden vahvistamiseksi käytän tutkimuksessa paljon aineistosta otettuja suoria sitaatteja. Olen valinnut sellaisia sitaatteja, joista ulkopuolinen ei pysty yksilöimään naista. Suorat sitaatit vahvistat yleensä jotakin naisille yhteistä kokemusta tai ilmiötä, mutta myös paljastavat, miten yksittäiset naiset puhuivat ja toimivat sosiaaliurollassa.

Koska sitaatit ovat aina sosiaalihoitaja tai lääkärin kirjaamia, on otettava huomioon myös niiden kirjoittaja. Vaikka sosiaaliurolaan tulleet naiset ovat pääasiallinen tutkimuskohteeni, aineiston ovat tuottaneet sosiaaliurolan sosiaalihoitajat ja lääkärit. Heidät on tehty tunnistamattomiksi kuvaamalla kaikkia sosiaalihoitajia ja lääkäreitä yksikössä. Lääkäreiden ja sosiaalihoitajien henkilöllisyyttä ei tosin tarvitsisi sivuuttaa, mutta mielestäni heidän yksilöimisensä ei ole tässä tutkimuksessa tarpeellista.

Koska naiset ja viranomaiset edustivat hyvin erilaisia näkökulmia suhteessa aborttilakiin ja ajan väestöpolitiikkaan, on pyrittävä katsomaan tilannetta objektiivisesti, molempia osapuolia ymmärtäen oman aikansa kontekstissa.

²⁵ Kylmä ym. 2002, 70–73.

Tutkijan ei ole tarkoitus valita puolta tai tuomita aineiston toimijoita. Samaan aikaan, kuten jo edellä mainitsin, tutkijan on pyrittävä kertomaan aineistostaan mahdollisimman rehellisesti ja totuudenmukaisesti.

2.4. Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjat ovat ensimmäistä kertaa tutkimuskäytössä ja aineisto mahdollistaa lukuisiin tutkimuskysymyksiin vastaamisen. Tämän tutkimuksen kannalta ei kuitenkaan ollut mielekästä kerätä mahdollisimman paljon erilaisia abortinhakuun liittyneitä tutkimuskysymyksiä, vaan halusin kysymyksenasettelun kautta löytää ja valottaa nuorten nuoriin naisiin ja heidän abortinhakuunsa liittyneitä keskeisiä ilmiöitä. Erityisen tärkeää oli, että naisten ääni kuuluisi tutkimuksen analyysissä ja nuorten naisten toimijuus olisi tutkimuksen keskiössä.

Koska aihetta on tutkittu vain vähän, en muodostanut kovin rajattua tutkimuskysymystä etukäteen. Aineistoon tutustuminen nosti esiin kysymyksiä ja tutkimuskysymykset tarkentuivat vasta kun tutustuin aineistoon syvemmin. Lopulliset tutkimuskysymykset vahvistuivat tutkimuksen teon aikana.

Kuten Keski-Petäjä omassa tutkimuksessaan huomasi, sosiaalineuvolan potilasasiakirjojen tulkinta on paikoin hyvin vaikeaa. Neuvolatoimintaan liittyviä käytäntöjä tai abortinhakuprosessia ei ole kokonaisvaltaisesti dokumentoitu ja selitetty. Tutkijan on siis pyrittävä ymmärtämään sosiaalineuvolan toimintatapoja käymällä aineistoa tarkasti läpi, etsimällä sieltä johtolankoja ja tukeutumalla muuhun aineistoon.²⁶ Tästä johtuen pyrin muodostamaan tutkimuskysymykseni siten, että pystyn luottamaan aineiston vastaavan kysymyksiini totuudenmukaisesti, ja pystyn tutkijana asettumaan sekä tutkimuskysymysteni että vastausteni taakse.

Tutkimuskysymykseni on moniosainen. Aineiston avulla pyrin mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja syvällisesti ymmärtämään ja tulkitsemaan naisia, heidän elämäntilannettaan ja toimintaansa neuvolassa. Tarkastelen ensiksi, minkälaiset

²⁶ Keski-Petäjä 2015, 204–207.

nuoret naiset tulivat Helsingin sosiaalineuvolaan. Selvitän heidän sosiaaliseen asemaansa, asuinpaikkaansa, asumiseensa, työhön, opiskeluun ja siviilisäätyyn liittyviä seikkoja. Näin pyrin selvittämään, *minkälaiset nuoret naiset hakivat apua Helsingin sosiaalineuvolasta.*

Sosiaalineuvolaan tulleita naisia yhdisti se, että he olivat tai ainakin uskoivat olevansa raskaana. Selvitän siis, *minkälaisessa tilanteessa nuoren naisen raskaus oli saanut alkunsa.* Tilanteella tarkoitan erityisesti sitä, mikä oli naisen ja lapsen isän suhde raskauden alkaessa.

Pyrin myös selvittämään, miksi nuori oli siinä tilanteessa, että hän tarvitsi sosiaalineuvolan apua. Mitkä olivat ne taustalla vaikuttavat tekijät, joiden perusteella nuori nainen päätti hakea apua sosiaalineuvolasta? Suurin osa naisista tuli anomaan aborttia, jolloin pyrin tulkitsemaan tämän toiveen taustaa ja sen taustalla vaikuttavia tekijöitä. *Miksi naiset halusivat tehdä raskaudenkeskeytyksen ja miten he perustelivat sen?*

Lopuksi selvitän, miten nuorten naisten toimijuus näyttäytyy aborttianomuksissa. Tarkoitukseni on osoittaa, että naiset ovat passiivisen uhrin sijaan todella olleet aktiivisia toimijoita abortinhakuhetkellä kohdatessaan viranomaisen ja valtiollisen kontrollin. Tuon myös esiin, miten eri tavoin naisten toimijuus näyttäytyy sosiaalineuvolassa. *Minkälainen oli nuoren naisen protesti ja miltä nuoren naisen ääni kuulosti sosiaalineuvolassa?*

Tutkimuksen kuluessa pohdin, miten naisen oma mielipide ja kokemus peilautuivat aborttikysymyksen asiantuntijapuheeseen ja suomalaisen väestöpolitiikan linjanvetoihin. Peilaan myös aineistossa esiin nousseita yksittäisiä ilmiöitä laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin, joita ilmeni nuoruuden, naiseuden, seksuaalisuuden, seurustelun ja äitiyden piirissä.

2.5. Tutkimuksessa käytetyt menetelmät

Tarkastelen tutkimukseni aineistoa pääosin laadullisin menetelmin, mutta olen myös käyttänyt määrällisiä menetelmiä laadullisten rinnalla. Pertti Alasuutari on todennut, että monissa tilanteissa jako määrälliseen tai laadulliseen tutkimukseen on turha tai jopa mahdoton.²⁷ Käytän siis metodista triangulaatiota, koska uskon, että laadulliset ja määrälliset menetelmät tukevat toisiaan ja näin aineistosta on mahdollista saada erilaista ja monipuolisempaa tietoa esille.

Laadullisen sisällönanalyysin tarkoituksena on luoda tutkittavasta ilmiöstä kokonaisuus ja kuvata se suhteessa laajempaan kontekstiin ja aiempaan tutkimukseen. Koska aihetta ei ole tutkittu paljoakaan käytän pääasiassa aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmiä, jonka prosessiin kuuluu yksinkertaistetusti aineiston pelkistäminen, aineiston ryhmittely ja viimeisenä teoreettisten käsitteiden luominen.²⁸ Tässä tutkimuksessa pyrin siis sisällönanalyysin avulla löytämään nuorten sosiaalineuvolassa käyneiden naisten kertomuksista naisen äänen ja kokemuksen, sekä selvittämään kuka oli sosiaalineuvolaan tullut nainen.

Paikoin tutkimusmenetelmäni lähentelee aineistolähtöisen grounded theoryn menetelmiä.²⁹ Laadullisen sisällönanalyysin tavoin grounded theory ei ole mikään yhtenäinen menetelmä tai teoria, vaan sen sisällä on hyvin erilaisia lähtökohtia, joista ääripäitä edustanevat Anselm Strauss ja Barney Glaser.³⁰ Glaserin mukaan grounded theory on puhtaasti aineistolähtöinen teoria, eikä tutkimuksen tekoa taustoita mikään teoria tai edes aiempi tutkimus tai muu kirjallisuus. Toisaalta kaikki eivät pidä grounded theorya edes menetelmänä vaan enemmänkin vain tapana tehdä tutkimusta.³¹

Tässä tutkimuksessa en jaa Glaserin näkemyksiä puhtaasta aineistolähtöisyydestä, vaan peilaan jatkuvasti aiempaa tutkimusta ja muuta kirjallisuutta suhteessa

²⁷ Alasuutari 1999, 31–33.

²⁸ Tuomi & Sarajärvi 2009, 103–117.

²⁹ Charmaz, 2006.

³⁰ Glaser 1992; Strauss 1987.

³¹ Holton, 2010.

aineistosta esiin nousseisiin ilmiöihin. Myös Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven mukaan aineistolähtöiseen sisällönanalyysiin kuuluu myös aiemman tutkimuksen ja yleisten käsitteiden huomioiminen analyysin eri vaiheissa.³² Koska aiempaa tutkimusta ei juuri ole, tämän tutkimuksen aineiston luonne sopii aineistolähtöisten menetelmien kohteeksi.

Käytin tutkimusaineiston analyysissä Atlas.ti-ohjelmaa, jonka avulla koodasin, ryhmittelin ja jäsentelin aineistosta esiin nousseita asioita ja ilmiöitä. Koodaus ja ryhmittely ovat keskeisiä menetelmiä niin aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä kuin grounded theoryssakin. Koodaus ja tiedon jäsentäminen auttavat löytämään aineistosta olennaiset asiat tutkimuskysymyksiin nähden.³³

Aineiston keruun ja siihen tutustumisen jälkeen, loin koodeja asioista, jotka mielestäni olivat keskeisiä tutkimukseni kannalta. Esimerkiksi yksi koodi oli ”Miten nuoren naisen raskaus sai alkunsa?” Koodit olivat aluksi melko laajoja kokonaisuuksia, jotka olin muodostanut luettuani aineiston sisältöjä useaan kertaan. Edellä mainittu koodi oli niin laaja ja olennainen, että siitä syntyi tutkimusta tehdessä oma tutkimuskysymyksensä. Osa koodeista oli mittakaavaltaan paljon rajallisempia kuten koodi ”uhkailu”. Koodasin kaikki vertailuvuodet samoilla koodeilla siitäkin huolimatta, etteivät ilmiöt olleet kaikkina vuosina yhtä näkyviä. Näin pystyin vertailemaan eri vuosien välillä esiintyneitä muutoksia tai muuttumattomuuksia.

Koodaus toi jatkuvasti esiin lisäkysymyksiä, uusia ilmiöitä ja tarkennuksia tutkimuskysymyksiin, joten uusia olennaisia koodeja syntyi koodauksen yhteydessä lisää. Grounded theory ei olekaan lineaarinen prosessi.³⁴ Aineiston koodauksen ja analyysin vaiheissa palasin usein lähtöpisteeseen ja aloitin koodaamisen alusta koodaten aiemmista ryhmittelyistä esiin nousseita ilmiöitä.

Esimerkiksi naisten toimijuuden ilmentyminen löytyi aineistosta koodauksen avulla. Tarkoituksenani ei ollut etsiä toimijuutta tietyn koodin, esimerkiksi

³² Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–117.

³³ Charmaz, 2006, 42–71.

³⁴ Mt., 10.

”toimijuus”-koodin avulla, vaan pyrin koodauksella erittelemään erilaisia ilmiöitä sosiaalineuvolassa. Yksittäiset koodit, kuten ”uhkailu”, ”tulevaisuuden suunnitelmat” tai ”kielteinen reaktio” paljastivat kuitenkin, miten naisten toiminta ilmeni sosiaalineuvolassa laajemmin. Yksittäiset koodit muodostivat yhdessä laajemman toimijuuden tilan, jossa naiset esiintyivät aktiivisina ja toiminnastaan tietoisina yksilöinä.

Kun koodausvaihe tutkimuksessa oli valmis, lähdin tutkimaan ilmiöitä eri vuosina. Tarkastelin ensin ryhmittelyjä yhden vuoden sisällä, ja selvitin millaisia asioita esimerkiksi koodiin ”ehkäisy” liittyi. Sen jälkeen tarkastelin samaa koodia suhteessa muihin vuosiin ja selvitin, miten asia tai ilmiö muuttui vuosien välillä tai suhteessa muihin ilmiöihin, esimerkiksi ehkäisyvälineiden yleistymiseen koko yhteiskunnassa.

Tutkimukseni analyysissa on siis pääasiassa vertaileva ote, ja pyrin myös selittämään aineistossa esiin nousseita ilmiöitä tai niiden poissaoloa eri vuosina. Grounded theory -tyyppinen menetelmä pohjautuukin erityisesti vertailuun.³⁵ Yhteiskunnallisessa historiantutkimuksessa vertailevalla tutkimuksella on myös vahva perinne. Vaikka perinteisesti vertailevia menetelmiä on käytetty laajempien kokonaisuuksien – yhteiskuntien ja valtioiden välisiin eroihin ja yhtäläisyyksiin – voidaan vertailun avulla selittää myös pienemmän mittakaavan muutoksia.³⁶

Esimerkiksi sosiaalineuvolassa käyneiden nuorten naisten siviilisäädyn tai seurustelutapojen muutos vertailuvuosien välillä kertoo luultavasti laajemmasta yhteiskunnallisesta muutoksesta. Toisaalta muutaman kerran mainittu asia saattaa olla merkittävä pelkästään sen takia, että se ylipäättään mainitaan.

Aineistoni koosta johtuen tämän tutkimuksen ei ole tarkoitus tuottaa koko väestöä koskevia malleja tai teorioita. Aineisto paljastaa kuitenkin tutkittavan ilmiön kannalta olennaisia asioita ja vastaa esittämiini kysymyksiin. Aineiston naisten kokemukset saattavat siten vahvistaa laajempia jo tutkittuja ilmiöitä tai muutoksia,

³⁵ Holton 2010.

³⁶ Myllyntaus 1995.

tai sitten ne saattavat tuoda historiantutkimukseen uusia näkökulmia, joita ei ole aikaisemmassa tutkimuksessa vielä tullut esiin.

2.6. Aiempi tutkimus

Vaikka aborttikysymyksestä on keskusteltu kiivaasti puolesta ja vastaan, itse tutkimusta raskaudenkeskeytysten historiasta 1950–1960 -luvulta on yllättävän vähän. Aborttien historiaa on toki tutkittu, mutta se on yleensä ollut osana laajempaa naishistorian, väestöhistorian tai perhehistorian kokonaisuutta. Niin suomalaisessa kuin kansainvälisessäkin aborttitutkimuksessa korostuu asiantuntijanäkökulma. Perinteisestä raskaudenkeskeytyksiä on tutkittu lääketieteellisestä, (väestö-)poliittisesta ja juridisesta näkökulmasta. Vähemmän on tutkittu yksittäisen naisen kokemusta ja toimijuutta aborttipäätöksen takana ja abortinhaun yhteydessä.

Keski-Petäjä käytti ensimmäistä kertaa Väestöliiton sosiaalineuvolan aborttiantomuksia tutkimuskäytössä omassa pro gradu-tutkielmassaan *Aborttitoiveet ja abortintorjunta – Raskaudenkeskeytyksen hakeminen 1950–60-lukujen Suomessa* ja myöhemmin artikkelissa *Kielletty aborttihalu – Potilaskertomukset abortin sosiaalihistoriallisen tarkastelun pohjana*.³⁷ Keski-Petäjän tutkimus lähtee raskaudenkeskeytystä anovan naisen näkökulmasta ja se tuo esille naisten mahdollisuuksia vaikuttaa omaan kehoonsa ja lastenhankintaansa 1950- ja 1960-lukujen Suomessa. Hän peilaa raskaudenkeskeytystä hakevien naisten kokemuksia yhteiskunnallisen äitiyden ja naiseuden määritelmiin sekä väestöpoliittisiin kysymyksiin. Lisäksi tutkimus valottaa sosiaalihistorian kautta niin arjen, äitiyshuollon kuin väestönkin historiaa. Tutkimus tuo vahvasti esille sen, että väestöpolitiikan linjaukset ja abortintorjuntatyö olivat ristiriidassa yksittäisten naisten kokemusten ja toiminnan välillä.

Keski-Petäjän tutkimuksessa enemmistönä ovat useamman lapsen äidit, jotka elävät avioliitossa. Siksi omassa tutkimuksessani on mahdollista peilata pääasiassa naimattomien ja lapsettomien nuorten kokemuksia sellaisten naisten

³⁷ Keski-Petäjä 2015; Keski-Petäjä 2012.

kokemuksiin, joilla on jo useampi lapsi ja jotka ovat eläneet pidemmän ajan avioliitossa, mutta ovat samassa tilanteessa kuin tämän tutkimuksen naiset – hakemassa apua sosiaalineuvolasta. Tutkimuksessa pohditaan myös yksinäisten naisten raskaudenkeskeytyksen hakua omina alalukuinaan ja niissä tarkastellaan myös nuorten raskaana olevien naisten tilannetta sosiaalineuvolassa. Se, että Keski-Petäjä tiedosti nuorten naisten erilaisen elämäntilanteen ja haasteet sosiaalineuvolassa käynnin hetkellä, korostaa sitä, että pelkästään nuorten naisten tutkimiselle sosiaalineuvolassa on tarvetta.

Myös Salome Tuomaala on antanut äänen raskaudenkeskeytyksen kokeneiden naisten omille kokemuksille väitöskirjatutkimuksessaan *Keskeytyksiä elämässä, Naisten toimijuudet aborttikertomuksissa*. Hän on haastatellut eri aikoina raskautensa keskeyttäneitä naisia ja heidän kokemustensa perusteella Tuomaala pyrkii ymmärtämään raskaana olevien naisten toimijuusmahdollisuuksia suhteessa aborttiin ja äitiyteen.³⁸ Tuomaalan tutkimuksen kohteena olevista naisista suurin osa on tehnyt abortin vasta vuoden 1970 jälkeen, joten heitä ei ole rajoittanut samanlainen kontrolli kuin naisia ensimmäisen aborttilain aikaan. Vaikka aineistoni on erilainen kuin Tuomaalan, pyrin Tuomaalan tavoin tarkastelemaan naisten toimijuutta suhteessa yhteiskuntaan naisten omien kertomusten ja kokemusten kautta.

Keski-Petäjän ja Tuomaalan tutkimuksissa naiset ovat aktiivisia toimijoita, jotka haluavat tehdä vaikeitakin päätöksiä liittyen omaan ruumiseensa ja elämäänsä. Aborttia hakevan naisen näkökulman ja toimijuuden esiin tuominen on aborttien historiantutkimuksessa uutta, koska perinteisesti aborttia anoneet naiset on kuvattu yksilöiden sijaan kontrollin kohteena olevana passiivisena ryhmänä.³⁹

Toimijuuden tarkastelu abortinhaun yhteydessä on jäänyt suomalaisessa historiantutkimuksessa vähemmälle huomiolle. Kansainvälisessä tutkimuksessa toimijuutta on tutkittu enemmän ja esimerkiksi Ana Prata ja Reva B. Siegel ovat tutkineet, miten naisen ääni (voice) ja toimijuus (agency) ovat ilmentyneet

³⁸ Tuomaala, Sal. 2011.

³⁹ Kts. esim. Helen 1997, Nätkin 1997.

aborttikeskustelun ja -kritiikin yhteydessä Portugalissa ja Yhdysvalloissa.⁴⁰ Näissä tutkimuksissa naisen ääni liitetään vahvasti naisliikkeen ääneen, mikä on yleistä kansainvälisessä tutkimuksessa. Monissa länsimaissa verrattain samanaikainen naisliikkeen kritiikki naisten yhteiskunnallista asemaa, seksuaalisuutta ja aborttia kohtaan on ollut hedelmällinen maaperä kansainväliselle naistoimijuuden tutkimukselle. Vaikka näissä tutkimuksissa esiin nostetaan myös yksittäisten naisten ääni, toimijuus on usein näyttäytynyt sellaisten naisten kautta, jotka ovat aktiivisesti pyrkineet muuttamaan laajempia yhteiskunnallisia rakenteita.

Julkisen toimijuuden ulkopuolella ilmennyttä toimijuutta on ollut vaikeampi tutkia tai edes havaita. Niissä tutkimuksissa, joissa kuuluu yksittäisten naisten ääni henkilökohtaisten kokemusten kautta, naisilta on yleensä asiasta erikseen kysytty.⁴¹

Ilpo Helen on tutkinut suomalaista äitiyttä, naiseutta ja seksuaalisuutta suhteessa yhteiskuntapolitiikkaan ja yhteiskunnan instituutioihin. Teoksessa *Äidin elämän politiikka Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle* Helen käsittelee laajasti poliittisella ja asiantuntijatasolla käytyä keskustelua naisen seksuaalisuudesta, äitiyden määrittelystä ja abortista.⁴²

Helenin tutkimuksessa keskiössä ovat väestöpolitiikka, naisen ruumiin kontrolli ja äitiyden määrittely. Hänen mukaansa äitiys, seksuaalisuus ja abortti liittyvät useaan eri kysymykseen ja niihin vaikuttivat tutkittavana aikana niin väestöpoliittiset tavoitteet, moraaliset näkemykset, kasvatus, kontrolli, valta, vapaus ja itsemääräämiseen liittyvät kysymykset. Vaikka naisten oma ääni jää Helenin teoksessa vähemmälle huomiolle, se nostaa esiin yhteiskunnallisella ja kulttuurisella tasolla tehtyä politiikkaa ja odotuksia suhteessa naisten asemaan ja oikeuksiin. Helen myös tiedostaa sen, että hänen oma tutkimuksensa mukaan lukien, naisen ääni jäi tutkittavana aikana usein asiantuntijapuheen jalkoihin.

Myös Ritva Nätkinin lähestymistapa raskaudenkeskeytysten historiaan on melko perinteinen. Hänen väitöskirjatutkimuksensa *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä*

⁴⁰ Siegel, 2014; Prata 2010.

⁴¹ Kts. esim. Tuomaala Sal. 2011; Sumu 1970.

⁴² Helen 1997.

käsitlee maternalismia ja suomalaista äitimyyttä ja sen muuttumista hyvinvointi-Suomessa.⁴³ Nätkin tarkastelee poliittisella ja ammatillisella tasolla harjoitettua äitiyspolitiikkaa, jossa korostuu asiantuntijanäkökulma. Lääketieteellisen ja poliittisen näkökulman lisäksi, hän antaa puheenvuoron myös naisten omille äitiyskokemuksille. Naisten kokemukset vahvistavat ajan maternalistista diskurssia, mutta myös nostavat esiin ristiriitoja äitimyytin ja naisen oman toiminnan välillä. Naisten kokemusten kautta on mahdollista ymmärtää äitiyttä käytännössä ja siihen liittyviä toiveita, odotuksia ja haasteita. Aborttia Nätkin tarkastelee perinteisesti asiantuntijanäkökulmasta käsin ja naisten oma ääni kuuluu vain äitiyteen liittyvissä kertomuksissa. Aborttia pohtivan tai anovan naisen kokemusta ei sen sijaan käsitellä.

Mianna Meskus on käsitellyt aborttikysymyksen politisoitumista ja medikalisoitumista 1900-luvun alussa. Hän kuvaa ehkäisykeinona käytetyn sikiönlähdettämisen muuttumista lääkäreiden, juristien ja poliittisten tahojen tunnistamaksi väestölliseksi ongelmaksi.⁴⁴ Meskus vahvistaa aborttikysymyksen kompleksisuutta. Toisaalta se linkittyi vahvasti uskonnollisiin ja moraalisiin näkemyksiin, mutta 1900-luvun aikana aborttikysymyksen merkitys kasvoi erityisesti väestöpolitiikassa. Vaikka 1950- ja 1960-luvuilla politiikka ohjasi raskauden keskeyttämistä määritteleviä ja ohjaavia käytäntöjä, samaan aikaan abortti tuomittiin nimenomaan moraalisiin syihin vedoten. Sen lisäksi raskaudenkeskeytysten medikalisoituminen teki poliitikkojen tai pappien, lainsäätäjien tai uskonnollisten johtajien sijaan lääkäreistä aborttikysymyksen asiantuntijoita ja aborttipolitiikan vahtikoiria.

Väestöpolitiikan kehityskulut ja raskaudenkeskeytyksiin liittynyt lainsäädäntö ja käytännöt olivat hyvin samankaltaisia kaikissa Pohjoismaissa, joten pohjoismainen tutkimus antaa tälle tutkimukselle erityisen tärkeän näkökulman. Lena Lennerhed on tutkinut erilaisten toimijoiden kautta laittomien aborttien historiaa Ruotsissa teoksessa *Historier om ett brott*.⁴⁵ Lennerhed keskittyy vahvasti naisen toimijuuteen ja kykyyn ja haluun suorittaa abortti. Hän pureutuu

⁴³ Nätkin 1997.

⁴⁴ Meskus 2005; Meskus 2003.

⁴⁵ Lennerhed 2008.

yksittäisten naisten henkilökohtaisiin vaikeuksiin, jotka vaikuttivat naisen aborttihalun taustalla. Lennerhed käsittelee raskaudenkeskeytyksiä myös luokkakysymyksenä.

Øyvind Giæver avaa aborttipolitiikan kehitystä erityisesti Norjassa mutta myös muissa Pohjoismaissa.⁴⁶ Sekä Ruotsissa että Norjassa vuosisadan alun naisasialiike oli voimakas ja naisten oikeuksista puhuttiin jo varhain. Yleinen suuntaus Suomen lisäksi muissa Pohjoismaissa oli naisten aseman parantaminen edistämällä naisen äidillistä roolia. Myös abortin suhteen Pohjoismaissa noudatettiin melko yhtenäistä linjaa, vaikkakin jotkin teemat, kuten eugeenisten syiden merkitys abortinhausta, jäivät toisissa maissa vähemmälle huomiolle kuin toisissa.

Nuorten naisten raskaudenkeskeytyksiä ei ole tutkittu paljoakaan ennen viime vuosikymmeniä. 1950–1960-luvuille keskittynyt nuorisotutkimus kuvaa yleensä nuorison koulutukseen, kulttuuriin tai nuoriso-ongelmiin liittyneitä ilmiöitä. Voi olla, että sosiaalineuvolassa käyneet nuoret naiset olivat sellaisessa elämäntilanteessa, että heidät raskautensa takia nähtiin niin aikalaisten kuin myöhempien tutkijoidenkin silmin aikuisina naisina. Raskaus liitettiin tutkittavan aikana vahvasti aikuisuuteen, joten nuorisotutkimus ei ehkä ole ollut kiinnostunut nuorten raskaana olevien naisten kokemuksesta aikana, jolloin heitä ei ole määritelty nuoriksi. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö nuorisotutkimus olisi myöhemmin ollut kiinnostunut raskaana olevien nuorten naisten kokemuksista, mutta 1950- ja 1960-luvuille keskittynyttä tutkimusta nuorten raskaudenkeskeytyksistä ei näytä olevan.

Nuorison ja nuorten historiaa on kyllä Suomessa tutkittu, mutta se on ollut perinteisesti osana jotakin laajempaa ilmiötä. Suomalaista nuoruutta on tutkittu muun muassa osana perhehistoriaa, sekä esimerkiksi teollistumisen, työnteon ja koulutuksen historiantutkimuksen yhteyksissä. Myös naishistoria on tuonut uusia näkökulmia nuorison historiaan.⁴⁷

⁴⁶ Giæver, 2005.

⁴⁷ Aapola & Kaarninen 2003, 10–11.

Aapola ja Kaarninen ovat kuitenkin huomanneet kokonaisvaltaisen nuoruuden historiaa kuvaavan tutkimuksen puutteen. Nuoruutta voi tutkia kulttuurisista, institutionaalisista, poliittisista ja monista muista näkökulmista. Nuoruuden historia linkittyy eri sukupuoliin ja yhteiskunnallisiin ilmiöihin, joten nuoruuden tutkiminen kokonaisuutena on haasteellista, ellei jopa mahdotonta. Aapola ja Kaarninen ovat sitä mieltä, että haasteista huolimatta nuorison historia on tärkeää ottaa omaksi tutkimuskohteekseen, eikä vain muiden tutkimusten osa-alueiksi. Kokoelmateoksessa *Nuoruuden vuosisata – Suomalaisen nuorison historia* tarkastellaan suomalaista nuoruutta erilaisista näkökulmista ja lähtökohdista.⁴⁸ Vaikka teoksessa ei käsitellä nuoren seksuaalisuutta, äitiyttä tai raskautta erillisenä osa-alueena, se antaa kuvan siitä, millaisia ilmiöitä ja muutoksia suomalaiseen nuoruuteen on liittynyt viime vuosisadan aikana. Myös Kaisa Vehkalahden ja Leena Suurpään toimittamassa artikkelikokoelmassa *Nuoruuden sukupolvet: monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään* tarkastellaan nuoruutta erilaisten näkökulmien kautta. Vehkalahti ja Suurpää antavat äänen nuoruudestaan kertoville ja nuoruuden kokemuksiin pureudutaan henkilökohtaisten kertomusten kautta. Tämän tutkimuksen kannalta keskinen artikkeli Riikka Taavetin ”*Seksi oli rakkauden hinta*” *Seksuaalisuus eilisen nuoruudessa* avaa näkökulmia 1950- ja 1960-luvuilla nuoruutta viettäneiden seksuaalikokemuksille.⁴⁹ Taavetti nostaa esiin tärkeitä huomioita seksuaalisuuden sukupuolittuneisuudesta ja siitä, miten luokka-asema vaikutti seksuaalisuuden ilmentymiseen ja mahdollisuuksiin.

Vehkalahden ja Suurpään tavoin Osmo Kontula ja Elina Haavio-Mannilla tulkitsevat seksuaalisuutta ja sen historiaa tavallisten ihmisten kertomusten kautta. Heidän teoksensa *Matkalla intohimoon* antaa kattavan kuvan nuoruuden seksuaalikokemuksista 1950- ja 1960-luvuilla huomioiden seksuaalisuuden erilaiset ilmentymät.⁵⁰ Käytän omassa tutkimuksessani myös Kontulan ja Haavio-Mannilan sukupolvijaottelua, joista kaksi sukupolvea on liitettävissä tämän tutkimuksen aineistoon: ennen vuotta 1937 syntynyt, 1930–1950-luvulla nuoruuttaan viettänyt ”pidättyvyyden sukupolvi” ja vuosina 1937–1956 syntynyt,

⁴⁸ Aapola & Kaarninen 2003.

⁴⁹ Vehkalahti & Suurpää 2014.

⁵⁰ Kontula & Haavio-Mannila 1995.

1950–1970-luvulla nuoruuttaan viettänyt ”seksuaalivallankumouksen sukupolvi”.⁵¹ Vaikka Kontulan ja Haavio-Mannilan aineisto on kerätty eri tavoin, kertomuksissa on paljon yhtäläisyyksiä tämän tutkimuksen aineistosta esiin nousseisiin ilmiöihin. Oma tutkimukseni siis vahvistaa joitakin Kontulan ja Haavio-Mannilan löytämiä ilmiöitä, mutta samankaltaisuus mahdollistaa myös eroavaisuuksien esiin nostamisen.

Kai Sievers, Osmo Koskelainen ja Kimmo Leppo käsittelevät suomalaisten seksuaalisuutta ja siihen liittyneitä muutoksia ennen 1970-lukua kattavasti teoksessa *Suomalaisten sukupuolielämä*.⁵² Vaikka teos ei ole suoraan keskittynyt nuorten seksuaalisuuteen se on varmasti yksi kattavimmista nuorten seksuaalisuuteen pureutuvista teoksista kyseisinä vuosikymmeninä. Se esittelee nuorten asenteissa ja toiminnassa tapahtuneita muutoksia valtakunnallisella kyselytutkimuksella. Valitettavasti kyselyn alaikärajaksi asetettiin 18 vuoden ikä, joten se kerro tätä nuorempien asenteista tai toiminnasta.

Seksuaalisuuteen, äitiyteen ja lisääntymiseen liittyvä tutkimus linkittyy usein Michel Foucaultin valta-käsityksiin, joita hyödynnetään myös tässä tutkimuksessa. Erityisesti biovallan käsite, joka esitellään teoksessa *Seksuaalisuuden historia* kehystää seksuaalisuuden politisoitumiseen ja medikalisoitumiseen linkittyvää historiankirjoitusta.⁵³ Biovallalla Foucault tarkoittaa kansalaisten terveyden muuttumista henkilökohtaisesta poliittiseksi. Terveyden ja erityisesti seksuaalisuuden yhteiskunnallistuminen on koskettanut erityisesti nais- ja äitiruumista ja näin se on olennainen osa myös lisääntymiseen ja sen rajoituksiin liittyvää kontrollia.

Tämä tutkimus antaa nuorisotutkimukselle, seksuaalisuuden tutkimukselle ja naistutkimukselle uudenlaisen näkökulman, koska 1950–1960-luvuille keskittynyttä, pelkästään nuorten naisten abortinhakuun, seksuaalisuuteen, raskauteen ja äitiyteen liittyvää tutkimusta ei ennestään ole. Vaikka Keski-Petäjä on tarkastellut tutkimuksessaan myös nuoria naisia, tutkimuksessa korostuvat

⁵¹ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 57.

⁵² Sievers ym. 1974.

⁵³ Foucault 1998.

sosiaalineuvolan asiakkaista enemmistössä olleiden vanhempien ja useampilapsisten naisten kokemukset ja näkemykset aborttitoiveeseen liittyen.⁵⁴

Nuoriin naisiin liittyy seksuaalisuuden ja toimijuuden kontekstissa ominaispiirteitä ja ilmiöitä, joita on syytä tuoda esille omassa tutkimuksessaan. Nuoriin naisiin kohdistui tutkittavana aikana perinteisiä äitiyden ja naiseuden odotuksia, mutta toisaalta kaupungistuminen, modernisaatio ja naisen ja nuoren yhteiskunnallisen aseman muuttuminen avasi aiempaa enemmän mahdollisuuksia. Amy Borovoya ja Kristen Ghodsee osoittavatkin artikkelissaan *Decentering agency in feminist theory: Recuperating the family as a social project* miksi naisiin kohdistuneet odotukset ovat olleet ristiriitaisia 1950-luvun puolivälin jälkeen.⁵⁵ Kun naisten hyvinvoinnin parantaminen liittyi vuosisadan alun aikana kansallis- ja hyvinvointivaltion rakentamiseen ja perheiden aseman parantamiseen, 1950- ja 1960-luvuilla alkanut keskustelu naisten yksilöllisistä oikeuksista, valinnoista ja itsemääräämisoikeudesta teki naisten oikeuksien ajamisen ja naisen muuttuneen aseman hyväksymisen monimutkaisemmaksi.

Tämä tutkimus antaa uudenlaisen näkökulman nuorten naisten toimijuudelle aikana, jolloin naisten seksuaalisuutta ja itsemääräämisoikeutta rajoitettiin, ja jonka jälkeen samat teemat nousivat ajan julkisen keskustelun kohteeksi. Nuoret naiset osallistuivat oikeuksiensa vaatimiseen sosiaalineuvolassa ja tämä tutkimus antaa tilaa sille äänelle, joka on aiemmissa tutkimuksissa usein jäänyt huomiotta. Nuorten naisten ja heidän toimijuutensa tarkastelu mahdollistaa myös uusien, nimenomaan nuoriin naisiin ja heidän yhteiskunnalliseen asemaansa liittyvien ilmiöiden ja näkökulmien paljastumisen.

3. Tutkimuksen keskeiset käsitteet ja teoreettinen viitekehys

Tässä luvussa avaan naiseuteen ja äitiyteen liitettyjä biologisia ja kulttuurisesti tuotettuja käsityksiä. Tarkastelen myös nuoruuden käsitteeseen liittyviä määritelmiä. Seksuaalisuus linkittyy sekä äitiyden, naiseuden että nuoruuden määritelmiin, joten tarkastelen miten seksuaalisuuden kautta nuoria naisia on

⁵⁴ Keski-Petäjä 2012.

⁵⁵ Borovoy & Ghodsee 2012.

perinteisesti määritelty. Lopuksi avaan toimijuuden käsitettä ja esittelen tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen.

3.1. Kulttuurinen ja biologinen naiseus ja äitiys

Judith Butlerin tunnetun ja runsaasti siteeratun lauseen mukaan sukupuoli ei ole olemista vaan tekemistä. Sukupuoli on tekemisen ja toiston tulos.⁵⁶ Myös Tuula Gordonin mukaan nainen, naiseus ja naisellisuus ovat ennen kaikkea sosiaalisesti, kulttuurisesti ja materiaalisesti tuotettuja käsitteitä ja representoituja fiktioita, joita on mahdollista kyseenalaistaa tai kyseenalaistamatta käyttää.⁵⁷ Naiseuden määritelmät ovat monessa suhteessa ongelmallisia, koska ne on yleensä rakennettu kuvaamaan valkoista, keskiluokkaista, heteroseksuaalista naista. Toisaalta naiseus on myös moninainen ja monipuolinen kategoria, johon liittyy erilaisia ilmiöitä ja jota voi tarkastella erilaisista näkökulmista. Esimerkiksi naisellisuuden voi tulkita olevan kulttuurinen alue, johon myös miehet voivat osallistua.⁵⁸

Gordon ja Elina Lahelma kysyivät viime vuosituhannen vaihteessa joukolta 17–18-vuotiaita suomalaisia nuoria, mitä heille tulee mieleen sanasta nainen. Yleisin vastaus nuorten miesten ja naisten vastauksissa oli äiti.⁵⁹ Naista onkin perinteisesti määritelty äitiyden, perheen ja kodin kautta. 1800- ja 1900-luvun taitteessa suomalainen äitiys liitettiin yhä vahvemmin määrittelemään naista myös kodin ulkopuolella, yhteiskunnallisena äitinä.⁶⁰

Modernin työnjaon ja ydinperheen merkityksen kasvaessa naisen ja miehen ja naisen ja yhteiskunnan välinen suhde muuttui. Mies oli perheen ulkopuolella yhteiskunnan edustaja ja perheen sisällä talouden, vaimon ja lasten johtaja. Samaan aikaan miehen ja naisen areenat eriytyivät selkeämmin niin, että mies toimi pääsääntöisesti yhteiskunnallisilla areenoilla ja nainen perheen piirissä.⁶¹ Ydinperheestä ja äidin roolista perheen hoitajana, kasvattajana ja sivistäjänä tuli

⁵⁶ Butler 1993, 95.

⁵⁷ Gordon 2001, 16.

⁵⁸ Lempiäinen 2001, 35–36.

⁵⁹ Gordon 2001, 8.

⁶⁰ Kts. esim. Helen 1997, 144–148; Rantalaiho 1994, 22–23.

⁶¹ Saarinen 1981, 25–33.

entistä keskeisempi.⁶² Varsinkin sotien välisenä aikana perheen ja avioliiton merkitys korostui ja esimerkiksi avioliitossa eläville julkaistiin tiiviiseen tahtiin opaskirjasia, jotka kannustivat tietynlaiseen perhe-elämään. Näiden oppaiden pääasiallinen viesti oli, että lastenhankinta oli avioliiton ydintehtävä.⁶³ Naisen ja äidin merkitys tässä tehtävässä oli luonnollisesti keskeinen.

Suomessa naiseutta ja äitiyttä rakennettiin kulttuurisesti 1800-luvun lopulta lähtien yhteiskunnallisen äitikansalaisen kautta. Nätkin puhuu suomalaisesta maternalismin diskurssista ja Helen naiskansalaisesta, kun he viittaavat 1800-luvun lopussa luotuun naiskäsitykseen, jonka mukaan naisen aktiivisempaa ja laajempaa yhteiskunnallista roolia rakennettiin nimenomaan äitiyden kautta. Nainen oli maternalistisen näkemyksen mukaan sekä perheen, että yhteiskunnan kasvattaja ja sivistäjä.⁶⁴ Se, että naisen asemaa vahvistettiin ja parannettiin yhteiskunnassa äitiyden avulla, teki naisesta poliittisesti ja yhteiskunnallisesti merkittävän toimijan.

Vaikka naiseutta ja äitiyttä voi tarkastella sosiaalisesti tuotettuna käsitteenä ja siihen on liitetty kulttuurisesti tuotettuja merkityksiä, niin naiseus ja äitiys liittyvät vahvasti myös naisen biologiseen ruumiiseen. Helenin mukaan naisen biologian ja lisääntymiskyvyn suhde lääkärin valtaan ja kontrolliin on ollut keskeinen osa modernien yhteiskuntien pastoraalivallan käsitettä. Pastoraalivallalla Helen tarkoittaa foucault'laista ajatusta, jonka mukaan yhteiskunta hoitaa, suojelee ja kontrolloi yksilöitä samoin kuin paimen laumaansa. Yhteiskunnan kontrolli, oli se sitten kurinpitoa tai kansalaisista huolehtimista linkittyy pastoraalivallan kontekstissa yksilöiden elämien ympärille kokonaisvaltaisesti. Kun yksilön elämä politisoituu, yksilöiden elämänpiiriin kuuluvista toiminnoista ja tapahtumista tulee poliittisesti ja yhteiskunnallisesti merkittäviä.⁶⁵

Foucault käyttää biovallan käsitettä kun hän kuvaa yhteiskunnallista kontrollia, moraalialueita, käsityksiä ja määrittelyjä, joiden kohteena on ruumis. Moderneissa

⁶² Helen 1997, 137–144.

⁶³ Ritamies 2006, 139.

⁶⁴ Helen 1997, 144–148. Nätkin 1997, 25–28.

⁶⁵ Helen 1997, 51–53.

yhteiskunnissa biovalta linkittyy terveyden lisäksi vahvasti seksuaalisuuteen ja sen määrittelyihin ja kontrolliin, ja erityisesti nais- ja äitiruumiiseen.⁶⁶

Euroopassa 1600- ja 1700-luvuilla muodostuneet valtiolliset väestön ja sen terveyteen liittyvät hallintokäytännöt, kliinisen lääketieteen kehittyminen 1800-luvulla ja ymmärrys nais- ja miesruumiin biologisista eroista johtivat nais- ja erityisesti äitiruumiin medikalisoitumiseen ja sen ajautumiseen biovallan kohteeksi. Äitiruumiin suojelijaksi ja kontrolloijaksi asetettiin lääkäri. Lääkärin ja naisen suhde nähtiin yhteisenä sopimuksena, jossa lääkäriellä oli tiedon ja taidon lisäksi yhteiskunnallinen valtuutus määritellä ja säädellä naisen lastenhankintaa. Naisten ja äitien tuli luottaa lääkäreiden harkintakykyyn ja ammattitaitoon lisääntymiseen liittyvissä toimenpiteissä.⁶⁷ Naisen terveyden ja seksuaalisuuden medikalisoituminen oli globaali ilmiö ja samanlainen kehitys oli yleistä monissa länsimaissa.⁶⁸ Naisesta, äitiydestä ja yksilöiden ja perheiden lisääntymisestä tuli lääketieteen ja lääkärin kontrollin kohde. Medikalisoitunut naisruumis oli siis osa valtiollista väestöpolitiikkaa, jonka oikeanlaista toteutumista valvoivat ja kontrolloivat lääkärit.

Abortti oli keskeisimpiä yksilön elämäntoimintoja, joihin biopolitiikka kohdistui. Lastenhankintaan ja rajoittamiseen liittyvät päätökset siirtyivät yksilöltä lääkärin ammattikunnalle ja poliittiselle päättäjille. Aborttikysymyksen medikalisoituminen poisti lisääntymisen liittyvän itsemääräämisoikeuden naisilta ja siirsi sen gynekologeille ja psykiatreille, joiden tehtävänä oli määritellä kuka saisi laillisen abortin.⁶⁹

Biovalta ulottui myös naisen muuhun elämänpiiriin eli koko perheeseen. Biopolitiikka alkoi ohjata ja normalisoida yksilöiden lisäksi myös koko perheen elämän toimintoja, kuten lisääntymistä, terveyttä ja sosiaalisia ongelmia.⁷⁰ Kasvava biopoliittinen valta sulki piiriinsä niin naisen seksuaalisuuteen, lisääntymiseen kuin perheeseenkin liittyvät käytännöt. Lääkärit ja äitiys- ja

⁶⁶ Foucault 1998, 99–101, Helen 1997, 51–57.

⁶⁷ Helen 1997, 51–52

⁶⁸ Siegel 2014, 1367; Giæver 2005; Grossmann 1995, 20–26.

⁶⁹ Helen 1997, 223–232.

⁷⁰ Mt., 104–105.

lastenneuvolat huolehtivat perheistä ja kontrolloivat kansalaisten lisääntymistarpeita ja lasten hyvinvointia. Parantunut teknologia, järjestelmällinen ohjaus ja neuvonta ja parantuneet lääketieteelliset käytännöt turvasivat naisten terveyttä paremmin ja avasivat lastenhankinnalle aiempaa enemmän mahdollisuuksia. Helenin mukaan mahdollisuuksien ei kuitenkaan annettu laajeta, vaan kontrolli ennemmin jarrutti kehitystä.⁷¹ Nätkin näkee valtion suuremman roolin naisen seksuaalisuuteen ja suvunjatkamiseen liittyvissä kysymyksissä myönteisemmin ja hän huomauttaa, että valtion interventio ja äitiyssuojelu myös edistivät naisten ja äitien terveyttä ja asemaa. Pääsivähän naiset, äidit ja lapset jatkuvan hoivan ja ohjauksen kohteeksi.⁷²

3.2. Moderni nuoruus ja nuoren naisen seksuaalisuus

Nuoruus liitetään yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa yleensä modernin teollisuusyhteiskunnan synnyttämäksi ilmiöksi ja nuoruutta on usein tutkittu modernisaatioteorioiden kautta. On kuitenkin suhtauduttava kriittisesti ajatukseen, että nuoriso olisi ”syntynyt” tiettyä aikana, esimerkiksi 1950-luvulla.⁷³

Nykyaikainen nuoruus ja siihen liittyvät käsitteet linkittyvät kuitenkin vahvasti moderniin, kaupunkilaiseen elämäntyyliin, ja yhteiskunnalliset muutokset 1900-luvun aikana on huomioitava nykyaikaisesta nuoruudesta puhuttaessa.

Moderni nuoruus ja nuoriso on usein nähty ongelmallisena ja nuoruuteen on liitetty negatiivisävytteisiä käsitteitä, kuten kapinointia, epävakautta ja ongelmia. Nuoruuteen liitetyt stereotypiat ovat eläneet vahvoina ihmisten mielissä siitähän huolimatta, ettei niillä välttämättä olisi todellisuuspohjaa.⁷⁴ Toisaalta nuoriso on edustanut positiivisessa mielessä tulevaisuutta ja nuorilta on odotettu paljon.⁷⁵

Aapola ja Kaarninen näkevät nykyaikaisen nuoruuden omana erityisenä elämänvaiheenaan. Vaikka iältään nuoria on luonnollisesti ollut aina, nuoruus omana elämänvaiheena on melko uusi, sosiaalisesti ja kulttuurisesti määritelty ilmiö, johon ovat vaikuttaneet yhteiskunnalliset ilmiöt niin talouden, koulutuksen

⁷¹ Helen 1997, 103.

⁷² Nätkin 1997, 55–56.

⁷³ Puuronen 2000, 14–15, 129.

⁷⁴ Härmälä 2012.

⁷⁵ Aapola & Kaarninen 2003, 12–13.

kuin perheiden rakenteen muutoksissa. Erityisesti koulutuksen pidentyminen 1800-luvun lopulta lähtien, mutta myös nuorten pidempi taloudellinen riippuvuus vanhemmistaan ja nuorisokulttuurien synty, ovat vaikuttaneet siihen, että nuoruus on alkanut eriytyä selkeämmin erityiseksi elämänvaiheeksi.⁷⁶

Nuoruutta voidaan määritellä monesta eri lähtökohdasta, esimerkiksi iän tai elämän yhteisten sisältöjen kautta. Ikää ei aina pidetä kaikkein parhaimpana määrittelyn muotona, koska nuoruus ei ala tai lopu tiettyinä ikävuotena, mutta toisaalta se voi myös selkeyttää rajanvetoa. Naimattomuus on ollut tärkeä nuoruutta määrittelevä tekijä ja perinteisesti on uskottu, että viimeistään perheen perustaminen on merkinnyt nuoruuden loppumista ja aikuisuuden alkua.⁷⁷

Länsimainen nuoruus voidaan siis nähdä siirtymävaiheena lapsuuden ja aikuisuuden välillä ja siihen liitetään selkeästi erityisiä ominaispiirteitä. Nuoruus ei kuitenkaan ole mikään yhtenäinen käsite, vaan siihen liittyy erilaisia ja ristiriitaisiakin näkemyksiä. Se on esimerkiksi sukupuolittunut käsite, eikä tytön ja pojan nuoruus ole yleensä tarkoittanut samaa asiaa.⁷⁸ Tyttöjen ja nuorten naisten nuoruuteen linkittyy esimerkiksi erilaisia naiseuden ja seksuaalisuuden määritelmiä.

Länsimaisissa kulttuureissa nainen on usein määritelty seksuaalisuuden perusteella. Vaikka seksuaalisuus ei tietenkään ole ainut määrittelyn muoto, niin usein se näyttäytyy tärkeimpänä äitiyden rinnalla.⁷⁹ Seksuaalisuus määrittelyn muotona on ulottunut myös tyttöihin ja nuoriin naisiin, minkä vuoksi tytöt ovat jatkuvasti tietoisia omasta sukupuolestaan ja sukupuolisuudestaan.⁸⁰ Myös tyttö- ja naistutkimus on perinteisesti keskittynyt ruumiillisuuden tutkimiseen.⁸¹

Suomalaisessa kulttuurissa tyttöjen ja nuorten naisten seksuaalinen käyttäytyminen on perinteisesti määritelty ennen kaikkea heidän moraalista asemaansa. Tyttöjen seksuaalista käyttäytymistä ovat ohjanneet säännöt, ohjeet,

⁷⁶ Aapola & Kaarninen 2003, 12–13.

⁷⁷ Aapola & Kaarninen 2003, 13; Markkola 2003, 152.

⁷⁸ Aapola & Kaarninen 2003, 12–13.

⁷⁹ Immonen 1990, 7–8.

⁸⁰ Lähteenmaa 1991, 1–2.

⁸¹ Oinas 2011, 305–321.

arvot ja rangaistukset. Näiden pääasiassa negatiivisesti arvoitettujen ohjeiden on ollut tarkoitus rajata tyttöjen seksuaalikäyttäytymistä ja kuvata seksuaalisuus vaarallisena asiana. Tyttöjen seksuaalikasvatuksen tarkoitus on ollut ennaltaehkäistä tytön maineen menettämistä, koska hyvä maine ja oman ruumin suojeleminen on nähty olennaisena juuri naissukupuolelle. Pojilla tilanne on usein ollut päinvastainen, eivätkä samanlaiset säännöt ja odotukset ole yhtä tiukasti rajoittaneet pojan tai miehen seksuaalikäyttäytymistä.⁸² Naisten seksuaalisuus on perinteisesti liitetty siveellisyyteen ja naisten odotettiin olevan ”yhteiskunnan siveellisiä tukipylväitä”.⁸³

Yhteiskunta on kontrolloinut tyttöjen seksuaalisuutta ja viime kädessä seksuaalista kontrollia ovat harjoittaneet lähinnä tytöt itse. Tytöt siis oppivat itsekontrolliin kulttuuristen odotusten kautta.⁸⁴ Tämän ajatuksen perusteella sosiaalineuvolassa asioineet naimattomat tytöt tai nuoret naiset, jotka edustivat tutkittavien joukossa hyvin isoa joukkoa, näyttivät epäonnistuneen seksuaalisen itsekontrollinsa suhteen. Avioliitossa, mutta erityisesti sen ulkopuolella, ei-toivottu raskaus oli merkki naisen itsekontrollin pettämisestä. Kyse oli naisen seksuaalisuudesta, joka ei olisi saanut näkyä muutoin kuin äitiyden kautta ja avioliiton sisällä.

Seksuaalisuus liittyy myös vahvasti naisen ja miehen väliseen valtasuhteeseen ja jo opittuihin seksuaalikäyttäytymisen malleihin. Kun miehen seksuaalisuus on nähty aktiivisena seksuaalisena toimintana, naisen seksuaalisuus on nähty passiivisempänä ja se on liitetty perinteisesti synnyttämiseen ja äitiyteen.⁸⁵ Esimerkiksi Kari Immonen on huomannut naisen seksuaalisuuteen liittyvän ristiriidan, kun hän viittaa englantilaisen työläispojan sitaattiin, ”...Tytön pitää olla seksikäs, mutta ei seksuaalinen; hän voi olla sukupuolisesti haluttava, mutta ei sukupuolisesti kokenut”.⁸⁶

⁸² Tirkkonen ym. 1989, 73–79, 87–88.

⁸³ Ritamies 2006, 138.

⁸⁴ Tirkkonen ym. 1989, 67–72.

⁸⁵ Hukkila & Nisula 1991, 6.

⁸⁶ Immonen 1990, 7.

Kimmo Leppo on jakanut nuorten esiaviollisen seksuaalikäyttäytymisen käyttäytymissäännöt neljään malliin, jotka noudattelevat Ira Reissin jaottelua:⁸⁷

1. Molemmilta sukupuolilta vaaditaan pidättyvyyttä.
2. Naiselta odotetaan pidättyvyyttä, mutta miehelle seksuaalinen kanssakäyminen sallitaan.
3. Molemmille sukupuolille sallitaan sukupuoliyhteys jos heidän välillään on kihlaus, vakava seurustelu tai rakkautta.
4. Molemmat sukupuolet saavat olla sukupuoliyhteydessä ilman kiintymystä.⁸⁸

Esimerkiksi kristillisessä ihannemoraalissa pidättyväisyyttä odotetaan molemmilta sukupuolilta, mutta todellisuuden arkimoraali on usein ollut sallivampi. Erityisesti nuorisoon liitettyjä seksuaalikäsityksiä on vaivannut kaksinaismoralismi, joka on näkynyt Suomessa ja muissa Pohjoismaissa niin, että nuorilta naisilta on odotettu seksuaalista pidättyvyyttä, mutta nuori mies on saanut toimia vapaammin.

Esiaviollinen sukupuolisuhde on perinteisesti sallittu naisille vakavissa avioliittoon johtavissa seurustelusuhteissa, kun taas miehen käyttäytymiselle ei ole asetettu niin tiukkoja odotuksia.⁸⁹ Nuorten aviottomien naisten seksuaalinen kanssakäyminen on ollut jo valmiiksi tuomittua. Naiset ovat myös usein jääneet yksin seurausten kanssa. Miehen on ollut helpompi välttää tai paeta raskauden ja tulevan lapsen vastuuta.

3.3. Toimijuuden käsitteestä

Perinteisessä historiankirjoituksessa tavallinen ihminen on usein nähty passiivisena ja toissijaisena toimijana. Tämä aliarvioiminen on kohdistunut erityisesti naisiin. Naista on määritelty ja arvioitu suhteessa mieheen ja naisen toiminta on pääsääntöisesti nähty alisteisena miehen kokemukselle ja toiminnalle. Naista ei ole tiedostettu subjektiksi historiankirjoituksessa ennen 1970-luvun naishistorioitsijoiden kriittistä historiankirjoitusta.⁹⁰

⁸⁷ Reiss 1960.

⁸⁸ Leppo 1973, 73–74.

⁸⁹ Mt., 73–74.

⁹⁰ Saarinen 1987, 143.

Vaikka naisten toimijuuden huomioiminen historiankirjoituksessa on verrattain uusi ilmiö, ei se tarkoita, että naiset eivät olisi olleet todellisuudessa aktiivisia historiallisia toimijoita. Naishistoria ja naiseudelle löytyvät uudet merkitykset ja tarinat muokkaavat naisen ja naiseuden määritelmiä edelleen.⁹¹ Voi kuitenkin olla, että naiseuteen liitetyt normit ja odotukset muuttuvat hitaammin kuin yhteiskunta ja sen kulttuuri, mikä voi aiheuttaa ristiriitoja naisen oman sukupuolisuuden ja toimijuuden rakentamisen välille.⁹²

Feministinen tutkimus on tuonut uudenlaisia näkemyksiä toimijuuden määrittelyihin erityisesti naistoimijoiden osalta. Esimerkiksi naisten arkea ja arjen toistuvaa toimintaa ja tapoja on pyritty tulkitsemaan uudenlaisen toimijuuden kautta.⁹³ Toimijuus voi siis olla muutakin kuin yksilön tietoinen valinta tehdä jotakin. Toimijuutta on myös tekeminen, joka määräytyy ja näyttäytyy yksilön arkisissa askareissa ja koko elämämpiirissä. Esimerkiksi Borovoy ja Ghodsee näkevät, että naisten toimijuus on näyttäytynyt paljon laajempaan toimintana kuin pelkästään naistoimijan yksilöllisen edun ajamisena. Heidän mielestään naisten toimijuus on ilmentynyt koko yhteiskunnan etuja ajava toiminta, ja tämä yhteinen etu on myös osaltaan ajanut yksilöllisiä toiveita. Muun muassa 1900-luvun alun naisten ajaman sosiaalisten uudistusten ja hyvinvointivaltion rakentamispoliittikan voi nähdä naistoimijoiden aktiivisena pyrkimyksenä parantaa niin koko kansakunnan etuja kuin yksittäisten naisten asemaa.⁹⁴

Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa toimijuudella (agency) on perinteisesti tarkoitettu yksilön tahdonvapautta. Oletetaan, että subjekti toimii rationaalisesti huolimatta ulkoisista ja sisäisistä paineista, joita hän joutuu alituisesti arvioimaan ja vastustamaan. Subjektin järki ja tahto ohjaavat yksilön toimintaa.⁹⁵

Joidenkin näkemysten mukaan subjektin toiminta on jopa niin rationaalista, että mitkään taustatekijät eivät vaikuta toimintaan ja niihin päätöksiin, joita yksilö

⁹¹ Saarinen 1987, 143–144.

⁹² Lempiäinen 2001, 37.

⁹³ Honkasalo 2006, 103–104.

⁹⁴ Borovoy & Ghodsee 2012, 154, 162.

⁹⁵ Kotiranta & Virkki 2011, 113–114.

tekee.⁹⁶ On todennäköisempää, että tämän tutkimuksen kohteena olevien naisten toimijuuteen vaikuttavat niin ulkoiset kuin sisäiset tekijät. Raskaudenkeskeytystä hakiessa naiset olivat ristiriitatilanteessa, johon vaikuttivat ulkoiset odotukset ja rakenteet sekä naisen sisäinen tunne ja moraalit. Järki ja tunteet saattoivat olla ristiriidassa ulkoisten ja sisäisten odotusten kanssa, ja vaikka nainen toimi niitä vastoin, täytyi hänen myös arvioida niitä suhteessa omaan toimintaansa.

Intentionaalisuuden on katsottu kuuluvan vahvasti toimijuuden käsitteeseen. Sillä tarkoitetaan toimijan ja ympäristön suhdetta ja sitä miten ihminen tarkastelee ympäristöään ja suhteuttaa itsensä ja toimintansa siihen. Intentionaalisuus tarkoittaa myös oman toiminnan ja ympäristön tarkastelua etäältä, oman toiminnan arvioimista ja lopullisen päätöksen tekemistä.⁹⁷ Aborttikysymyksen suhteen ajan väestöpolitiikka asetti selkeät rakenteet, joiden mukaan naisten odotettiin toimivan suhteessa naiseuteen, äitiyteen ja raskauteen. Naiset eivät kuitenkaan hyväksyneet väestöpolitiikan linjauksia kyseenalaistamatta niitä, vaan suhteuttivat oman elämäntilanteensa, toiveensa ja tarpeensa ympäristön odotuksiin ja lopulta pyrkivät aktiivisesti toimimaan oman järkensä ja tunteidensa mukaisesti.

Kriittinen psykologia näkee, että yhteiskunnallisten määreiden on oltava mahdollisuusluonteisia, jotta on mahdollista puhua yksilön toiminnasta. Ihmisen asema yhteiskunnallisten suhteiden kokonaisuudessa määrittää yksilön mahdollisuuksia toimia. Yksilö siis määrittelee oman elämäntilanteensa sekä mahdollisuutensa vaikuttaa tai olla vaikuttamatta siihen. Yksilön on kuitenkin itse nähtävä omat mahdollisuutensa pystyäkseen toimimaan.⁹⁸ Aborttikysymyksen suhteen yhteiskunta antoi naisille mahdollisuuden vaikuttaa lisääntymiseensä. Koska naisilla oli oikeus anoa raskaudenkeskeytystä, moni nainen luultavasti uskoi mahdollisuuksiinsa saada laillinen raskaudenkeskeytys sosiaalineuvolasta. Todellisuudessa naisten mahdollisuudet päättää raskaudenkeskeytyksestään olivat loppujen lopuksi hyvin pienet. Tämä on varmasti yksi syy siihen, miksi 1950- ja 1960-luvuille sijoittuneessa aborttitutkimuksessa naisten toimijuutta ei ole juurikaan huomioitu.

⁹⁶ Kotiranta & Virkki 2011, 114.

⁹⁷ Mt., 118.

⁹⁸ Mt., 119.

Yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja sosiaaliset rakenteet linkittyvät toimijuuden rajoituksiin, mahdollisuuksiin ja toteutumiseen. Toimijuuden rakenteet voi nähdä hyvin monialaisina, muun muassa ikä, yhteiskuntaluokka ja sukupuoli ovat tekijöitä ja rakenteita, jotka mahdollistavat ja muokkaavat yksilön toimintaa ja vaikuttavat siihen miten ihmiset toimivat elämän eri vaiheissa ja tilanteissa. Jyrki Jyrkämä mukaan toimijuus koostuu kuudesta ”ainesosasta” eli modaliteetista – kykenemisestä, osaamisesta, haluamisesta, täytymisestä, voimisesta ja tuntemisesta. Nämä toimijuuden ulottuvuudet linkittyvät usein toisiinsa, mutta ovat toisaalta myös hyvin erillisiä toimijuuden suhteen.⁹⁹ Sukupuolensa ja raskautensa takia sosiaalineuvolaan tulleet naiset olivat kykeneviä synnyttämään ja lääkäreiden ja kätilöiden avulla he oppivat oikeat hengitystekniikat ja muuhun synnyttämiseen liittyvät käytännöt. Vaikka naiset olivat kykeneviä synnyttämään, he eivät kuitenkaan välttämättä halunneet lasta tai tunsivat, ettei lapsen hankkiminen ollut heille mahdollista. Toimijuuden mahdollisuuksia on siis tulkittava eri näkökulmista ja eri toimijoiden kautta.

Yksilön toimintaa ja toimijuutta ohjaavat myös elämäntilanne, elämäntapa, elämänpolitiikka ja elämänlaatu ja niihin liittyvät kysymykset ja ilmiöt. Toimiessaan yksilöt arvioivat koko elämänkulkuaan ja sen rakentumista, mennyttä nykyisyyttä ja tulevaa. Toimijuus ei siis tapahdu tyhjiössä, vaan siihen vaikuttavat moninaiset tekijät kuten ympäristö, ulkoiset odotukset ja yksilön omat arviot siitä, mikä on hänelle kulloisessakin tilanteessa parasta.¹⁰⁰

”Ihminen reflektoi elämäänsä ja tilannettaan – mennyttä, nykyisyyttä ja tulevaa – arvioi ja harkitsee mahdollisuuksiaan ja vaihtoehtojaan ja tekee valintoja tämän perusteella.”¹⁰¹

⁹⁹ Jyrkämä 2008, 195.

¹⁰⁰ Mt., 193.

¹⁰¹ Mt., 192–193.

3.4. Luokka-, sukupuoli- ja ikäkonflikti

Artikkelissaan *Väestöpolitiikka, abortti ja äitiys – hyvinvointivaltion ammattilaisten ja naisten suhteen tarkastelua* Nätkin kuvaa äitiyttä ja aborttikysymystä sukupuoli- ja luokkakonfliktin kautta. Hänen mukaansa julkisen perhe- ja väestöpolitiikan ja kansalaisyhteiskunnan välillä vallitsi 1950- ja 1960-luvuilla jyrkkä kuilu. Ajan asiantuntijat väheksyivät naisten omia kokemuksia, eivätkä lääkärit osanneet ottaa huomioon naisten sosiaalisia ongelmia suhteessa raskauteen ja lapsen saamiseen. Nätkinin mukaan ajalle ominaista konfliktitilannetta äitiyden ja raskaudenkeskeytysten suhteen kuvaa mieslääkäriin ja naisasiakkaan välinen suhde, jossa eri osapuolet edustivat täysin vastakkaisia näkökulmia ja motiiveja.¹⁰²

Lainaan tässä tutkimuksessa Nätkinin ajatusta luokka- ja sukupuolikonfliktista, joka näyttäytyy nuoren naisen kokemuksessa ja toiminnassa suhteessa sosiaalihoitajaan, lääkäriin, ja väestöpolitiikkaan. Tutkimukseni teoreettiseen viitekehykseen lisään aikuisen ja nuoren, ja aikuisuuden ja nuoruuden välisen konfliktin. Tilanteessa, jossa nuori on raskaana, tuleva äitiys mielletään usein myös aikuisuudeksi. Nuoren suhde tulevaan aikuisuuteen tai nuoren suhde sosiaalineuvolassa olevaan aikuiseen on mielestäni konfliktin osa.

Sosiaalineuvolassa käyvän naisen ja viranomaisen välinen luokkakonflikti vaikutti kohtaamisen taustalla, koska sosiaalineuvolaan tulleet naiset kuuluivat lähes poikkeuksetta suomalaisen yhteiskunnan alempiin sosiaaliluokkiin. Nätkinin luokkakonfliktin määritelmä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että eri yhteiskuntaluokat olisivat kirjaimellisesti taistelleet sosiaalineuvolassa. Luokkakonflikti tässä yhteydessä merkitsee sitä, että sosiaalineuvolassa eri yhteiskuntaluokkia edustavilla toimijoilla oli täysin erilaiset lähtökohdat tulkita aborttilakia ja väestöpolitiikkaa. Voidaan myös otaksua, että ennakkoluulot olivat molemminpuolisia. Asiakkaana ollut nainen ei uskonut saavansa oikeudenmukaista kohtelua sosiaalineuvolassa ja henkilökunta suhtautui työväenluokan naisiin epäluuloisesti. Viranomaiset ajoivat väestöpolitiikan

¹⁰² Nätkin 1994, 146–147, 150.

tavoitteita ja sosiaalineuvolassa käyneet naiset vaikuttivat laistavan velvollisuuksistaan. Naiset sen sijaan kokivat, ettei heidän hätäänsä ja ahdinkoaan huomioitu.

Sosiaalineuvolan tehtävänä oli kontrolloida naisten lastenhankintaa ja siten pitää huolta, että ajan väestöpoliittiset tavoitteet täyttyisivät, oli kyse sitten raskaudenkeskeytyksistä tai sterilisaatioista. Naisille kyse oli henkilökohtaisista valinnoista ja itsemääräämisoikeudesta. Väestöpoliittinen kontrolli kohdistui käytännössä ainoastaan köyhiin naisiin. Myös esimerkiksi Ruotsissa kontrolli keskittyi epätasa-arvoisesti yhteiskunnan köyhimpiin.¹⁰³ Varakkaammilla naisilla, jotka käyttivät yksityislääkäreiden palveluita, tai jopa suorittivat raskaudenkeskeytyksen ulkomailla, oli mahdollisuus kiertää lastenhankintaan liittyvä kontrolli. Myös Keski-Petäjä huomasi omassa tutkimuksessaan, että eri sosiaaliluokkiin kuuluvat naiset olivat aborttiasiassa eriarvoisessa asemassa.¹⁰⁴ Abortti oli naisille siis myös taloudellinen kysymys. Vain köyhimmät joutuivat turvautumaan sosiaalineuvolan palveluksiin.

Sukupuolikonflikti abortinhaun tilanteessa ei ollut yksiselitteinen. Naiset nimittäin osallistuivat itse naisia kontrolloivan järjestelmän rakentamiseen, erityisesti naisliikkeen taholta.¹⁰⁵ Vaikka ajan väestöpoliittista kontrollia edistivät myös naiset, oli selvää, että lisääntymiseen liittynyt kontrolli kohdistui pääasiassa aborttikysymyksen myötä medikalisoituneeseen naissukupuoleen.¹⁰⁶ 1900-luvun alun väestö- ja perhepolitiikan seurauksena naissukupuoli ajautui niin väestöpoliittisen kontrollin kuin lääketieteellisten käytäntöjen kohteeksi, kun kyseessä oli raskaudenkeskeyttäminen tai sterilisaatio.

Tämän tutkimuksen kannalta on mielekästä pohtia myös ikäkonfliktia sosiaalineuvolassa. Nuoruus varmasti vaikutti nuoren naisen tilanteeseen, kun hän haki laillista raskaudenkeskeytystä. Nuorten naisten odotettiin pidättäytyvän seksistä ennen avioliittoa ja toisaalta avioliitossa elävien nuorten naisten ei odotettu rajoittavan lasten syntymistä. Vaikka aineiston naisten ikähaarukka oli

¹⁰³ Lennerhed 2008, 182.

¹⁰⁴ Keski-Petäjä 2012, 142.

¹⁰⁵ Nätkin 1994, 150–151.

¹⁰⁶ Meskus 2003.

melko pieni, nuoria kohdeltiin sosiaalineuvolassa ristiriitaisesti. Naimisissa olevat saivat enemmän tietoa ehkäisystä kuin saman ikäiset naimattomat naiset. Samana vuonna syntyneet saivat erilaiset aborttipäätökset riippuen siitä, oliko raskaus alkanut nuoren ollessa 15- vai 16-vuotias.

Nuoria on Suomessa perinteisesti opetettu niin koulun kuin kodin toimesta kunnioittamaan ja jopa pelkäämään auktoriteetteja. Aikuinen ja erityisesti jonkin instituution edustaja, esimerkiksi opettaja oli auktoriteetti, jota oli kohdeltava kunnioittavasti ja nöyrästi. Nuorista kasvatettiin tottelevaisia, kuuliaisia ja häveliäitä ihmisiä paikoin jopa pelottelun voimin.¹⁰⁷ Oletettavasti sosiaalihoitaja ja lääkäri edustivat niin aikuisia kuin sellaisia auktoriteetteja, joiden mielipidettä nuori ei saisi kyseenalaistaa. Ainakin koulumaailmassa oppilaiden ja opettajien väliset auktoriteettisuhteet alkoivat muuttua ja murtua 1960-luvun aikana.¹⁰⁸ Myös tämän tutkimuksen aineistosta on havaittavissa kapinointia aikuisen viranomaisen ja nuoren välisessä suhteessa.

Väestöliiton lääkärit myöntivät vanhempien jo useamman lapsen synnyttäneiden äitien aborttitoiveisiin useammin kuin nuorten ja naimattomien.¹⁰⁹ Myös muissa Euroopan maissa useamman lapsen äitien abortteihin suhtauduttiin nopeammin kuin lapsettomien naisten raskaudenkeskeytyksiin.¹¹⁰ Nuoret, usein lapsettomat abortinhakijat olivat siis jo valmiiksi erilaisessa asemassa kun he tulivat pyytämään raskaudenkeskeytystä. Sosiaalihoitajalle ja lääkärille he näyttäytyivät hedelmällisinä naisina ja potentiaalisina äiteinä, mutta nuoren elämäntilanne tai nuori ikä vaikuttivat siihen, että lapsen saamista haluttiin lykätä.

Vaikka luokka-, sukupuoli-, ja ikäkonflikti eivät ole sosiaalineuvolan kohtaamisissa aina selkeästi näkyvissä, ne kehystivät naisen ja viranomaisen tapaamista. Siksi nuoren naisen ja sosiaalihoitajan sekä lääkärin kohtaamista on perusteltua tarkastella myös näiden konfliktien kautta.

¹⁰⁷ Leino & Viitanen 2003, 190–192; Koski 2003, 285–291.

¹⁰⁸ Leino & Viitanen 2003, 187–197; Koski 2003, 283–306.

¹⁰⁹ Keski-Petäjä 2012, 84, 137.

¹¹⁰ Borovoy & Ghodsee 2012, 161–162.

Antti Häkkisen mukaan yhteiskunnan kansalaisilla on erilaisia kohtaamisia ja kokemuksia yhteiskunnan kanssa riippuen iästä, sukupuolesta, yhteiskunnallisesta asemasta, maantieteellisestä sijainnista ja esimerkiksi perhemuodosta. Häkkinen kuitenkin uskoo, että ikää, sukupuolta ja asuinalueita enemmän yhteiskuntakokemuksiin vaikuttaa erityisesti kansalaisen sosiaalinen tausta. Varakkuus tai köyhyys on määrittänyt sitä miten ihmiset ovat kokeneet yhteiskunnan ja sen toiminnan. Kun ylemmän sosiaaliluokkaan kuuluvat ihmiset ovat kokeneet yhteiskunnan ohjaavana ja tukevana instituutiona niin alemmalla sosiaaliluokalla se on usein näyttäytynyt uhkaavana ja jopa tuhoisana.¹¹¹

Väestöliiton sosiaalineuvola oli yhteiskunnan ja kansalaisen kohtaamispaikka. Kansalaisen ja yhteiskunnan kohtaamista sosiaalineuvolassa määrittivät erityisesti kansalaisen sukupuoli ja vähävaraisuus. Tämän yhteiskunnallisen instituution kohtasivat raskaana olevat naiset, jotka olivat pääsääntöisesti alemmista sosiaaliluokista. Heille kohtaaminen näyttöytyi usein kontrolloivana ja jopa elämää sabotoivana toimintana.

4. Tutkimuksen historiallista taustaa

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen historiallista taustaa. Ensiksi käsittelen naisen muuttunutta yhteiskunnallista roolia ja sitä, miten nuoriin naisiin ja heidän seksuaalisuuteensa on perinteisesti suhtauduttu. Lopuksi valotan ajan väestöpolitiikan taustaa ja Väestöliiton roolia suomalaisessa väestöpolitiikassa ja aborttien historiassa.

4.1. Naiset yhteiskunnallisina äiteinä

1900-luvun ensimmäinen puolisko oli teollistuneissa maissa naisten aseman muutoksen ja sukupuolten välisten suhteiden murroksen suhteen keskeinen aikakausi. Naisten perinteinen rooli yhteiskunnassa muuttui ja naisen ja valtion suhde tiivistyi 1900-luvun alkupuoliskon aikana. Naisista tuli osa työvoimaa, osa hyvinvointivaltioiden rakentamista ja he olivat niin elämää parantavien sosiaalisten uudistusten kuin väestökontrollinkin kohteena. Erityisesti sodat

¹¹¹ Häkkinen 2014, 33.

yhdistivät teollistuneiden maiden naisia tiiviimpään siteeseen valtion kanssa. Valtiot eivät voineet suhtautua naisiin enää pelkästään kodin piirissä toimivina äiteinä vaan työläisinä ja kansalaisina. Toisaalta samaan aikaan myös perheiden merkitys yhteiskunnallisena yksikkönä kasvoi ja naisten lisäksi myös perheet lähentyivät valtiota, muun muassa koulutuksen ja perheiden terveyden saralla.¹¹²

Kuten luvussa 3.1 kävi ilmi, naista on perinteisesti ja edelleen määritelty ensisijaisesti äitiyden kautta. Äitiys valjastettiin myös naisliikkeen valjaisiin muuttamaan naisen asemaa yhteiskunnassa ja tekemään naisesta tasa-arvoisemman yhteiskunnallisen toimijan. Äitiyden kautta suomalaiset naiset saivat yhteiskunnassa uudenlaisen, yhteiskunnallisen ja poliittisen roolin. Nainen oli maternalistisen näkemyksen mukaan sekä perheen, että yhteiskunnan kasvattaja ja sivistäjä.¹¹³

Liisa Rantalaihon mukaan naisista tuli vuosisadan vaihteessa kehittyvän suomalaisen kansalaisyhteiskunnan poliittisia kansalaisia sukupuolisopimuksella, joka teki naisesta yhteiskunnallisen äidin, miehestä erottuvan naiskansalaisen. Vaikka naiset ajoivat joissain asioissa miesten ja naisten tasa-arvoa, monissa tilanteissa naisten yhteiskunnallista asemaa vahvistettiin ylläpitämällä sukupuolieroja ja -rooleja. Vahvistamalla äidin, hoivaajan, kasvattajan ja sivistäjän roolia, suomalainen nainen pääsi kodin piiristä yhteiskunnalliseen ja poliittiseen julkisuuteen omaksumalla julkisilla areenoilla perinteisen feminiinisen äitiyden roolin. Yhteiskunnallisella tasolla naiset kuitenkin toimivat usein rajatusti naisten areenoilla, ja ero naisten ja miesten julkisuuksissa oli edelleen selvä.¹¹⁴ Myös muissa länsimaissa naisten ”vapautuminen” ja julkisen roolin omaksuminen toteutettiin sitomalla nainen vahvemmin kodin piiriin ja äitiyden rooliin. Äitiydestä taas tehtiin valtiollista työtä käyttämällä siitä työhön liitettäviä termejä kuten ”tuottava” (productive) tai ”arvonluonti” (value-creating). Myös naisten julkiset keskustelunavaukset ja vaatimukset liittyivät vahvasti perheisiin ja kotiin vaikuttaviin epäkohtiin ja parannuksiin, kuten lapsilisiin tai äitiyslomiin.¹¹⁵

¹¹² Borovoy & Ghodsee 2012, 156.

¹¹³ Helen 1997, 144–148.

¹¹⁴ Rantalaiho 1994, 22–23.

¹¹⁵ Borovoy & Ghodsee 2012, 156.

Suomalainen naisasialiike ajoi jo liikkeen alkuajoista lähtien naisten oikeuksia yksilön oikeuksina ja sen näkökulma naisten vapautumiseen oli hyvin individualistinen. Naisasialiike lainasi ajatuksia ulkomailta, muun muassa John Stuart Millin individualistisesta ihmiskäsityksestä ja naisten oikeuksia vieläkin radikaalimmin ajaneelta Mary Wollstonecraftilta. Niin Mill kuin Wollstonecraft kuitenkin näkivät hyvin perinteisesti, että esimerkiksi lasten kasvatus oli luonnostaan naisen työtä.¹¹⁶

Naisasialiike ajoi naisten vapautta ja kansalaisoikeuksia ja pyrki tavoitteisiinsa muun muassa edistämällä naisten koulutusta. Samaan aikaan he uskoivat, että oli naisille luonnollisia ominaisuuksia, jotka liittyivät vahvasti perheeseen, kotiin ja lapsista huolehtimiseen. Suomalainen naisasialiike hyväksyi pääosin naisen äidillisen roolin myös julkisilla areenoilla. Myös monet miehet kannattivat naisten vapaampaa yhteiskunnallista osallistumista. Suurimman vastustuksen naisasialiikkeen pyrkimykset saivat vain silloin kun ne uhkasivat perinteisiä perhe- ja avioliittoinstituutioita.¹¹⁷

Vaikka osa naisliikkeen toimijoista oli hyvin radikaaleja, naisasialiike toimi loppujen lopuksi melko rajatuilla ja naisille määritellyillä alueilla. Uskottiin muun muassa, että naisten tulisi hoitaa yhteiskunnan siveyteen ja raittiuteen liittyviä asioita. Nämä teemat myös yhdistivät eri sosiaaliluokkien naisia tekemään töitä yhdessä.¹¹⁸

Suomalaisen naisliikkeen ensimmäiset aktiiviset naiset olivat pääasiassa porvarillisen taustan omaavia naisia, mutta myös työläistaustaiset naiset ottivat pian osaa naisasialiikkeen toimintaan ja tavoitteisiin.¹¹⁹ Vaikka naisasialiikkeen eri taustaiset naiset olivat monissa asioissa samaa mieltä, esimerkiksi sosiaalisten ongelmien ratkaisemisessa eri yhteiskuntaluokkiin kuuluvilla naisilla oli erimielisyyksiä. Toisaalta luokkataustasta huolimatta kaikkien naisten yhteisenä tavoitteena oli ohjata äitejä parantamaan perheiden elämää.¹²⁰

¹¹⁶ Jallinoja 1983, 52–55.

¹¹⁷ Mt., 52, 67.

¹¹⁸ Mt., 62–65.

¹¹⁹ Helen 1997, 144–145; Jallinoja 1983, 35–42.

¹²⁰ Helen, 1997, 167, 202.

Sen sijaan muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta, suomalaisen naisasialiikkeen ensimmäinen aalto ei ottanut kantaa vapaan rakkauden vaatimukseen tai ylipäättään naisen seksuaalisuuteen. Naisen seksuaalisuus liitettiin pääsääntöisesti vain prostituutioon.

Seksuaalikäytöksissä naisliikkeen ensimmäisen aallon moraalikäsitteet olivat hyvin seksuaalikielisiä, mutta äitiyttä, johon seksuaalisuus osaltaan liittyi, ihannoitiin.¹²¹ Naisen seksuaalisuus liittyi siis vahvasti äitiyteen ja äidiksi tulemiseen, ei niinkään naisen yksilölliseen nautintoon tai romantiikkaan.

Norjalainen naisten oikeuksien ajaja Katti Anker Møller ajoi naisten oikeuksia vaatimalla itsemääräämisoikeuden laajentamista ja naisten oikeuksia omaan kehoonsa jo 1910-luvulla. Aborttikäytöksen suhteen hän oli sitä mieltä, että naiset osasivat arvioida lääkäreitä paremmin oman tilanteensa ja aborttia toivovan naisen hyvinvointi oli syntymättömän lapsen hyvinvointia keskeisempi. Møllerin vaatimusta muun muassa aborttien suorittamisesta sosioekonomisten syiden perusteella ei kuitenkaan huomioitu.¹²² Vaikuttaa siltä, että vuosisadan alun naisliikkeen tarmo keskittyi äitien yhteiskunnallisen aseman parantamiseen, koulutukseen ja perheiden hyvinvointiin, mutta naisen itsemääräämisoikeuteen ja erityisesti seksuaalisuuteen liittyvät toiveet ja vaatimukset jäivät toteuttamatta tai jopa kuulematta.

Kun naiset alkoivat irtautumaan miesten holhouksesta, he siirtyivät yhä enemmän valtiollisen holhouksen ja kontrollin kohteeksi ja naisten tilannetta 1900-luvun alussa on kutsuttu jopa naisten valtiollistumiseksi (nationalization of woman). Ajan feministiset liikkeet olivat itse toteuttamassa tätä suuntausta, jossa naisliikkeen tavoitteet näyttäytyivät vahvan valtion rakentamisen tavoitteina. Erilaisista poliittisista järjestelmistä huolimatta, niin itä-Aasiassa kuin itä- ja länsi Euroopassakin uskottiin, että kodin ja äitiyden suojeleminen oli keskeistä modernin valtion rakentamiselle.¹²³

¹²¹ Nätkin 1997, 15.

¹²² Giæver 2005, 23.

¹²³ Borovoy & Ghodsee 2012, 157.

1960-luvulla herännyt naisliikkeen toisen aallon kritiikki puuttui siihen, että äitiyden roolin korostaminen saattoi alistaa ja rajoittaa naisia tietyissä tilanteissa. Se, että ajan väestöpolitiikka painotti äitiyttä, vahvisti äitimyyttä ja kannusti lasten hankintaan, ”oli toisaalta naisliikkeen mahdollisuus ja toisaalta rajoitus”.¹²⁴ Äidillinen naiskansalainen oli toisaalta tasa-arvoisempi, mutta toisaalta äidin rooliinsa tiukasti rajattu. Naisten rajattuun yhteiskunnalliseen asemaan havahduttiin myös muissa länsimaissa. Esimerkiksi Ranskassa naiset nousivat haastamaan perinteisiä naiseuden käsityksiä ja kyseenalaistivat avioliiton ja äitiyden jo 1940- ja 1950-luvuilla. 1960-luvulla ehkäisytableteista tuli seksuaalisen vallankumouksen symboli ja ranskalaisnaiset julistivat, etteivät he halunneet olla vain ”lapsentekokoneita”.¹²⁵

Nätkin kuitenkin huomauttaa, että vaikka sekä miesväestöpolitiikat sekä naisliikkeen puolestapuhujat korostivat maternalistisen äitiyden merkitystä vielä pitkään 1960-luvulla, äitiys ja yhteiskunnallinen äiti eivät olleet tutkittavana aikana muuttumattomia ilmiöitä. Sekä naisliikkeen edustajien taholta että erityisesti Väestöliiton neuvolatoiminnassa äitiyttä ja perhettä määriteltiin uudelleen niin perheen sisäisen kuin yhteiskunnallisten muutosten murroksessa koko tutkittavan ajan.¹²⁶

Äitiyden merkityksen korostaminen niin perheen sisällä kuin yhteiskunnallisilla areenoilla kuitenkin vaikutti vahvasti niihin käsityksiin, joihin sosiaalineuvolaan tulleet naiset joutuivat vastaamaan. Sosiaalineuvolaan tulleet naiset eivät vastanneet naisliikkeen luomaa naisihannetta, jota leimasi ennen kaikkea äitiys. Äitiydestä kieltäytyminen tai sen lykkääminen ei näyttäytynyt sosiaalineuvolassa pelkästään naisen henkilökohtaisena valintana, vaan se soti suomalaista väestöpolitiikka vastaan, joka nähtiin yhteiskunnan etuja ajavana ja hyvinvointia luovana.

¹²⁴ Nätkin 1997, 16, 240.

¹²⁵ Briggs 2012, 524.

¹²⁶ Nätkin 1997, 240; kts. myös Auvinen 1991, 205.

4.2. Nuoruus 1950- ja 1960-lukujen Helsingissä ja nuoren naisen suhde äitiyteen

Nuoruus, nuoruuden määrittelyt ja nuoruuden kokemus muuttuivat 1950- ja 1960-luvuilla merkittävästi erilaisten yhteiskunnallisten ja kulttuuristen murrosten kautta. Varsinkin 1960-luku oli muiden rakenteellisten ja yhteiskunnallisten muutosten lisäksi ennen kaikkea nuorison liikehännän aikaa.¹²⁷

Nuoruus linkitetään usein modernin elämän synnyttämäksi ilmiöksi. Esimerkiksi John R. Gillis näkee nykyaikaisen nuoruuden alkaneeksi 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa, jolloin nuoret alkoivat selvästi eriytyä omaksi ryhmäkseen ja yhteiskunnalliset instituutiot, kuten tuomioistuimet alkoivat kohdella nuoria suhteessa heidän ikäänsä.¹²⁸ Myös Aapola ja Kaarninen käsittelevät nuoruutta moderniin ajan synnyttämänä ilmiönä, jonka historiassa 1950- ja 1960-luvut ovat merkittäviä vuosikymmeniä.¹²⁹

1950- ja 1960-lukujen merkittävä yhteiskunnallinen ja rakenteellinen muutos ilmeni siten, että maaseudun nuoriso ja erityisesti nuoret naiset alkoivat muuttaa kaupunkeihin ja Helsinkiin.¹³⁰ Kaupungit tarjosivat nuorille naisille uusia mahdollisuuksia, kouluttautumista ja kaupunkilaisia työmahdollisuuksia ja työuria, jolloin sekä naimisiinmeno että perheenperustamista saatettiin tietoisesti lykätä.

Helsingissä uskottiin, että erityisesti maalta muuttaneille tytöille kaupunki oli vaarallinen paikka, jossa nuoret joutuivat helposti huonoille teille. Helsinkiä jopa pyrittiin kuvaamaan elokuvissa negatiivisävytteisesti, jotta nuoret naiset ymmärtäisivät, että pääkaupungissa tytöille kävisi huonosti. Helsinki kuitenkin houkutteli tyttöjä ja nuoria naisia – pääasiassa parempien työ- ja opiskelumahdollisuuksien takia, mutta myös siksi, että nuoren elämä kaupungissa ei ollut yhtä kontrolloitua ja valvottua kuin maaseudulla.¹³¹

¹²⁷ Heinonen 2003, 456–458.

¹²⁸ Gillis 1974.

¹²⁹ Aapola & Kaarninen 2003.

¹³⁰ Rahikainen 2003, 176; Ilves 1998, 38–40.

¹³¹ Ilves 1998, 38–42.

Helsingissä nuoriso ja selkeät nuorisokulttuurit alkoivat näkyä erityisesti 1950-luvulla. Elokuvateattereissa pyöri erityisesti nuorille tarkoitettuja elokuvia, nuoret kuuntelivat nuorisomusiikiksi nimettyä musiikkia ja nuorten omaan vaateyliin kuuluivat farkut ja minihameet. Nuoriso sai enemmän näkyvyyttä niin kaupungin julkisissa tiloissa kuin lehtienkin palstoilla, sekä positiivisessa että negatiivisessa mielessä. Nuorten laajemman näkymisen vuoksi nuorista tehtiin mediassa yhä useammin ongelma. Niin pähteet, huono käytös kuin höltyneet seurustelusuhteet miellettiin nuorison ongelmaksi. Ja ongelmanuoriso liitettiin pääasiassa kaupunkilaisnuorisoon.¹³²

Nuorten laajempaan näkymiseen liittyivät muun muassa vapaa-ajanviettotapojen muutokset 1950- ja 1960-luvuilla. Kun nuorten elämä sijoittui aiemmin pääasiassa kodin piiriin, 1950-luvulta lähtien kotoa ja harrastuksista siirryttiin urbaaneissa, julkisissa tiloissa – kaduilla, kahviloissa ja baareissa oleiluun.¹³³ Ensimmäinen pelkästään nuorille tarkoitettu kahvila, nuorisotalojen edeltäjä, perustettiin Helsinkiin 1950-luvulla.¹³⁴ Nuoriso otettiin huomioon erilaisilla ja uusilla areenoilla, esimerkiksi kulutustuotteiden kohderyhmänä, kuten vaatteissa ja musiikissa ja heidän tarpeensa huomioitiin jopa Helsingin lähiörakentamisessa.¹³⁵

Nuorison elämään 1950- ja 1960-luvuilla vaikuttivat myös koulutukseen liittyvät uudistukset. Vuonna 1921 säädetty oppivelvollisuuslaki piti lapset koulussa 13-vuotiaiksi asti, mutta vuonna 1957 kansakoululaki nosti oppivelvollisen ikärajan 16-vuotiaihin. Oppivelvollisuus laajennettiin koskemaan lasten lisäksi myös selkeästi nuorison ikäryhmää.¹³⁶

Nuorten pidempi kouluttautuminen yleistyi 1950- ja 1960-luvuilla, ja nuoret viettivät yhä pidemmän aikaa koulun penkillä. Sijoitus esimerkiksi oppikouluun saattoi olla työläisperheelle liian suuri, eikä kouluttautuminen ollut aina mahdollista alempaan sosiaaliluokkaan kuuluville nuorille. Toisaalta

¹³² Kaarninen 2006, 11–27; Kaarninen P. 2003, 421–434; Ilves 1998, 38–39.

¹³³ Saarikangas 2003, 397–413.

¹³⁴ Ilves 1998, 47–49.

¹³⁵ Saarikangas 2003, 397–413.

¹³⁶ Nieminen 2003, 264–269.

kouluttautuminen mahdollisti sosiaalisen ja taloudellisen aseman nousun, joten siihen suhtauduttiin köyhissäkin perheissä pääsääntöisesti hyväksyvästi.¹³⁷

Nuoruuden ilmiöihin liittyi myös aikuisten huoli nuorten seksuaalisuudesta. Vuonna 1947 ilmestynyt elokuva *Tuhottu nuoruus* oli suunnattu nimenomaan nuorille tytöille varoittamaan seksuaalisuuden, raskauden ja aborttien vaaroista.¹³⁸ Nuoren raskautta pidettiin siis yhteiskunnallisellakin tasolla ongelmallisena, vaikka tämän tutkimuksen aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että nuoruutta suurempi ongelma raskauksien yhteydessä oli yleensä naimattomuus, joka tietysti oli nuorilla abortinhakijoilla yleistä.

1950-luvun nuorille suunnatuissa elokuvissa nuoruutta käsiteltiin jo omana elämänvaiheena, johon kuului kapinointia, epävarmuutta, väriä valintoja ja kuohuntaa. Monissa elokuvissa käsiteltiin nimenomaan tyttöjen ja nuorten naisten seksuaalisuuteen liittyviä haasteita. Etenkin 1940-luvun lopun ja 1950-luvun alun elokuville oli ominaista valistava sävy ja opastava ote, jossa nuori päätyy tekemään oikeat ratkaisut aikuistuttuaan. Usein oikea ratkaisu oli avioituminen.¹³⁹ Nuoruus oli siis jo 1950-luvun Helsingissä tulkittu omaksi elämänvaiheekseen, joka sisälsi omia ominaispiirteitään. Nuoruuden ja sukupuolisen kanssakäymisen haasteet ja ongelmat oli tunnistettu ja niihin pyrittiin vaikuttamaan nuoria tavoittavin keinoin.

Myös vuosisadan alkupuolen Saksassa naisten käsityksiin abortista pyrittiin vaikuttamaan populaarikulttuurin kautta ja raskaudenkeskeytykset esitettiin lehdissä ja elokuvissa hyvin kielteisessä valossa. Yritykset muuttaa naisten suhtautumista abortteihin eivät loppujen lopuksi vaikuttaneet naisten omiin näkemyksiin siitä, milloin raskaudenkeskeytys oli oikeutettu. Naisten arki ja todellisuus oli selkeästi erillinen elokuvien ja lehtien esittämistä tulkinnoista.¹⁴⁰

Se että nuoriso näkyi enemmän kaupunkien ympäristössä ja kaupunkikuvassa saattoi vaikuttaa siihen, että helsinkiläisnuoret naiset identifioituivat ennemmin

¹³⁷ Nieminen 2003, 269–270, Koski 2003, 284–285, 301.

¹³⁸ Kaarninen P. 2003, 425.

¹³⁹ Mt., 425–434.

¹⁴⁰ Osborne 2005, 336–337.

nuoriksi kuin äideiksi. He saattoivat itse kokea olevansa liian nuoria synnyttämään tai heillä oli nuoruuden tai tulevaisuuden suunnitelmia, joihin äidiksi tuleminen ei vielä sopinut. Maaseudulta muuttanut nuori nainen löysi ehkä nuoren identiteetin Helsingissä, jossa nuoruuteen liitetyt ilmiöt tulivat julki aiemmin ja selkeämmin kuin maaseudulla. Nuoruuden uudet, kaupunkilaiset sisällöt, kuten vapaa-aika, kuluttaminen ja juhliminen yleistyivät juuri työväenluokkaisen kaupunkilaisnuorison keskuudessa.¹⁴¹

Jos nuoret todella identifioituivat aiempaa vahvemmin nuoriksi, mahdollinen raskaus, joka oli perinteisesti merkki aikuisuudesta, avioliitosta ja perheen perustamisesta aiheutti varmasti ristiriitoja ja hämmennystä. Toisaalta toivottukin raskaus saattoi olla mahdoton saattaa loppuun huonossa taloudellisessa tilanteessa. Aineiston perusteella vaikuttaa siltä, että vaikka Helsinkiin muutettiin paremman elintason toivossa, nuorten taloudellinen tilanne pääkaupungissa oli usein huono. Esimerkiksi kotiapulaiselle, joita aineistossa oli useita, raskaus tarkoitti sekä elinkeinon, että asunnon menetystä.

Vaikka maaseudulla nuoruus ei ehkä ollut vielä yhtä selkeä ilmiö kuin kaupungissa, saattoi nuoruus maaseudulla olla turvatumpaa. Aineistosta käy ilmi, että nuorilla oli usein maaseudulla sukulaisten tai vanhempien turvaverkko. Moni nuori pohtikin kielteisen aborttipäätöksen saatuaan lapsen lähettämistä vanhempien tai sukulaisten luokse maalle. Kaupungissa nuorella ei välttämättä ollut laajaa sukulaisten tukiverkostoa, joka maaseudulla ehkä oli itsestäänselvyys. 1960-luvun tyyppinuori oli maalta kaupunkiin muuttanut nuori, joka ei välttämättä seurannut vanhempiensa ammattia tai sosiaalista taustaa, mutta jonka juuret olivat maaseudulla.¹⁴²

Varsinkin 1960-luku oli nuorison historiassa monella tavalla erityinen. Nuoria oli aiempaa enemmän ja nuorten osuus väestöstä oli erityisen korkea.¹⁴³ Kaupungit houkuttivat erityisesti nuoria ja pidempi kouluttautuminen yleistyi nuorten keskuudessa. On kiistatonta, että 1900-luvun muutokset vaikuttivat myös nuorten

¹⁴¹ Nielsen & Rudberg 2007, 101.

¹⁴² Haapala 2003, 77, 81.

¹⁴³ Mt., 71.

uudenlaiseen näkymiseen, erottumiseen ja positioitumiseen yhteiskunnassa. Nuorten naisten osalta esimerkiksi muutto kaupunkeihin, koulutusmahdollisuuksien kasvu ja muutokset perhekäsityksissä muuttivat naisten yhteiskunnallista asemaa ja heidän suhdettaan seksuaalisuuteen ja äitiyteen.

4.3. Nuoren naisen kielletty seksuaalisuus

Kontulan ja Haavio-Mannilan tutkimissa seksuaalielämäkertojen kirjoittajista on löydettävissä kolme erilaista sukupolvea, joista kaksi ensimmäistä kuvaavat syntymäaikojen perusteella myös tämän tutkimuksen kohteena olevia naisia. Ennen vuotta 1937 syntyneitä, 1930–1950-luvulla nuoruuttaan viettäneitä he kutsuvat ”pidättyvyyden sukupolveksi” ja vuosina 1937–1956 syntyneitä, 1950–1970 luvulla nuoruuttaan viettäneitä ”seksuaalivallankumouksen sukupolveksi”.¹⁴⁴ Tämän tutkimuksen naiset ovat syntyneet vuosien 1934 ja 1955 välillä, joten heidät voi lukea kuuluvan joko pidättyvyyden tai seksuaalivallankumouksen sukupolveen. Erityisen mielenkiintoista on, että moni tämän tutkimuksen kohteena olevista naisista sijoittuu näiden kahden sukupolven murrokseen.

Seksuaalielämäkerroista käy ilmi, että tutkittavana aikana tärkein asia mitä nuorille naisille opetettiin sukupuoliasioista, oli pidättäytyminen ennen avioitumista. Ajan sukupuolimoraaliin kuului, että minkäänlainen sukupuolinen toiminta, oli kyse sitten seksistä, itsetyydytyksestä, suudelmista tai edes kiinnostuksen näyttämisestä vastakkaiselle sukupuolelle, ei ollut hyväksyttyä ennen avioliittoa.¹⁴⁵

Pidättyvyyden sukupolven nuorille naisille ei opetettu juuri mitään seksuaalisuuteen tai sukupuolikäyttäytymiseen liittyvää. Tämä jatkui vielä pitkälle 1950-luvulle. Vähäiset sukupuolitiedot, joita lapsille tai nuorille kerrottiin, jaettiin yleensä vain poikien ja miesten kesken.¹⁴⁶ Esimerkiksi Väestöliiton 1950-luvulla nuorille naisille suunnatuissa abortintorjunta- ja avioliitto-oppaissa ei mainittu

¹⁴⁴ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 57.

¹⁴⁵ Mt., 179, 574.

¹⁴⁶ Mt., 574.

ehkäisyvälineitä, mutta miehille suunnatussa vihkosessa kondomista kerrottiin.¹⁴⁷ Myös ajan australialaisessa kontekstissa pojat ja nuoret miehet olivat oikeutettuja ainakin kuulemaan seksuaalisuudesta lähestyessään aikuisikä. Naisten odotettiin pysyvän tässä suhteessa ”lapsen tasolla”.¹⁴⁸ Se, että naisten ei edes haluttu tietävän seksistä tai seksuaalisuudesta kertoo luultavasti siitä, että naisten siveyttä ja mainetta pyrittiin varjelemaan vaikenemalla seksuaalisuudesta täysin. Toisaalta se myös vahvisti naisen roolia seksuaalisuuden tietämättömänä objektina, kun taas miessubjekti tiesi miten toimia.

Myös Harriet Nielsen ja Monica Rudberg käsittelevät naisten seksuaalisuutta sukupolvien kautta. Norjalaisten 1920- ja 1920-luvuilla syntyneiden naisten nuoruudessa seksuaalisuuden näkyminen linkittyi voimakkaasti naisen maineeseen. Jos naisen seksuaalisuus ilmeni jollakin tavoin, edes huhun tasolla, naista leimasivat negatiiviset käsitykset, kuten halpuus (cheap) tai helppous (easy). Seksuaalisuudestaan vaikenevat ja sitä varjelevat tytöt ja nuoret naiset taas nähtiin kiltteinä ja kunnollisina. ”Kiltti tyttö”-termin käyttö (nice girl) tytön käyttäytymistä kuvaavana terminä otettiin käyttöön Tanskassa samaan aikaan kun tytöt alkoivat käydä ulkona ikätovereidensa kanssa, minkä uskottiin mahdollisesti johtavan seksuaaliseen kanssakäymiseen ja tytön maineen menettämiseen.¹⁴⁹ Australiassa ”kiltillä tytöllä” tarkoitettiin seksistä ja seksuaalisuudesta tietämättömiä tyttöjä.¹⁵⁰ Nuoren naisen seksuaalisuus liittyi siis laajemmin perheen, yhteisön ja yhteiskunnan asenteisiin ja käsityksiin siitä, miten naisen seksuaalisuuden tuli (tai ei tullut) näkyä. Muut kuin naiset itse määrittivät naisen kunnollisuutta ja sitä mitattiin usein naiseen liitettyjen seksuaalisesti latautuneiden käsitysten kautta.

1900-luvun alun angloamerikkalaisista elämäkerroista käy myös ilmi, että tytöt olivat usein täysin tietämättömiä seksuaalisesta kanssakäymisestä ennen avioitumista. 1800-luvun aikana vakiintui käytäntö, ettei lapsille yksinkertaisesti kerrottu seksistä tai seksuaalisuudesta mitään. Angus McLaren tosin pohtii, että olivatko tytöt todella niin tietämättömiä vai kuuluiko tietämättömyyden

¹⁴⁷ Frisk 2008, 46-47.

¹⁴⁸ May 2006, 3.

¹⁴⁹ Nielsen & Rudberg 2007, 105.

¹⁵⁰ May 2006, 3.

esittäminen ajan rooliin, jossa tytön siveyttä ja moraalialia tuli varjella.¹⁵¹ Voi hyvin olla, että jotkut naiset jakoivat tietoa ja kokemuksia myös seksuaalisuuden suhteen, mutta näistä asioista vaiettiin leimautumisen pelossa. Joka tapauksessa ajan globaalin trendin mukaan lapsia ja nuoria ei valmistettu seksuaaliseen elämään ja jos seksuaalikasvatusta oli, ainakin tytöille se näyttäytyi lähinnä pelotteluna ja maineen vartiointina.

Ennen 1960-lukua seksuaalisuus oli muuallakin kuin Suomessa vaiettu asia. Norjassa eräs nuori oli luullut teini-ikäiseksi asti lasten syntyvän navan kautta.¹⁵² Suomalaisissa terveystiedon kirjoissa ihmiselle ei välttämättä kuvattu sukupuolielimiä ja nuoret saattoivat luulla, että suuteleminen velvoitti avioliittoon. Seksuaalielämäkerroista käy ilmi, että seksi ja seksuaalisuus eivät edes olleet kaikille tuttuja sanoja 1950-luvulla, eivätkä nuoret välttämättä tieneet, miten tullaan raskaaksi.¹⁵³ Myöskään Väestöliiton potilasasiakirjoissa ei käytetä termejä seksi tai seksuaalisuus edes 1960-luvun lopulla.

Asenteet naisen seksuaalisuutta kohtaan heijastelevat Nielsenin ja Rudbergin mukaan 1800-luvun länsimaista keskiluokkaista perinnettä, jossa maskuliinisuus liitettiin yksilön aktiivisuuteen ja seksuaaliseen haluun, kun taas feminiinisyys liitettiin halun objektina olemiseen sekä yleisemmin riippuvaisuuteen. Miehet nähtiin niin poliittisina kuin seksuaalisina subjekteina. Jos naiselle olisi myönnetty subjektiuus seksuaalisuuden suhteen, se olisi tarkoittanut samaa myös politiikassa.¹⁵⁴ Asenteet naisten seksuaalisuutta kohtaan rakentuivat laajemmin naisten yhteiskunnallisen aseman ja julkisen toimijuuden ympärille.

Naisten seksuaalisuuden ja yhteiskunnallisen aseman muutoksesta kertoo se, että seksuaalielämäkertojen perusteella seksuaalivallankumouksen sukupolven naiset tiesivät jo aiempaa sukupolvea enemmän seksuaalisuudesta ja sukupuoliasioista. Siitä huolimatta pidättyvyys ja maineen varjelu kuuluivat tyttöjen ja nuorten naisten sukupuolimoraaliin vielä 1960-luvulla. Edelleenkin naimattoman naisen

¹⁵¹ McLaren 1999, 24.

¹⁵² Nielsen & Rudberg 2007, 104.

¹⁵³ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 68, 151–158, 163.

¹⁵⁴ Nielsen & Rudberg 2007, 103.

seksisuhteet ja avioliiton ulkopuolella syntyneet lapset tuomittiin usein jyrkästi.¹⁵⁵ Myös 1940- ja 1950-luvuilla syntyneet norjalaisnaiset tiesivät seksistä enemmän kuin heidän äitiensä sukupolvi. Tosin heille opetettiin seksuaalisuudesta siinä määrin kuin se liittyi raskaaksi tulemiseen ja synnyttämiseen, joten naisen seksuaalinen halu ja esimerkiksi ehkäisy olivat edelleen vaiettuja teemoja.¹⁵⁶ Suvunjatkaminen oli naisen seksuaalisuudelle keskeistä, eikä sen ilmentymistä muissa yhteyksissä pidetty relevanttina.

Väestöliiton *Avioliitto ja Lääkäri* -lehdessä tosin esitettiin jo vuonna 1953, että nuorten tulisi saada kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta niin kotona kuin koulussakin. Varsinkin äitien vaikenemisesta seksuaaliasioiden suhteen pidettiin tyttärille haitallisena, koska ilman äidin tai opettajan ohjausta he joutuivat seksuaalisesti helposti väärille teille. Naiselle oikeana tienä pidettiin ”puhtauden” säilyttämistä avioliittoon asti.¹⁵⁷

Työväenluokkaiset naiset olivat seksuaalisuuden suhteen erityisten ristiriitojen välissä niin Suomessa kuin ulkomailla. Naisilta odotettiin siivellisyyttä ja puhtautta, mutta toisaalta työväenluokkaisiin naisiin ja heidän ammatteihinsa liitettiin käsityksiä kurittomasta seksuaalisuudesta ja lankeamisista. Luotiin myös käsityksiä, etteivät miehet pystyneet vastustamaan näiden naisten seksuaalista vapautta.¹⁵⁸ Alemman sosiaaliluokan naisiin liitettiin myös muita luokkia useammin seksuaalisuuteen liittyviä negatiivisia termejä, kuten ”helppo” ja ”halpa”.¹⁵⁹

1960-luku oli muutoksen ja murroksen aikaa seksuaalikysymysten suhteen ja aikaa on kutsuttu jopa ”seksuaalisen vallankumouksen” ajaksi.¹⁶⁰ Julkinen keskustelu avasi ovia asennemuutokselle, joka antoi enemmän tilaa naisen seksuaalisuudelle.¹⁶¹ Suomalaisessa yhteiskunnassa muutos ilmeni erityisesti siinä miten seksuaalisuus nähtiin ja miten siihen suhtauduttiin. Ehkäisy tietous ja -

¹⁵⁵ Kontula & Haavio-Mannila, 1995, 576.

¹⁵⁶ Nielsen & Rudberg 2007, 107, 111.

¹⁵⁷ Oinonen 1953.

¹⁵⁸ Taavetti 2014, 95.

¹⁵⁹ Nielsen & Rudberg 2007, 105.

¹⁶⁰ Briggs 2012, 524; Siegel 2014, 1367–1368.

¹⁶¹ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 576.

välineet yleistyivät, eikä seksuaalista kanssakäymistä nähty enää pelkästään avioliiton sisäisenä asiana. Kun seksuaalisuus aiemmin, ainakin naisilla liitettiin vahvasti lasten synnyttämiseen, nyt siihen liitettiin myös yksilöllistä nautintoa ja romantiikkaa.¹⁶² Asennemuutos 1960-luvulla muutti ja mullisti naisen seksuaalisuuden asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa.¹⁶³

Sieversin ym. 1970-luvun alussa toteuttama seksuaalitutkimus osoittaa, että nuorten rooli asennemuutoksessa oli merkittävä. Monet seksiin ja seksuaalisuuteen liittyneet asenteet muuttuivat sallivammiksi nimenomaan nuorten ja erityisesti kouluja käyneiden nuorten parissa. Nuoret suhtautuivat muita ikäryhmiä suopeammin esimerkiksi naisten seksuaaliseen aloitteellisuuteen, satunnaisiin suhteisiin, rakkauttomaan seksiin ja ehkäisyn opettamiseen kouluissa. Asenteissa tapahtuneet muutokset linkittyivät siis ennen kaikkea koulutuksen pidentymiseen, kaupunkilaisuuteen ja nuoreen sukupolveen. 1970-luvulle tultaessa sukupolvien väliset erot koskien seksuaalikysymyksiä olivat viimeistään tulleet näkyviksi.¹⁶⁴

Myös kansainvälisesti 1960-luvun seksuaalinen murros ja ilmeni erityisesti nuorten keskuudessa, mikä johti monissa maissa sukupolvien väliseen konfliktiin ja moraalisen paniikkiin. Nuorten seksuaalinen vapautuminen nähtiin sosiaalisena ongelmana, joka tuli ratkaista. Esimerkiksi Iso-Britanniassa, Yhdysvalloissa ja Australiassa koottiin pikaisesti komiteoita ja kehitettiin strategioita, joilla nuorten seksuaalisuus saataisiin kuriin. Vaikka nuorten seksuaalisuuteen liittynyt keskustelu linkittyi esimerkiksi sukupuolitauteihin ja nuorten raskaudenkeskeytyksiin, suurimmat paheksunnan syyt näyttävät olleen moraalisia. Nuoret eivät käyttäytyneet aikuisten normien mukaisesti, mikä nostatti paheksuntaa aikuisväestön keskuudessa.¹⁶⁵

Nuorten seksuaalisuus oli siis seksuaalikeskustelun ytimessä. Muun muassa amerikkalaisen nuorisokulttuurin rantautuminen Eurooppaan loi uudenlaisia nuoruuden ja seksuaalisuuden tulkintoja ja käsityksiä eurooppalaisten nuorten

¹⁶² Auvinen 1991, 223.

¹⁶³ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 574–578.

¹⁶⁴ Sievers ym. 1974, 16–117, 138–141.

¹⁶⁵ Angelides 2012, 832–835.

keskuudessa. Erityisesti amerikkalainen nuorisomusiikki antoi aiempaa enemmän tilaa nuoren naisen julkiselle näkymiselle. Seksuaalisuudesta puhuminen ja seksin näkyminen niin laulujen sanoissa kuin laulajien ulkonäössä, kuuluivat osaltaan nuorten Euroopassa omaksumaan kulttuuriin, jossa seksuaalisuuden näkyminen ei ollut kiellettyä.¹⁶⁶

On merkittävää, että vaikka seksuaalisuuteen liittyneet keskustelut linkittyivät niin tauteihin, avioliittoon, homoseksuaalisuuteen kuin pornografiaankin, moni teema liittyi erityisesti naisten ja nuorten seksuaalisuuteen ja sen ilmentymiseen. Nuorison esiaviolliset suhteet ja naisten seksuaalinen aloitteellisuus ja nautinto nousivat julkisiksi puheenaiheiksi, koska juuri näitä teemoja oli rajoitettu ja paheksuttu aiempina vuosikymmeninä. Keskustelu ei linkittynyt pelkästään yksittäisiin seksuaalisiin toimintoihin vaan ne käsittelivät laajemmin naisten oikeutta perhesuunnitteluun ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen, aborttiin ja seksuaaliseen tasa-arvoon sekä nuorten oikeutta seksuaalikasvatukseen ja ehkäisyyn. Merkittävää on, että näiden keskustelujen avaajina useissa maissa oli usein nuoriso.¹⁶⁷

4.4. Abortista väestöpoliittinen ongelma

Tutkimuskirjallisuutta lukiessa voi saada kuvan, että aborttikeskustelu oli ainoastaan 1800- ja 1900-lukujen ilmiö. On kuitenkin muistettava, että abortti on ikivanha toimenpide. Esimerkiksi Vern L. Bullough ja Bonnie Bullough ovat tutkineet raskaudenkeskeytysten historiaa ja muistuttavat, että jo Platon ja Aristoteles puhuivat abortin puolesta ehkäisykeinona ja jo 1550 eaa. egyptiläisten papyruksista on löytynyt ohjeita abortin suorittamista varten. Abortti on ollut yleinen ja tunnettu toimenpide suuressa osassa entisajan yhteiskuntia.¹⁶⁸

Aborttikysymyksen problematisointiin linkittyi 1800- ja 1900-luvuilla uusia moraalis-uskonnollisia ja väestö- ja perhepoliittisia kysymyksiä. Uskonnolliset seikat vaikuttivat pitkään aborttikysymykseen, mutta kristillisessä yhteisössä virallisesti viimeistään vuoden 1869 jälkeen, kun Paavi Pius julisti, että abortti on

¹⁶⁶ Briggs 2012, 524–528.

¹⁶⁷ Nielsen & Rudberg 2007, 104; Ritamies 2006, 228–231; Sievers ym. 1974, 143- 146.

¹⁶⁸ Bullough & Bullough 1995, 147–148.

kaikissa olosuhteissa nähtävä murhana.¹⁶⁹ Suomessa sikiönlähdetyks mainitaan rikostilastoissa itsenäisenä rikoksena ensimmäisen kerran vuonna 1894^{170, 171}

Länsimaiden väestöpolitiikka on 1700-luvulta aina pitkälle 1900-luvulle keskittynyt väestön määrän muutoksiin, erityisesti väestön ja perheiden määrän vähentymiseen. Väestöpolitiikka on siis perinteisesti keskittynyt kasvattamaan väestön määrää esimerkiksi lapsilisäjärjestelmillä, tulonsiirroilla köyhille perheille ja jopa synnytyspalkkioilla. Ennen toista maailmansotaa syntyvyyttä pyrittiin kasvattamaan myös vahvistamalla miehen perinteistä roolia perheen elättäjänä. Sen sijaan syntyvyyden rajoittaminen eli ehkäisy ja abortit nähtiin väestö- ja perhepolitiikassa tuomittavana.¹⁷²

Ranskassa syntyvyyden aleneminen miellettiin vakavaksi yhteiskunnalliseksi ongelmaksi 1700-luvun aikana.¹⁷³ Euroopassa syntyvyyden vähenemiseen havahduttiin laajamittaisesti 1800-luvulla ja Suomessa hiukan myöhemmin 1900-luvun alussa. Varsinaiisiin väestöpoliittisiin toimiin ryhdyttiin vasta toisen maailmansodan aikana.¹⁷⁴ Jopa presidentti Risto Ryti lausui itsenäisyyspäivän puheessaan, että ” Väestökysymyksen myönteinen ratkaisu on kansamme elämisen ehto ja sellaisena otettava välittömästi käsittelyn kohteeksi”. Tästä lauseesta tuli myös Väestöliiton ensimmäisen toimintakertomuksen motto vuonna 1941, kun se perustettiin ratkaisemaan muun muassa väestön määrään ja laatuun liittyviä ongelmia.¹⁷⁵

Lapsiluvun rajoittaminen ja syntyvyyden lasku liittyivät erityisesti teollistumisen mukanaan tuomiin yhteiskunnallisiin ja perheiden asemaan liittyviin muutoksiin. Modernisaation myötä muun muassa lasten ja naisten asema perheessä muuttui eikä lasten suuri lukumäärä ollut enää yksittäisen perheen selviytymisen edellytys.¹⁷⁶ Toisaalta samaan aikaan lapset alettiin nähdä yhteiskunnan tasolta valtion

¹⁶⁹ Bullough & Bullough 1995, 148–149.

¹⁷⁰ Ennen vuotta 1984 tehdyt abortit on merkitty lapsenmurhiksi.

¹⁷¹ Meskus 2003, 212.

¹⁷² Hiilamo 2006, 38–48

¹⁷³ Mt., 39.

¹⁷⁴ Nätkin 1997, 62.

¹⁷⁵ Strömmer 1991, 43; kts. myös Nätkin 1997, 69.

¹⁷⁶ Kotiranta 1975, 7–8.

tuotantotekijöinä.¹⁷⁷ Näyttää siltä, että kun lasten merkitys yksittäisille perheille on vähentynyt, lasten tärkeys yhteiskunnalle on kasvanut.

Väestönlisäämiseen tähtäävä väestöpolitiikka perustui 1600- ja 1700-lukujen väestöpoliittisiin ajatuksiin, joiden mukaan väestö nähtiin työ- ja tuotantovoimana. Tämä tarkoitti yksinkertaisesti sitä, että mitä enemmän valtiolla oli väestöä, sitä vahvempi ja rikkaampi valtio olisi.¹⁷⁸ Tahallisten aborttien nähtiin jopa uhkaavan välillisesti Suomen sotilaallista voimaa, koska ne vähensivät potentiaalisten kansalaisten lukumäärää. Väestönkasvun hidastumisen nähtiin vaikuttavan myös Suomen taloudelliseen kehitykseen.¹⁷⁹ Syntyvyyden määrään keskittynyt väestödebatti puhkesi Suomessa viimeistään 1930-luvulla ja se jatkui aina sodan yli.¹⁸⁰

Ajan väestöajattelulle oli ominaista kansalaisuuden yhdistäminen yhteiskuntakysymykseen, josta oli tullut Suomen kansaa koskeva olemassaolon kysymys. Tämän ajattelun mukaan yhteiskunnan etu oli tärkein ja yksilön oikeudet ja velvollisuudet olivat sille alisteisia. Syntyvä lapsi kuului yhtä lailla myös yhteiskunnalle, jolloin naisella ei ollut oikeutta puuttua lapsensa syntymään tai syntymättömyyteen. Väestönkasvu oli ennen kaikkea yhteiskunnan etu.¹⁸¹ Toisaalta samaan aikaan Euroopan sosialistisissa maissa abortin suorittamista helpotettiin, koska sen nähtiin edistävän ja tasa-arvoistavan naisten asemaa erityisesti työmarkkinoilla ja perheen sisällä.¹⁸²

Vaikka suuressa osassa maailmaa aborttia rajoitettiin jotenkin, niin aborttiin oikeuttavat syyt vaihtelivat suuresti eri maissa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Yhdysvallat ja useat Euroopan maat hyväksyivät abortin, jos raskaus tai synnyttäminen oli uhka äidin terveydelle. Pohjoismaissa omaksuttiin lääketieteellissosiaaliset syyt, vaikka todellisuudessa sosiaalisilla syillä oli vain vähän merkitystä abortin saamisen kannalta.¹⁸³ Neuvostoliitossa abortti

¹⁷⁷ Hiilamo 2006, 39.

¹⁷⁸ Helen 1997, 54.

¹⁷⁹ Meskus 2003, 216.

¹⁸⁰ Hiilamo 2006, 50.

¹⁸¹ Meskus 2003, 215.

¹⁸² Borovoy & Ghodsee 2012, 158, 161.

¹⁸³ Gardner 1972, 34–40.

myönnettiin sosioekonomisten syiden perusteella jo vuodesta 1920.¹⁸⁴
Ensimmäisen raskauden keskeyttämistä ei kuitenkaan suositeltu.¹⁸⁵

Suomalaiseen väestöpolitiikkaan lainattiin ajatuksia pääasiassa lännestä, Yhdysvalloista ja erityisesti Saksasta ja Ruotsista. Saksalaisen mallin esimerkki ilmeni muun muassa rodunjalostuksena. Ruotsalaisesta mallista huomioitiin lisäksi ihmisten elämää säätelevää, mutta samalla kansalaisista huolta pitävää politiikka.¹⁸⁶

Nätkinin mukaan sekä ulkomailla että Suomessa väestönmuutokset on usein nähty naiskysymyksenä. Naisten vastuulle on asetettu niin korkea ja matalakin syntyvyys. Esimerkiksi 1900-luvun alun suomalaisessa ja ruotsalaisessa väestöpolitiikassa naisen yhteiskunnallinen tehtävä ja kansalaisvelvollisuus oli lasten synnyttäminen ja väestön lisääminen.¹⁸⁷ Kansanterveydellisen jaoston Väestöpoliittiselle osastolle osoittamassa kirjelmässä todettiin, että ”synnyttäminen on naisten isänmaalleen suorittamaa arvokasta asevelvollisuutta eikä se suinkaan ole vaivatonta eikä vaaratontakaan.”¹⁸⁸ Äitiys ja lasten synnyttäminen nähtiin siis velvollisuutena valtiota kohtaan, ei perheen sisäisenä asiana tai naisen henkilökohtaisena päätöksenä.

Ennen vuoden 1950 aborttilakia suomalaiset väestöpoliitikot mielsivät abortit pääosin moraalittomina. Heidän mukaansa raskaana olevilla naisilla ei ollut oikeutta puuttua luonnolliseen ja pyhään äitiyteen. 1900-luvun aikana raskaudenkeskeytykset muuttuivat yhä vahvemmin poliittiseksi ja yhteiskunnalliseksi ongelmaksi. Ajan väestönkasvua edistäviä pyrkimyksiä kuvaa hyvin se, että väestön sallittiin kasvavan myös aviottomilla lapsilla, vaikka aiemmin aviottomia lapsia ja heidän äitejään paheksuttiin nimenomaan moraalisisista syistä.¹⁸⁹

¹⁸⁴ Giæver 2005, 23.

¹⁸⁵ Gardner 1972, 37.

¹⁸⁶ Nätkin 1997, 66–68.

¹⁸⁷ Mt., 73–74

¹⁸⁸ Auvinen 1991, 207.

¹⁸⁹ Meskus 2003, 214–217; Nätkin 1997, 73.

Laittomat raskaudenkeskeytykset uhkasivat ajan väestöä lisääviä tavoitteita ja moraalis-uskonnollisia vakaumuksia. Raskaudenkeskeytysten laittomuus ja rikosoikeudelliset seuraukset eivät toimineet ja laittomia raskaudenkeskeytyksiä tehtiin 1900-luvun alussa paljon, ennen aborttilakia eri arvioiden mukaan jopa 20 000–30 000 vuodessa.¹⁹⁰ Laittomiin ja myös laillisiin raskaudenkeskeytyksiin suhtauduttiin niin intohimoisesti, koska ne nähtiin sekä moraalittomasti väärinä, mutta ennen kaikkea yhteiskunnan etua ja hyvinvointia romuttavina toimenpiteinä. Aborttiongelmaan haettiin ratkaisua antamalla vastuu aborteista lääkärille. Tämä oli globaali suuntaus, jota toteutettiin niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissakin.¹⁹¹

Suomessa ja muissa Pohjoismaissa abortista oli tullut erityisesti työväenluokkaisten naisten keskuudessa hyväksytty ja yleinen toimenpide, mikä johti korkeisiin laittomien aborttien lukumääriin kaikissa maissa. Korkeita aborttilukuja pyrittiin ratkaisemaan Pohjoismaissa samankaltaisella aborttien medikalisoitumisprosessilla ja aborttilailla. Suomalainen aborttilaki lainasikin paljon pohjoismaisia käytäntöjä. Yhteistä Pohjoismaille oli myös keskustelu sosiaalisten syiden merkityksestä abortin haun perusteena. Kaikissa maissa oli yhteisymmärrys siitä, että aborttiin oikeuttivat lääketieteelliset, eettiset ja eugeeniset syyt, mutta sosiaalisten syiden painavuudesta oltiin erimielisiä ja niitä tulkittiin eri tavoin.¹⁹² Esimerkiksi Norjassa vaadittiin aborttien laillistamista sosioekonomisiin syihin vedoten jo 1910-luvulla, koska lapsi saattoi aiheuttaa naiselle kohtuuttoman taloudellisen taakan.¹⁹³ Kaikki maat kuitenkin hyväksyivät lain, joka antoi lääkäreille oikeuden määritellä kuka oli oikeutettu aborttiin.

Aborttien kieltäminen ei loppujen lopuksi edistänyt valtioiden tavoitteita lisätä lapsilukuaan. Myös maailmalla havahduttiin siihen, että väestönlisäykseen oli pyrittävä muilla tavoin. Esimerkiksi Yhdysvalloissa tehtiin vuonna 1966 noin 9 000 laillista aborttia, mutta on arvioitu, että samana vuonna laittomia abortteja suoritettiin miljoona.¹⁹⁴ Naisten muuttunut yhteiskunnallinen asema, esimerkiksi

¹⁹⁰ Meskus 2003, 213.

¹⁹¹ Siegel, 2014; Meskus 2005; Giæver, 2005.

¹⁹² Meskus 2005, 46; Giæver, 2005.

¹⁹³ Giæver 2005, 23.

¹⁹⁴ Gardner 1972, 35.

palkkatyön yleistyminen vaikutti siihen, että naisia ja perheitä alettiin kannustaa äitiyteen muilla tavoin, esimerkiksi kehittämällä äitiyslomajärjestelmää ja helpottamalla naisten töihin paluuta.¹⁹⁵

4.5. Väestöliiton rooli laillisten aborttien myöntäjänä

Väestöliiton rooli tässä tutkimuksessa on erityisen tärkeä. Väestöliitto ei ollut pelkästään keskeisin laillisten aborttipäätösten myöntäjä, vaan se osallistui aktiivisesti suomalaisen väestöpolitiikan rakentamiseen. Väestöliiton ajamat uudistukset koskettivat nimenomaan naisia ja perheitä ja Väestöliitto edesauttoi merkittävästi köyhien naisten ja perheiden oloja sodan aikana ja sen jälkeen.

Vaikka Väestöliitto noudatti tiukasti ajan väestöpolitiikkaa ja oli osaltaan sen vartija, Väestöliiton henkilökunta oli myös jatkuvasti kosketuksissa tavallisten kansalaisten kanssa. Kuten jo luvussa 3.4 todettiin, Väestöliiton sosiaalineuvola oli yksi kansalaisen ja yhteiskunnan kohtaamispaikka ja kohtaaminen näyttäytyi hyvin erilaisena eri toimijoiden osalta. Keski-Petäjä muistuttaa, että historiallisia kohtaamisia ei saa tulkita nykyajan kautta vaan tutkijan on muistettava ajallinen konteksti.¹⁹⁶ Niin sosiaalihoitajia, lääkäreitä kuin sosiaalineuvolassa käyneitä naisia tulee siis tulkita oman aikansa edustajina ja toisiinsa linkittyneinä toimijoina. Väestöliiton historia linkittyy vahvasti niin väestön historiaan kuin yksittäisten sosiaalineuvolassa käyneiden naisten historioihin ja sosiaalineuvolassa käynti näyttäytyy yhtenä naisten elämää ohjaavana kohtaamisena.

Väestöliitto perustettiin vain muutama kuukausi ennen jatkosodan alkamista 14.2.1941 ja sen pääasiallinen tarkoitus oli helpottaa ajan perhe- ja väestöpoliittisia ongelmia.¹⁹⁷ Vuoden 1941 ohjelmassa painotettiin, että ”rikollisten keskenmenojen estäminen on väestöpoliittisesti kaikkein tärkein tehtävä”.¹⁹⁸ Väestön lisääminen lienee ollut koko järjestön alkuperäinen tarkoitus.

¹⁹⁵ Borovoy & Ghodsee 2012, 158.

¹⁹⁶ Keski-Petäjä 2015, 207-208.

¹⁹⁷ Österlund 1991, 7.

¹⁹⁸ Rauttamo 1980, 17.

Väestöliitto osallistuiikin aktiivisesti vuoden 1950 aborttilain valmisteluun ja lain sisältö noudatti suurissa määrin Väestöliiton esitystä.¹⁹⁹

Väestöliitto järjesti jo 1940-luvun lopulla seksuaaliterveyteen liittyviä kursseja niin terveydenhuollon ammattilaisille kuin avioliitossa eläville pareille ja nuorisollekin. Siitä huolimatta, että kursseja järjestettiin erikseen myös nuorille, ne ilmeisesti painottivat ainoastaan avioliiton sisäistä seksuaalista kanssakäymistä. Nuoret myös otettiin huomioon erilaisilla valistuskirjasilla ja -lehdillä.²⁰⁰

Väestöliitto teki töitä perheisiin, kansanterveyteen ja väestöön liittyvien teemojen parissa. Vuonna 1947 Väestöliitto perusti ensimmäisen avioliittoneuvolan Helsinkiin. Se järjesti muun muassa lääkärintarkastuksia avioliittoon aikoville, neuvontaa niin lapsettomuus- ja ehkäisykysymyksissä kuin avioliiton ristiriitojen selvittämisessä. Koska aborttia anoneet naiset muodostivat suuren osan avioliittoneuvolan asiakkaista, Väestöliitto perusti jo vuonna 1948 avioliittoneuvolan yhteyteen sosiaalineuvolan, jonka pääasiallinen tehtävä oli auttaa raskauden takia vaikeuksiin joutuneita naisia. Sosiaalineuvolassa heille tarjottiin henkistä, sosiaalista ja lääketieteellistä apua. Toisin kuin avioliittoneuvola, sosiaalineuvola oli avoin myös yksinäisille naisille.²⁰¹

Kun uusi laki tuli voimaan vuonna 1950, Väestöliitossa oli jo aiempaa kokemusta abortintorjuntatyöstä. Se oli myös aktiivisesti osallistunut raskaudenkeskeytyksiä koskevan lain valmisteluun, ja vuonna 1951 Väestöliiton sosiaalineuolat saivat pääroolin laillisten raskaudenkeskeytysten myöntämisessä, kuitenkin lääkintöhallituksen valvonnan alaisena.²⁰² *Duodecim* -lääkärilehdessä kirjoitettiin vuonna 1949 sosiaalineuvolan tehtävistä:

”Huollollisessa mielessä neuvolan pyrkimyksenä on ollut saada potilas muuttamaan asennettaan vaikeuksiinsa nähden ja saada hänet auttamaan itse

¹⁹⁹ Rauttamo 1980, 63.

²⁰⁰ Mt., 62, 66.

²⁰¹ Auvinen 1991, 217; Rauttamo 1980, 62–64; Valvanne 1952, 60.

²⁰² Auvinen 1991, 217.

itseänsä jättäytymättä passiivisena ulkopuolisen tuen varaan. (...) Paitsi psyykkistä tukea on neuvolalla käytettävissään sosiaalisia avustuskeinoja”.²⁰³

Seitsemän vuotta myöhemmin sosiaalneuvolan tehtävää kuvattiin *Meidän perhe* -lehdessä hyvin samalla tavalla tavoin:

”Tämä neuvola (...) on tarkoitettu nimenomaan raskauden vuoksi vaikeuksiin joutuneille, niin yksinäisille kuin avioliitossa oleville äideille. Neuvolan tarkoituksena on antaa henkistä tukea äideille heidän odotusaikanaan. Keskustelemalla ymmärtävän, osanottavan ammatti-ihmisen kanssa voivat äidit, jotka eivät näe vaikeuksistaan muuta purkautumistietä kuin raskauden keskeyttämisen, oppia katsomaan asiaa toisestakin näkökulmasta. Myöhemmin he voivat suoraan kavahtaa lapsensa uhrautumisajatusta (...) Vaikeat ulkonaiset olosuhteet voidaan ottaa huomioon vasta sitten, kun on ilmeistä, että ne vaikuttavat suoranaisesti myös äidin terveyteen”.²⁰⁴

Vaikka lääketieteelliset syyt saivat laissa merkittävän roolin laillisten aborttien myöntämisen edellytyksenä, voi edellisten lehtikirjoitusten perusteella todeta, että sosiaalneuvolassa huomioitiin jo varhain, että aborttikysymyksen taustalla vaikuttivat lääketieteellisten syiden sijaan yleensä yhteiskunnalliset ja sosiaaliset tekijät. Väestöliitossa todettiin, että abortintorjuntatyön onnistumiseksi piti panostaa niihin käytäntöihin ja tukitoimiin, joita annettiin naisille, jotka saivat kielteisen päätöksen aborttitoiveelleen. Henkisen ja lääketieteellisen tuen lisäksi Väestöliitossa osallistuttiin muun muassa naisten matkakulujen kustannuksiin, ohjattiin raskaana olevia naisia tukikoteihin ja juuri synnyttäneitä naisia äiti- ja ensikoteihin. Monilapsisten perheiden äideille oli tarjolla muun muassa lasten- ja kodinhoitoapua.²⁰⁵

Väestöliitossa tiedostettiin, että aborttilaki ei yksistään pystyisi muuttamaan korkeita aborttilukuja, vaan lain rinnalle tarvittiin sosiaalisia ja taloudellisia

²⁰³ Niemineva & Timonen 1950, 217.

²⁰⁴ Auvinen 1991, 221.

²⁰⁵ Mt., 217–218.

ongelmia ratkovia toimenpiteitä.²⁰⁶ 1950-luvun alussa *Duodecim* -lehdessä kirjoitettiin, että abortti nähtiin pääasiassa vain hätäratkaisuna.²⁰⁷ Muu avustustoiminta ja tukitoiminta oli siis ensisijaista, siitä huolimatta, että suurin osa naisista tuli hakemaan raskaudenkeskeytystä.

Vaikka julkinen sukupuolimoraali odotti naisten tulevan raskaaksi vain avioliitossa, sosiaalineuvolaan tuli paljon myös yksinäisiä naisia. Väestöliitto oli uusien haasteiden edessä naimattomien naisten ja heille suunnattujen tukitoimien edessä.²⁰⁸ Nuorille naimattomille naisille erityisen tärkeä oli sosiaalineuvolan tukikotitoiminta. Sosiaalineuvolasta ohjattiin yksinäisiä naisia tukikoteihin, joista he saivat niin asunnon kuin taloudellista ja henkistä tukea raskauden ajaksi.²⁰⁹ Ensi- ja äitikodit auttoivat nuoria ja naimattomia naisia pääsemään jaloilleen synnytyksen jälkeen, koska niissä sai asua vastasyntyneen kanssa.²¹⁰

Abortti-ongelmaa yritettiin ratkaista myös kouluttamalla lääkäreitä sukupuolivalistuksen saralla, jotta nämä osaisivat neuvoa naisia syntyvyyden säännöstelyssä.²¹¹ Sekä tämän tutkimuksen aineistosta että Keski-Petäjän tutkimuksesta käy ilmi, että yksinäisten naisten kanssa ehkäisystä ei keskusteltu ainakaan ennen 1960-luvun loppua, koska ehkäisyvälineiden käyttö nähtiin aiheelliseksi ainoastaan naimisissa oleville naisille.²¹² Myös *Avioliitto ja lääkäri* -lehdessä muistutettiin lääkäreitä vuonna 1951, että syntyvyydensäännöstelyyn liittyvistä asioista ei sosiaalineuvolassa keskusteltu, vaan ne olivat avioliittoneuvoloiden alaa.²¹³ Koska avioliittoneuvola oli tarkoitettu vain avioliitossa eläville naisille, jäivät yksinäiset naiset kokonaan ilman ehkäisyneuvontaa.

Väestöliitossa kyllä ymmärrettiin ehkäisyvälineiden merkitys laittomia abortteja vähentävänä tekijänä ja uskottiin, että joissain tilanteissa ehkäisyvälineiden käyttö oli suotavaa. Esimerkiksi pessaarien tuonnista Suomeen päätettiin jo vuonna

²⁰⁶ Rauttamo 1980, 63.

²⁰⁷ Niemineva & Timonen 1950, 216–230.

²⁰⁸ Auvinen 1991, 217.

²⁰⁹ Rauttamo 1980, 64.

²¹⁰ Auvinen 1991, 208.

²¹¹ Mt., 210.

²¹² Keski-Petäjä 2012, 136.

²¹³ Ingman 1951.

1946.²¹⁴ Ehkäisyvälineet nähtiin kuitenkin vain avioliitossa elävien naisten väliaikaiseksi apukeinoksi.

”Syntyvyydensäännöstelyneuvonnalla, mitä esimerkiksi avioliittoneuvoissa annetaan, ei suinkaan ole tarkoituksena ryhtyä muodostamaan maamme perheistä 1-2 lapsisia, vaan antamaan perheen äideille heidän kipeästi kaipaamaansa levähdysaika synnytysten välillä”.²¹⁵

Vaikka Väestöliitossa suhtauduttiin suopeasti ehkäisyvälineiden tarjoamiseen avioliitossa eläville monilapsisten perheiden äideille, oli Väestöliiton kanta kielteinen, kun vuosina 1956 ja 1960 ehdotettiin ehkäisyvälineiden vapaata jakelua. Väestöliitto vastusti ehkäisyvälineautomaattien asentamista Helsingin kaupungin julkisiin tiloihin, koska niiden uskottiin olevan enemmän haitaksi kuin hyödyksi.²¹⁶ Vapaasti saatavilla olevien ehkäisyvälineiden uskottiin lisäävän erityisesti nuorten satunnaisia seksisuhteita. Ehkäisyvälineiden saatavuuden rajoittamista perusteltiin siis nimenomaan nuoriin vedoten. Uskottiin, että ”monet nuorisokasvatusongelmiin liittyvät kysymykset puhuvat voimakkaasti tällaista aloitetta vastaan”.²¹⁷

Väestöliiton sosiaalineuvola ei ollut ainoa paikka, josta laillista raskaudenkeskeytystä saattoi anoa. Helsingissä useammassa yksityissairaalassa toimi lausunnonantaja- ja suorittajalääkäreitä, joilla oli oikeus myöntää laillinen abortti.²¹⁸ Yksityislääkäreiden vastaanottokäynnit raskauden keskeyttämisestä puhumattakaan maksoivat niin paljon, että suurella osalla naisista ei ollut varaa käyttää yksityisiä palveluja. Aineisto antaa viitteitä siihen, että Väestöliitossa maksut olivat nimellisiä ja niidenkin suhteen joustettiin.

²¹⁴ Rauttamo 1980, 63.

²¹⁵ Auvinen 1991, 222

²¹⁶ Rauttamo 1980, 66.

²¹⁷ Auvinen 1991, 222–224.

²¹⁸ Sumu 1970.

5. Aborttilaki ja sosiaalineuvolan käytännöt

Tässä luvussa avaan vuoden 1950 aborttilakia ja sitä, miten lakia käytännössä tulkittiin ja minkälaisia haasteita lain tulkinnassa ilmeni. Valotan myös sosiaalineuvolan käytäntöjä, arkipäiväistä työtä ja sosiaalihoitajan roolia kohtaamisessa. Lopuksi pohdin, miten sosiaalihoitajan ja lääkärin ääni näyttäytyy sosiaalineuvolan potilaskertomuksissa ja miten he suhtautuivat nuoriin vastaanotolla käyneisiin naisiin.

5.1. Aborttilaki ja sen toimeenpanon ongelmat

Suomen ensimmäinen aborttilaki tuli voimaan 1.7.1950. Lain perusteella naiset saivat anoa aborttia vedoten lääketieteellisiin, eettisiin ja eugeenisiin syihin. Lisäksi laissa oli huomioitu sosiaaliset syyt, mutta ne huomioitiin vain lääketieteellisten syiden yhteydessä ja käytännössä sosiaalisilla syillä ei ollut merkitystä aborttipäätöksen kannalta. Takaraja raskauden keskeyttämiselle oli 16. raskausviikko lukuun ottamatta joitakin poikkeustapauksia, jolloin lääkärit saivat suorittaa keskeytyksen vasta 20. raskausviikolla.²¹⁹

Lääketieteellisten syiden perusteella raskaudenkeskeytys myönnettiin, jos ”raskauden jatkuminen tai lapsen synnyttäminen naisen sairauden, ruumiinvian tai heikkouden vuoksi aiheuttaisi hänen ruumiinsa ja sielunsa terveydelle vakavan vaaran”. Vaaraa arvioitaessa oli myös otettava huomioon ”naisen terveyteen vaikuttavat erikoisen vaikeat elämänotot ja muut olosuhteet”. Eettisiin syihin luettiin raskaudet, jotka olivat alkaneet naisen ollessa alle 16-vuotias tai inestien tai raiskauksen seurauksina. Eugeenisiin syihin oli mahdollista vedota, jos lapsen äidin tai isän suvussa oli sellaista haitallista sairautta, joka periytyisi lapseen.²²⁰

Raskaus voitiin keskeyttää kahden lääkärin päätöksellä ja suorittaa ainoastaan lääkintöhallituksen hyväksymässä sairaalassa. Toisen lääkärin tuli olla

²¹⁹ Laki raskauden keskeyttämisestä 17.2.1950/82.

²²⁰ Mt.,

lääkintöhallituksen hyväksymä lausunnonantajalääkäri ja toisen keskeyttämisen suorittava suorittajalääkäri. Heidän yhteisellä päätöksellään naiselle joko myönnettiin tai häneltä kiellettiin raskauden keskeytys. Jos lääkäreiden päätös oli kielteinen, naisella oli oikeus valittaa päätöksestä lääkintöhallitukseen. Jos raskaus haluttiin keskeyttää eugeenisiin syihin vedoten, päätös tehtiin aina lääkintöhallituksessa.²²¹

Anomuksissa on oma kenttensä täytettäväksi abortin haun syille. Ilmeisesti tuohon kenttään on ollut tarkoitus merkitä se syy, johon nainen vetosi saadakseen laillisen raskaudenkeskeytyksen. Laki määritteli indikaatiot selvästi, mutta tutustumalla aineistoon huomaa, että naisten, sosiaalihoitajan ja jopa lääkärin oli vaikea määrittellä keskeinen aborttiperustelu. Raskaudenkeskeytyksen hakeminen ei yleensä liittynyt vain yhteen tekijään, vaan taustalla vaikuttivat moninaiset ja monimutkaiset tekijät ja syyt, jotka liittyivät naisen terveyteen, jaksamiseen, talouteen, elämäntilanteeseen ja olosuhteisiin.

Vain harvoin nainen vetosi selkeästi vain yhteen syyhyn. Suurimmassa osassa naisten aborttitoiveiden perusteluissa sekoittuivat sosiaaliset, taloudelliset ja lääketieteelliset syyt.²²² Suuressa osassa perusteluissa vedottiin jossain määrin omaan terveyteen, mutta kun nainen puhui esimerkiksi huonosta kunnosta, päänsärystä tai selkävaivoista, hän mainitsi usein myös köyhyyden, aviottoman lapsen aiheuttaman häpeän tai väkivaltaisen aviomiehen. Selkeästi lääketieteelliset syyt eivät myöskään olleet varma tapa saada myöntävää aborttipäätöstä. Lääkärit pohtivatkin *Avioliitto ja Lääkäri* -lehden sivuilla niitä lääketieteellisiä syitä, jotka mahdollistaisivat raskaudenkeskeyttämisen ja jo 1950-luvulla lääkärinkunnassa oltiin erimielisiä lailliseen aborttiin oikeuttavista lääketieteellisistä syistä.²²³

Vain harva nuorista naisista vetosi eugeenisiin syihin. Sosiaalineuvolan käytäntöihin kuitenkin kuului naisen sairaushistorian läpikäyminen, erityisesti jos suvussa oli mielisairautta. Sosiaalineuvolasta käsin tarkastettiin naisen ja usein tulevan lapsen isän kaukaisiakin sukulaisia, jos oli epäilystä, että suvussa oli

²²¹ Laki raskauden keskeyttämisestä 17.2.1950/82.

²²² Kts. myös Keski-Petäjä 2015, 215.

²²³ Tervilä 1954; Pohjola & Ylinen 1953; Kinnunen 1953.

esimerkiksi mielisairautta. Vaikuttaa siis siltä, että eugeeniset syyt merkitsivät lääkäreille usein paljon enemmän kuin naisille, koska sosiaalineuvolassa selvitettiin naisen taustoja, vaikka nainen ei itse niihin olisi vedonnut. Toisaalta aineiston yhdessä tapauksessa käy ilmi, että lääkäri jätti huomiotta myönteiseen aborttipäätökseen johtavat eugeeniset syyt, koska se olisi tarkoittanut naisen sterilisoimista nuorella iällä.

Moni nainen kyllä luultavasti tiesi, että eugeeniset seikat vaikuttivat aborttipäätökseen, koska monessa kertomuksessa nainen luetteli todella kaukaisia sukulaisia, joilla saattoi olla esimerkiksi mielenterveysongelmia. Giæver epäilee, että myös Norjassa raskaudenkeskeytyksiä perusteltiin eugeenisilla syillä oletettua useammin, koska abortin saaminen pelkästään lääketieteellisiin syihin vedoten oli usein mahdotonta.²²⁴ Tämän aineiston naisten keskuudessa perinnöllisten sairauksien ja niitä kantavien sukulaisten vahvistaminen oli usein vaikeaa, eivätkä eugeeniset syyt näytelleet suurta roolia tämän tutkimuksen aineistossa.

Eettiset syyt olivat yleensä helpoimmin tulkittavissa. Niiden mukaan alle 16-vuotias, raiskauksen tai inestien uhriksi joutunut nainen oli oikeutettu lailliseen aborttiin. Raiskaustilanteessa raskauden keskeyttämiseksi vaadittiin, että nainen oli tehnyt tapauksesta rikosilmoituksen. Abortti siis evättiin, jos nainen ei ollut halukas tekemään rikosilmoitusta. On mahdollista, että kynnyks syyttää lähiomaista saattoi olla korkea ja johti aborttihakemuksen hylkäämiseen. Yhdessä aineiston tapauksessa nuori nainen tarvitsi omalta isältään kirjallisen todistuksen siitä, että hän oli tulevan lapsen isä. Anomuksessa ei käy ilmi saiko nainen laillisen raskaudenkeskeytyksen vai ei, mutta on todennäköistä, ettei isä ole myöntänyt inestitapausta kirjallisesti Väestöliitolle.

Aborttilaki jätti paljon tulkinnanvaraa lääkäreille, minkä johdosta naiset saivat epätasa-arvoista kohtelua sosiaalineuvolassa. Lain tulkinta aiheutti myös lääkäreiden keskuudessa eripuraa jo lain alkuvuosina. Laki oli siis jo syntyessään haasteellinen panna toimeen, eikä se lopulta palvelut lain kohteena olevia naisia, perheitä eikä edes väestöpoliittisia tavoitteita.

²²⁴ Giæver 2005, 22.

5.2. Laista käytäntöön – arki sosiaalineuvolassa

Väestöliiton ensimmäinen sosiaalineuvola perustettiin Helsinkiin vuonna 1948. Ensimmäinen sosiaalineuvola oli siis jo toiminnassa ennen aborttilain voimaantuloa. Sosiaalineuvola oli avoin kaikille, myös naimattomille naisille. Sen keskeisin tehtävä oli auttaa raskautensa takia vaikeuksiin joutuneita naisia ja saada aborttia haluavat naiset muuttamaan mielensä raskaudenkeskeytyksen suhteen. Neuvolan perimmäisin tarkoitus oli torjua laittomia raskaudenkeskeytyksiä.²²⁵

Ruotsin vastaavanlainen instituutio toimi mallina kun Suomen sosiaalineuvolan käytäntöjä kehitettiin. Suomalainen sosiaalineuvola muotoutui kuitenkin omanlaisekseen – merkittävänä erona Ruotsiin oli erikoislääkäreiden yhteistoiminnan järjestäminen. Näin haluttiin varmistaa, että naiset saisivat tasa-arvoisempaa ja yhdenmukaisempaa kohtelua.²²⁶

Sosiaalineuvolaan varattiin aika etukäteen, mutta aineistosta käy ilmi, että joskus naiset tulivat vastaanotolle ilman varattua aikaa. Vaikuttaa siltä, että ilman ajanvaraustakin tulleille naisille pyrittiin järjestämään aika sosiaalihoitajan kanssa. Sosiaalineuvola sai tosin palautetta pitkistä jonotusajoista ja asiakkaiden turhasta juoksuttamisesta.²²⁷

Kun sosiaalineuvolan toimintatapoja pohdittiin 1940-luvun lopussa, pyrittiin siihen, että yhtä naista varten oli käytettävissä kaksi tuntia aikaa. Tuohon kahteen tuntiin kuuluivat sosiaalihoitajan vastaanotto, lääkärin toimenpiteet ja mahdolliset kotikäynnit.²²⁸ Kotikäyntien tarkoituksena oli tarkistaa, että naisen kertomukset pitivät paikkansa. Sosiaalihoitajilla saattoi myös esimerkiksi soittaa naisen työpaikkaan ja tiedustella, oliko nainen työntekijänä tunnollinen.

Aineistosta ei käy ilmi kuinka kauan naiset todellisuudessa viettivät aikaa sosiaalineuvolassa, mutta yhteen tämän tutkimuksen anomukseen sosiaalihoitaja

²²⁵ Niemineva & Timonen 1950.

²²⁶ Mt., 216.

²²⁷ Ingman 1951.

²²⁸ Niemineva & Timonen 1950, 218.

on kirjannut keskustelun jääneen vain puoleen tuntiin. Vaikuttaa siltä, että naisen ja sosiaalihoitajan välillä käyty keskustelu on usein ollut verrattain pitkä, jos puolen tunnin keskustelua pidettiin lyhyenä. Vuosien 1953 ja 1961 anomuksissa on paljon kirjoitusta ja saa sen kuvan, että naisen kanssa on juteltu pitkään ja perusteellisesti. Vuonna 1969 anomusten teksti on huomattavasti lyhempää, joten ehkä vastaanottoaika on lyhentynyt tai sitten sosiaalihoitaja ei enää nähnyt tarpeelliseksi kirjata asioita ylös yhtä tarkasti kuin aiemmin. Olihan uuden lain voimaantulo jo tiedossa ja kuten tässä luvussa tullaan huomaamaan, lääkäreiden tulkinnat laista eivät olleet enää niin tiukkoja 1970-luvun lähestyessä.

Jos sosiaalihoitaja uskoi, että naisella oli mahdollisuus lailliseen aborttiin, sai nainen ajan lääkärille. Sosiaalihoitajalla oli tilanteessa suuri vastuu ja valta, koska hän yksin päätti menikö naisen tapaus lääkärin harkittavaksi.²²⁹ Naisen aborttiperusteista riippuen hänet ohjattiin joko sisätautilääkärille tai psykiatrille. Lääkärin diagnoosin ja hänen suosituksensa jälkeen naisen tapaus päätettiin Väestöliiton aborttilautakunnassa, johon kuului eri alojen lääkäreitä.²³⁰

Kaikkien naisten tapaukset eivät menneet lääkärille asti, koska monissa tilanteissa sosiaalihoitaja sai naisen vakuuttuneeksi siitä, ettei perusteita lailliselle abortille ollut. Oli myös naisia, jotka eivät halunneet raskaudenkeskeytystä ja näissä tilanteissa sosiaalihoitaja hoiti tukitoimiin vaadittavat toimenpiteet. Sosiaalihoitajan tehtävät aborttia anoneiden naisten tilannetta hoitaessa olivat moninaiset. Vuonna 1949, kun Helsingin sosiaalineuvola oli ollut toiminnassa puolitoista vuotta, sosiaalihoitajan tehtävistä kirjoitettiin:

”Sosiaalihoitaja ottaa vastaan neuvolassa potilaat, ottaa kustakin potilaasta anamnestiset tiedot sekä harkitsee heti kunkin tapauksen kohdalla vaikeuksien syitä sekä mahdollisia käytettävissä olevia toimenpiteitä. Samoin hän kotikäynneillä hankkii omakohtaisen käsityksen potilaan kuvaamista olosuhteista sekä vahvistaa potilaan antamat tiedot ottamalla yhteyden viranomaisiin, mieli- ja tuberkuloosisairaaloihin jne. Täten sosiaalihoitajan toiminta muodostuu hyvin monipuoliseksi. Hänen on osattava arvostella

²²⁹ Keski-Petäjä 2015, 211.

²³⁰ Auvinen 1991, 217.

potilaan sielullinen rakenne ja taloudellis-sosiaalinen asema. Lukuisissa tapauksissa neuvolan sosiaalihoitaja on pystynyt pelkällä ymmärtämisellä ja kyvyllä osata rauhallisesti kuunnella potilaan huolia vapauttamaan tämän affektista.”²³¹

Vaikka moni nainen kohtasi sosiaalineuvolassa myös mieslääkäriin, näyttää sosiaalineuvola olleen pääasiassa naisten hallitsema tila. Raskaana olevan naisen lisäksi sosiaalineuvolassa oli usein mukana myös äiti tai joku muu naispuolinen sukulainen. Miehiä sosiaalineuvolassa kävi vain harvoin.

Työväenluokkaisille naisille tehty abortti olikin perinteisesti naisten suorittama toimenpide ja siten naisten kesken jaettu tilanne. Helsingissä toimivat aborttien maallikkosuorittajat (lay) olivat yleensä naisia.²³² Myös saksalaiset työväenluokkaiset naiset kääntyivät useammin aborttitoiveessaan naispuolisten maallikkosuorittajien kuin lääkäreiden puoleen, koska halvemman hinnan lisäksi aborttien maallikkosuorittajat ymmärsivät naisia paremmin kuin mieslääkärit. Naiset myös näyttävät kunnioittaneen abortin suorittaneita ”viisaita naisia”.²³³

Ehkä juuri jaettu naiseus vaikutti myös siihen, että sosiaalineuvolassa asioiva nainen ja sosiaalihoitaja keskustelivat pitkään ja naiset kertoivat yksityisiä ja vaikeita asioita sosiaalihoitajalle. Vaikka naisten kertomuksiin on suhtauduttava kriittisesti, Keski-Petäjä uskoo, että sosiaalineuvolassa käyneillä naisilla oli tarve uskoutua henkilökunnalle niin perheen sisäisistä kuin seksuaalisuuteen liittyvistä asioista. Monelle naiselle sosiaalineuvola saattoi olla ainoa paikka, jossa yksityisistä asioista ja tunteista oli mahdollista puhua.²³⁴ Myös tämän tutkimuksen aineistosta käy ilmi, erityisesti vuosina 1953 ja 1961, että naiset eivät usein olleet kertoneet tilanteestaan kenellekään muulle kuin sosiaalihoitajalle. Hankalassa elämäntilanteessa oleville naisille keskustelu sosiaalihoitajan kanssa saattoi olla ainutlaatuinen ja jopa terapeutin kokemus.

²³¹ Niemineva & Timonen 1950, 217.

²³² Meskus 2005, 47.

²³³ Osborne 1995, 328.

²³⁴ Keski-Petäjä 2012, 78.

Nuorten naisten kertomuksista välittyi uskoutumisen tarve, mutta myös jonkinlainen naiivius. Nuoret naiset olivat sosiaalineuvolassa usein todella avoimia ja kertoivat ajatuksiaan ja tunteitaan vapaasti. Vaikka moni nainen varmasti tiesi minkälaisia asioita sosiaalineuvolassa kannatti mainita tai miten käyttäytyä saadakseen laillisen abortin, nuorten kertomuksista välittyi, että he eivät ole aina miettineet, miten vedota sosiaalihoitajaan tai lääkäriin. Nuoret olivat ehkä vanhempia naisia tietämättömämpiä sosiaalineuvolan käytännöistä ja lailliseen aborttiin oikeuttavista syistä. Heillä ei ollut sellaisia taktisia taitoja, joita viranomaisten kanssa asioidessa ehkä tarvittiin. Siksi vaikuttaa, että nuorten naisten ääni kuuluu monessa anomuksessa vilpittömänä ja totuudenmukaisena.

5.3. Sosiaalihoitajan ja lääkärin ääni potilaskertomuksissa

Aborttiantomuksissa kuuluu kolmen eri ihmisen ääni. Nuori nainen edusti apua hakevaa yksilöä, joka koki, että naisen itsemääräämisoikeutta rajoitettiin. Lääkäri sen sijaan edusti yhteiskunnallista instituutiota ja väestöpolitiikan ääntä, jonka nähtiin ajavan niin naisen kuin valtionkin etua. Naisen ja lääkärin kohtaamista kehysti luokka- ja sukupuolikonflikti, koska heidän lähtökohtansa tilanteessa olivat usein täysin vastakkaisia. Kolmantena osapuolena oli sosiaalihoitaja. Hän oli ensisijaisesti viranomainen ja hänellä oli yhteiskunnalliset ja väestöpoliittiset motiivit työhönsä. Näyttää siltä, että sosiaalihoitaja asettui jossakin määrin naisen ja lääkärin välille. Ainakin sosiaalihoitaja näki sen yhteentörmäyksen, ristiriidan ja konfliktin, joka vallitsi yksittäisen naisen toiveiden ja väestöpoliittisten tavoitteiden välillä.

Vaikka lääkärin kirjaamia tietoja on kertomuksissa melko vähän, lääkärin omat ajatukset ja mielipiteet näkyivät kertomuksissa selkeämmin kuin sosiaalihoitajan. Lääkäreiden kirjoitukset olivat paikoin varsin tuomitsevia ja arvostelevia. Toisaalta sosiaalihoitajaa selkeämmin lääkärit kirjasivat myös myötätuntoisia ja ymmärtäväisiä, vaikkakin myös holhoavia ja alentuvia kommentteja.

”Avuton pikkutyttö, josta ei oikein löydä keskeytyksen syytä, valitettavasti.”
(Lääkäri, 1961)

”Kyseessä ilmeisesti tavallista kehittymättömämpi maalaistyttö, joka jouduttuaan Helsingissä vaikeuksiin, on selvässä masennustilassakin.” (Lääkäri, 1969)

”Potilas vaikuttaa hieman karkeatekoiselta sekä fyysisesti että psyykkisesti.” (Lääkäri, 1969)

Sosiaalihoitajan tuottama teksti on pyritty kirjoittamaan mahdollisimman neutraalisti. Paikoin sosiaalihoitaja lisäsi omia kommenttejaan tai ajatuksiaan tapaukseen liittyen, mutta yleensä teksti oli naisen kertomuksen kuvailua. Sosiaalihoitajan teksti on kuitenkin yksittäisen sosiaalihoitajan subjektiivinen kuvaus naisesta ja naisen kertomuksesta. Rivien välistä voi lukea miten sosiaalihoitaja suhtautui naisiin.

Heti kertomuksen alussa sosiaalihoitajilla oli tapana kuvailla naisen ulkonäköä ja olemusta. Kuvailuja lukemalla voi tulkita, minkälaisia asioita naisissa arvostettiin ja mitkä asiat pistivät sosiaalihoitajan silmään. Sosiaalihoitaja esimerkiksi kirjasi lomakkeeseen, jos naiselta puuttui hampaita, naisella oli sotkuiset hiukset tai hän oli ehostunut itseään. Myös se, minkälaisen vaikutelman nainen teki sosiaalineuvolassa, tallennettiin kertomuksiin.

”Kookas, epäsiisti, voimakkaasti ehostettu, pitkät hiukset riippuvat hartioilla.” (Sosiaalihoitaja, 1969)

”Rva on siististi pukeutunut, miellyttävä, hoidetun näköinen. Kynnet punaisiksi lakatut. Vaikuttaa rauhalliselta, puhuu asiallisesti.” (Sosiaalihoitaja, 1953)

1960-lukujen anomuksiin oli lähes aina kirjattu, näyttikö nainen terveeltä vai ei. Ehkä lailliseen aborttiin vaadittiin sellaisia sairauksia, jotka näkyivät ulospäin ja terve ulkoinen olemus oli merkki siitä, ettei nainen luultavasti ollut oikeutettu saamaan aborttia. Kun vuonna 1953 naisia kutsuttiin kertomuksissa neideiksi ja rouviksi niin 1960-luvulla heitä kutsuttiin myös potilaiksi. Lääketieteellisempi asiakastermi ja naisen terveyden alleviivaaminen heijastelee aborttikysymyksen

medikalisoitumista, joka näkyi myös sosiaalineuvolassa siinä, miten naisista puhuttiin.

”Terveen näköinen, vähän lihavahko, huonoihoinen tyttö.” (Sosiaalihoitaja, 1969)

”Potilas on virkeännäköinen, punaposkinen ja siististi pukeutunut nuori nainen, joka käyttäytyy asiallisen rauhallisesti.” (Lääkäri, 1969)

Sosiaalihoitaja oli erityisen kiinnostunut naisten vaatteista ja lähes jokaisessa anomuksessa kerrottiin, oliko nainen pukeutunut siististi, melko hyvin vai huonosti. Voi olla, että pukeutuminen ja siistit tai epäsiistit vaatteet kuvasivat naisen sosiaalista taustaa. Epäsiistit vaatteet saattoivat olla sosiaalineuvolassa merkki erityisestä köyhyydestä. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa vuodelta 1953 lääkäri kuvasi naisen köyhyyttä ja vaatetusta samassa yhteydessä:

”Itkee, yrittää pidättää, on asiallinen. Alusvaatteet huonossa jamassa, alushametta ei ollenkaan, raha ei sellaisenaan riitä, hyvä kun saa ruoan lapselle.” (Lääkäri, 1953)

1960-lukujen kertomuksissa pukeutumisen yhteydessä mainittiin usein minihame. Sosiaalihoitaja ja lääkäri näyttivät paheksuneen ainakin jollain tasolla minihameen käyttöä. Kuten jo luvussa 4.2 mainittiin, 1960-luvun aikana nuoret omaksuivat omat vaatetyylinsä, muun muassa farkut ja minihameet ja minihameen käytöstä tuli vaarallisen ja häpeällisen seksuaalisuuden symboli. Sosiaalineuvolassa minihame näyttääkin vaikuttaneen nuoren kunnollisuuteen.

”Pot. on kovin avuttoman, kiltin näköinen. Esiintyy tosin pienen pienessä minissä.” (Lääkäri, 1969)

Naisten hätä ja huoli näkyivät sosiaalineuvolassa itkemisenä, koska kertomukissa itkua kuvataan usein. Koska sosiaalihoitajan tapa kirjata asioita ylös oli melko neutraalia, on vaikea sanoa, onko itkemisen tallentamisen tarkoitus ollut kuvata ylipäätään kaikkea sosiaalineuvolassa tapahtunutta, kertoa naisen heikkoudesta tai

itsekontrollin peittämisestä, vai onko se ollut osoitus myötätunnosta ja sympatiasta naista kohtaan.

”Rva puhuu hyvin hiljaisella äänellä, vaikuttaa väsyneeltä ja masentuneelta, itkee melkein koko ajan. Kädet ovat siniset ja kylmät.” (Sosiaalihoitaja, 1953)

Sosiaalihoitajan ei olisi tarvinnut kirjata ylös naisen itkua ja hätää. Niissä tapauksissa joissa myönteinen aborttipäätös oli selvä naisen ollessa alle 16-vuotias tai raiskauksesta oli tehty rikosilmoitus, sosiaalihoitaja kirjasi keskustelun ylös hyvin lyhyenä. Naisten ominaisuuksien saati itkun kuvailua näissä tapauksissa ei juuri ollut.

Itku mainitaan usein sellaisissa anomuksissa, jossa naisen tilanne vaikuttaa toivottomalta tai erityisen hankalalta. On selvää, että ei-toivotun raskauden havaitseminen, päätös hakea keskeytystä ja tulo sosiaalineuvolaan ovat kaikki olleet erittäin vaikeita päätöksiä usein hyvin vaikeassa elämäntilanteessa. Naisten vilpitön itku tuntuu siis luonnolliselta, koska usein ihminen itkee epätoivoisessa tilanteessa.

Voi toki olla, että osalle naisista itku oli osa sosiaalineuvolassa harjoitettua taktiikka. Sekä lääkärien että sosiaalihoitajien huomioissa mainitaan kuitenkin usein, että nainen pyrki peittämään itkuaan. Itkun peittely ei vaikuta taktikoinnilta vaan enemmänkin vilpittömästi hätäntyneen ihmisen reaktiona itkuun, jota ei oikeastaan haluaisi tilanteessa näyttää.

”Itkeskelee kaiken aikaa, vaikka yrittää urheasti kyyneleitään peittää.” (Lääkäri, 1969)

Vaikka sosiaalihoitaja ei voinut ottaa kantaa abortin myöntämisen puolesta, voi varovasti tulkita, että pitkä ja yksityiskohtainen kertomuksen kirjaaminen ja esimerkiksi itkun ja hädän mainitseminen on saattanut olla sosiaalihoitajan tapa esittää oma näkökulmansa. Hän on tallentanut sen hädän ja ahdingon, jonka vasten tahtoaan raskaana olevat naiset ovat kokeneet. Jos sosiaalihoitaja olisi ollut täysin välinpitämätön naisen hädän suhteen, hän tuskin olisi kirjannut naisen hätää ja epätoivoa kertomuksiin niin yksityiskohtaisesti.

Aineiston perusteella näyttää siltä, että sosiaalihoitajan ei kaunistellut naisten kertomuksia tai tuottanut tekstiä, joka olisi vahvistanut ajan väestöpoliittisia motiiveja. Sosiaalihoitajan tekstistä välittyy naisen rehellinen kertomus, hätä, avuntarve ja kapina.

Väestöliiton sosiaalihoitaja Leena Valvanne on muistelmissaan todennut tiedostaneensa naisten hädän suhteessa abortti- ja väestöpolitiikkaan.²³⁵ Vaikka naiset joutuivat usein pettymään sosiaalineuvolassa käynnin yhteydessä, heidän näkökulmansa kuultiin ensimmäistä kertaa asiantuntijatasolla. Se teki aborttipolitiikan ja naisten toiminnan ja toiveiden välisen ristiriidan pikkuhiljaa näkyväksi. Tämä luultavasti edesauttoi aborttikysymyksen kritiikin nousua 1960-luvun aikana ja vahvisti naisten toimijuutta aborttikysymyksen suhteen.

Väestöpolitiikka harjoittavien asiantuntijoiden ja naisten näkemysten välillä vallitseva kuilu oli suurimmillaan 1950-luvulla ja vielä 1960-luvun alussa. Naisille tämä tarkoitti pääasiassa kieltäviä aborttipäätöksiä ja lääkäreiden kapeaa aborttilain tulkintaa niin, että sosiaalisia syitä ei juuri huomioitu. Kuten jo edellä mainittiin, lain tulkinta ei ollut lääkäreillekään täysin selvää ja 1960-luvun alussa lääkärikunnan sisällä havahduttiin siihen, että lakia tulkittiin eri tavoin eri puolilla maata. Väestöliiton lääkäreiden konsensus aborttilain tulkinnassa hajosi viimeistään vuonna 1963, mistä osoituksena *Avoliitto ja Lääkäri* -lehden sivuilla julkaistut jyrkästi eriävät mielipiteet koskien aborttilain tulkintoja. Väestöliitto oli perustanut lehden vuonna 1950, jotta Väestöliiton kansanterveystyötä ja ajankohtaista tutkimusta saataisiin lääkärinkunnan tietoon.²³⁶

Tapa, jolla raskaudenkeskeytystä hakevista naisista puhuttiin 1950-luvun lehdissä, oli pääsääntöisesti holhoava ja ylenkatsova. Kirjoituksia leimasi lääkärien keskuudessa hyväksyty ajatus siitä, etteivät naiset ymmärtäneet omaa parastaan. Naisten haluttiin hyväksyvän sen, että lääkärit tiesivät paremmin. Lääkärit paheksuivat erityisesti sitä, että naiset hakivat raskaudenkeskeytystä usein ”pelkkiin” sosiaaliin syihin vedoten. Sen vuoksi lehdessä esimerkiksi

²³⁵ Valvanne, 1986.

²³⁶ Auvinen 1991, 218.

muistutettiin, että sekä sosiaalihoitajan että lääkärin oli käytävä lakia läpi jokaisen abortinhakijan kanssa ja tehtävä naiselle selväksi, mitkä syyt oikeuttivat lailliseen aborttiin.²³⁷ Esimerkiksi vuoden 1951 ensimmäisessä numerossa arvosteltiin sosiaalisten indikaatioiden merkitystä abortinhaun yhteydessä kovin sanoin:

”En ole kuitenkaan varma siitä, että lisäämällä sosiaalisia indikaatioita parhaiten taistelemme aborttivillitystä vastaan. Laillistamalla abortteja emme pääse yhä leviävästä aborttimentaliteetista, eikä sikiön tappaminen ole muuta kuin sikiön tappamista, vaikka sen joku gynekologian professori suorittaisi laillistetulla tavalla.”²³⁸

Lääkäreiden suhteesta aborttiin kertoo myös se että 1950-luvun lehdissä lääkärit puhuivat jatkuvasti abortista sikiön tappamisena tai tuhoamisena.²³⁹ Tappamis-termin käyttö viittaa siihen, että lääkärit pääsääntöisesti tuomitsivat raskaudenkeskeytykset ja niitä puolustavat tahot.

Vuonna 1963 *Avioliitto ja Lääkäri* -lehdessä julkaistu vastine aiemmin samana vuonna esitettyyn kirjoitukseen höltyneistä abortinmyöntämisperusteista nosti esiin erityisesti nuorten ja naimattomien naisten sosiaaliset ongelmat ja vaikean elämäntilanteen abortinhaun yhteydessä. Erityisesti psykiatrien parissa naisen elämäntilanne sai aiempaa suuremman painoarvon abortinmyöntämisperusteissa. Kirjoittaja käytti esimerkkihenkilöitä alleviivaamaan tilanteita, joissa raskaus olisi myönnettävä. Moni kirjoittajan esimerkkihenkilöistä oli nuori, naimaton nainen.

”Ei tarvitse omata kovinkaan herkkää eläytymiskykyä toisen ihmisen vaikeuksiin tajutakseen kyseessä olevan potilaan hädän. Hän on pienipalkkainen kädestä suuhun eläjä (palkka n. 300–400 mk/kk), asuu kalliissa alivuokralaisasunnossa. Miten hänen käy, ellei hänen raskaudentilaansa keskeytetä? Hän menettää työpaikkansa ja asuntonsa melko välittömästi työnantajan ja vuokraemännän saatua tietää hänen tilastaan. Hän joutuu

²³⁷ Kts. esim. Ingman 1951.

²³⁸ Runeberg 1951.

²³⁹ Kts. esim. Runeberg 1951.

sosiaalihuollon varaan, lapsi lastenkotiin. – Ellei tässä ole riittävästi psyykistä traumaa vaikean depressivisen reaktion syntymiseen niin missä sitten?”²⁴⁰

Nuorten naisten raskaudet olivat siis hyvin keskeisessä roolissa, kun lääkärit perustelivat omia kantojaan aborttilain tulkinnassa.²⁴¹ Aborttikeskustelu lehden seuraavissa numeroissa valottaa sitä tosiasiaa että raskaudenkeskeytyksen käytännöt ja siihen kohdistuvat asenteet eivät olleet lääkäreille itsestäänselvyksiä. Erityisesti psykiatrien ja gynekologien välillä oli suuria mielipide-eroja ja konsensuksen hajoaminen vaikutti aborttihalun ja sen syiden ja seurausten laajempaan pohtimiseen, esimerkiksi ei-toivottujen raskauksien ja itsemurhien yritysten suhteesta.²⁴²

6. Nuori nainen sosiaalineuvolan vastaanotolla

Tässä luvussa tarkastelen sosiaalineuvolaan tulleita naisia ja heidän toimijuuttaan sosiaalineuvolassa. Ensiksi selvitän, minkälaisia naisia sosiaalineuvolassa kävi käsiteltyinä vuosina. Tarkoitus on kuvata naisia ja auttaa lukijaa ymmärtämään minkälainen tausta ja elämäntilanne nuorilla naisilla oli sosiaalineuvolassa käynnin hetkellä.

Tarkastelen myös minkälaisessa tilanteessa nuoren naisen raskaus oli alkanut. Se valottaa nuorten seksuaalikäyttäytymisen ja seurustelukulttuurin muutoksia 1950- ja 1960-luvuilla.

Analysoin nuorten naisten sosiaalineuvolaan tulon syitä ja sitä, miten he perustelivat aborttitoiveensa. Alun perin oli tarkoitus tutkia nuoria naisia yhtenä joukkona, mutta analyysin kuluessa kävi ilmi, että abortinhaun syyt naimisissa olevien ja naimattomien naisten keskuudessa olivat hyvin erilaisia. Siitä johtuen abortinhakua koskevassa luvussa käsitellään naimattomia ja naimisissa olevia naisia eri alaluvuissa.

²⁴⁰ Paavilainen 1963.

²⁴¹ Mt.

²⁴² Achte ym. 1964.

Lopuksi selvitän, miten nuoren naisen toimijuus näyttäytyi kertomuksissa ja minkälaisena naisen protestiääni kuului sosiaalineuvolassa. Vaikka sosiaalineuvola on perinteisesti nähty toimijuutta rajoittavana tilana, osoitan, että naiset todella olivat aktiivisia ja päättäväisiä neuvolan vastaanotolla.

6.1. Minkälaisia nuoria naisia sosiaalineuvolassa kävi vuosina 1953, 1961 ja 1969?

Vuonna 1953 Helsingin sosiaalineuvolassa kävi yhteensä 58 alle 21-vuotiasta nuorta naista. Heistä 25 oli naimisissa, yksi eronnut ja 32 naimatonta. Vuonna 1961 aineiston 62 naisesta 22 oli naimisissa ja 40 naimattomia. Vuonna 1969 aineistossa oli 59 naista, joita kuusi oli naimisissa, 52 naimattomia ja yksi eronnut. Sosiaalineuvolassa käyneistä naisista naimattomien naisten osuus oli suurin jokaisena käsiteltävänä vuotena. Naimattomien osuus aineiston naisten keskuudessa muuttui merkittävästi tutkittavana aikana, jolloin se nousi 55 prosentista 88 prosenttiin. (Taulukko 1)

	Vuosi 1953	Vuosi 1961	Vuosi 1969
Naimisissa	43 % (25)	35 % (22)	10 % (6)
Naimaton	55 % (32)	65 % (40)	88 % (52)
Eronnut	2 % (1)	0 % (0)	2 % (1)
Yhteensä	100 % (58)	100 % (62)	100 % (59)

Taulukko 1. Helsingin sosiaalineuvolassa asioineiden naisten siviilisäädyt vuosina 1953, 1961 ja 1969.

Lähde: Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjat.

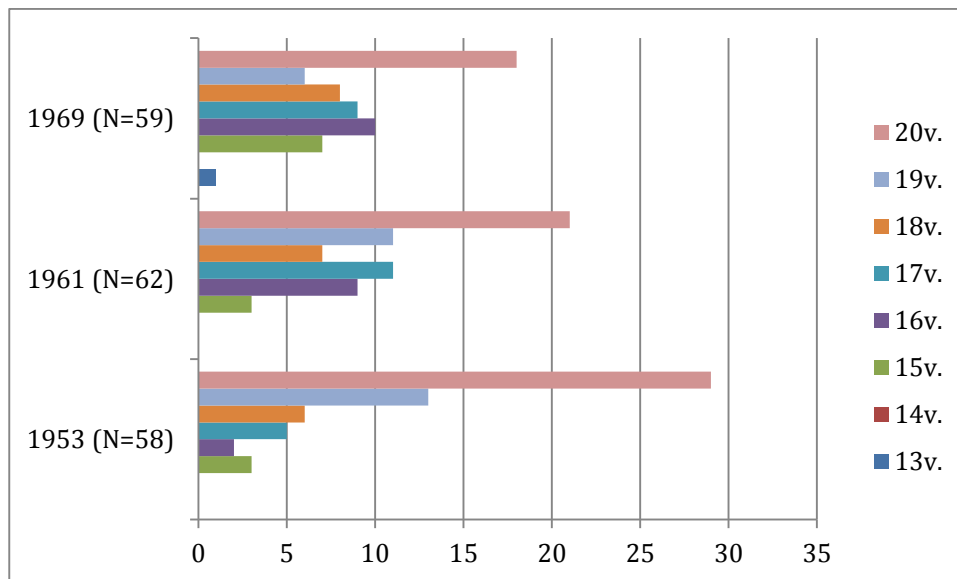
Vaikka julkinen sukupuolimoraali odotti erityisesti naisilta pidättyvyyttä ja seksuaalisuuden odotettiin kuuluvan avioliittoon, naimattomien nuorten ensimmäinen yhdyntä tapahtui todellisuudessa lähes aina ennen avioitumista niin Suomessa kuin muissa Pohjoismaissa.²⁴³ Luvussa 4.3 kävi ilmi, että oli yleistä ja hyväksyttyä jos suomalaisnaisen raskaus alkoi ennen avioitumista, kunhan lapsen isän kanssa avioiduttiin ennen lapsen syntymää. Kun ennen 1970-lukua oli yleistä, että nainen avioitui sen ihmisen kanssa, jonka kanssa hän jakoi ensimmäisen

²⁴³ Nielsen & Rudberg 2007, 107; Sievers ym.1974, 102.

seksuaalisen kokemuksen, niin 1970-luvulta eteenpäin asia ei enää ollut niin yksiselitteinen.²⁴⁴

Naimattomien osuuden kasvu heijastelee luultavasti muun muassa Sieversin ym. huomaamaa ilmiötä, jossa nuoret eivät enää yksiselitteisesti avioituneet sen ihmisen kanssa, jonka kanssa he kokivat ensimmäisen yhdynnän. Nimenomaan nuorten ikäryhmä omaksui 1970-luvulle tultaessa ajatuksen siitä, että ensimmäinen sukupuolikokemus ei tarkoittanut avioliiton solmimista.²⁴⁵

Tämän aineiston naisia yhdisti nuori ikä ja alaikäisyyden määritelmä. Nuoret olivat iältään 13–20-vuotiaita. (Kuvio 2) Naimisissa olevat naiset olivat kaikkina vuosina keskimääräisesti naimattomia naisia vanhempia.

Kuvio 2. Sosiaalineuvolassa asioineiden naisten ikäjakauma vuosina 1953, 1961 ja 1969.

Lähde: Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjat.

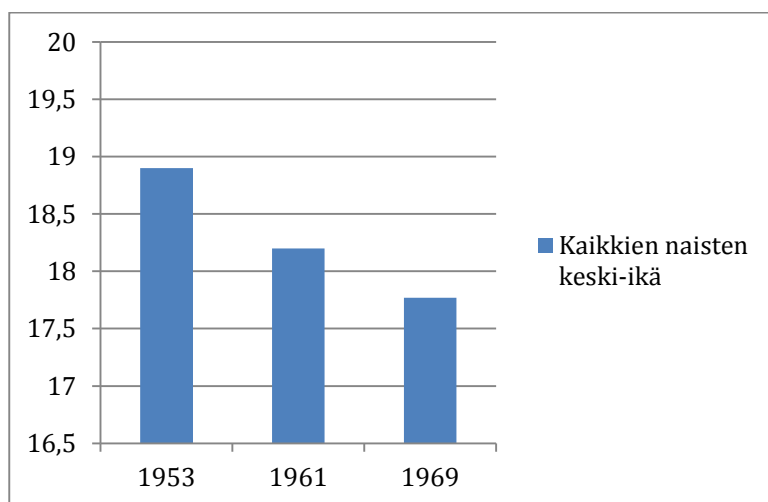
Sosiaalineuvolassa käyneiden naisten keski-ikässä ilmeni selkeitä muutoksia kolmen tutkittavan vuoden välillä. (Kuviot 3 ja 4) Kaikkien naisten, mutta erityisesti naimattomien naisten keski-ikä laski selvästi tutkittavan ajanjakson aikana. Tämä vahvistaa havaintoa siitä, että nuoret aloittivat seksuaalisen

²⁴⁴ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 385.

²⁴⁵ Sievers ym.1974, 222–224.

kanssakäymisen aiempia vuosia nuorempina.²⁴⁶ Raskaus ei kuitenkaan useimmissa tapauksissa ollut merkki ensimmäisestä yhdynnästä, vaan naiset saattoivat aloittaa seksuaalisen elämän jo kauan ennen ei-toivottua raskautta. Yhä nuorempina ilmenneet raskaudet kuitenkin heijastelevat sitä tosiasiaa, että nuoret todella aloittivat seksin harrastamisen aiempaa nuorempina.

Naimisissa olevien keski-ikä laski melko maltillisesti vuosien 1953 ja 1961 välillä ja lopulta nousi hiukan vuonna 1969. Avioliitossa elävien keski-ikä nousua selittää se, että 1960-luvun aikana avioitumisikä ensin laski, mutta kääntyi vuosikymmenen puolen välin jälkeen nousuun. Suomalaiset avioliitot solmittiin siis entistä vanhempina 1960-luvun lopussa.²⁴⁷

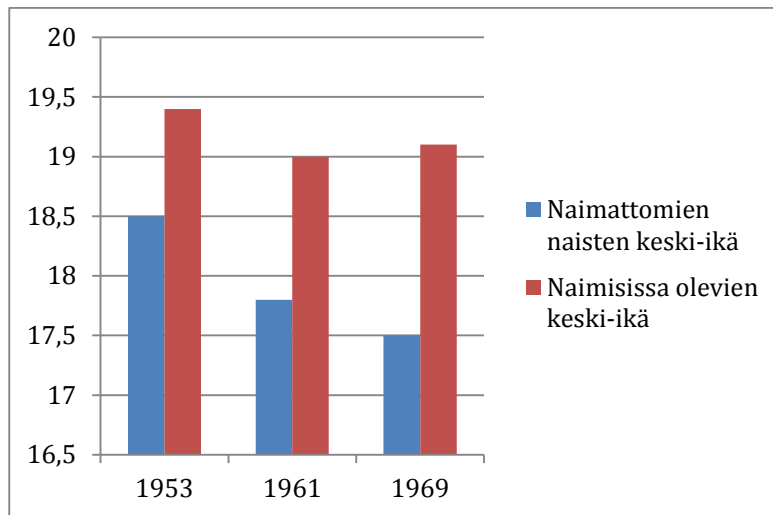

Kuvio 3. Kaikkien sosiaalineuvolassa asioineiden naisten keski-ikä vuosina 1953, 1961 ja 1969.

Lähde: Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjat.

²⁴⁶ Sievers ym.1974, 228.

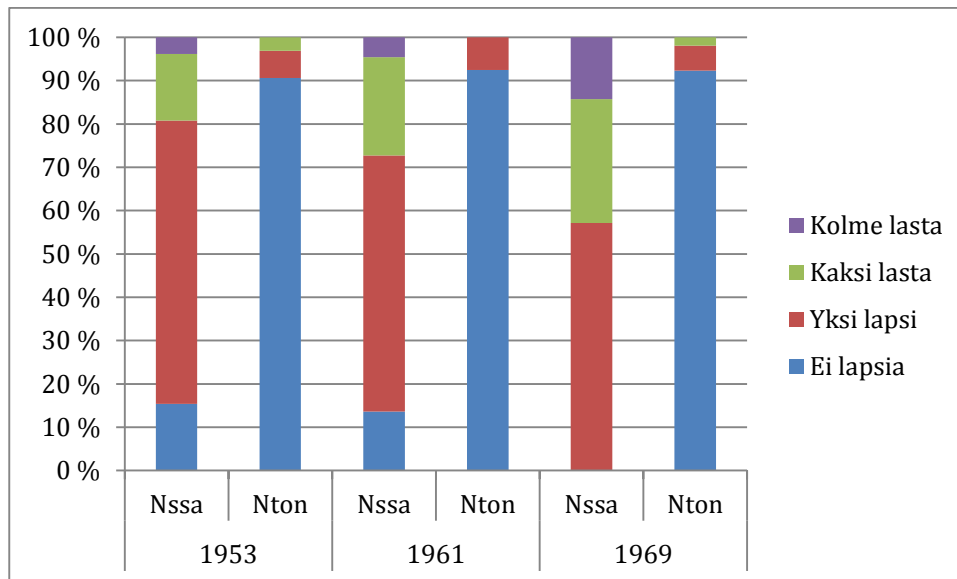
²⁴⁷ Nikander, Timo: *Avioliiton suosio on hitaasti kasvanut*. 22.4.2015

Kuvio 4. Sosiaalineuvolassa asioineiden naisten keski-ikä siviilisäädyn perusteella jaoteltuna vuosina 1953, 1961 ja 1969.

Lähde: Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjat.

Vuonna 1953 43 prosentilla naisista oli lapsia ja heistä 88 prosenttia eli avioliitossa tai oli eronnut. Vuonna 1961 ennestään yhden tai useamman lapsen äitejä oli 35,5 prosenttia, joista 86 prosenttia oli naimisissa. Luvut muuttuvat selkeästi vuonna 1969, jolloin enää 19 prosentilla naisista oli lapsia ja heistä 64 oli naimisissa tai eronnut. Ehkäisytietyden kasvulla ja ehkäisyvälineiden käytöllä saattoi olla vaikutusta siihen, että yhä harvemmalla naisella oli ennestään lapsia. Kuten luvussa 6.2.1 tullaan huomaamaan, naisten ehkäisytietyden kasvoi 1960-luvun aikana. Viimeisen vuoden lukuihin ehkäisytietyden kasvu saattaa kyllä vaikuttaa, mutta jo lapsen saaneiden naisten määrän vähentyminen johtuu luultavasti siitä, että naimattomien osuus aineiston naisten keskuudessa kasvoi. Viimeisenä vuonna kaikilla aineiston naimisissa olevilla naisilla oli ennestään lapsia. (Kuvio 5)

Kuvio 5: Sosiaalineuvolassa asioineiden naisten lasten lukumäärä siviilisäädyn perusteella jaoteltuna vuosina 1953, 1961 ja 1969.

Lähde: Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjat.

Jokaisena käsiteltävänä vuonna suurin osa sosiaalineuvolaan tulleista naisista asui Helsingissä tai pääkaupunkiseudulla. Vuonna 1953 76 prosenttia, 1961 61 prosenttia ja 1969 66 prosenttia asui Helsingissä sosiaalineuvolassa käynnin hetkellä. Sosiaalineuvoloita oli kuitenkin vain Suomen suurimmissa kaupungeissa, joten joka vuosi oli paljon naisia, jotka tulivat Helsingin sosiaalineuvolaan muualta maasta, yleensä maaseudulta.

Vaikka suurin osa naisista asui Helsingissä, aborttianomuksista käy ilmi, että paljon pienempi osuus oli syntynyt Helsingissä. Vuonna 1953 vain 12 prosenttia sosiaalineuvolasta käyneistä naisista oli syntyperältään helsinkiläisiä. Vuonna 1961 luku oli noussut 21 prosenttiin ja vuonna 1969 29 prosenttiin. Joidenkin Helsingissä syntyneiden naisten kohdalla selviää, että heidän äitinsä tai molemmat vanhempansa olivat muuttaneet pääkaupunkiin jossain vaiheessa elämäänsä, joten suurimmalla osalla naisista ja heidän vanhemmistaan oli jonkinlainen maaseututausta. Tämä tukee sitä ilmiötä, että 1950- ja 1960-luvun aikana suomalaiset nuoret muuttivat enenevässä määrin kaupunkeihin ja muuttoliike suuntautui usein Etelä-Suomeen.²⁴⁸ Aina Helsinkiin muuton syy ei ollut selvillä,

²⁴⁸ Koskinen ym. 2007, 72–73; Rahikainen 2003, 176.

mutta monessa anomuksessa käy ilmi, että kaupunkiin oli muutettu oman tai vanhempien työn perässä.

”Lähtenyt 3 vuotta sitten kotoa ansiotyöhön, ’siellä ei ollut työmahdollisuuksia, isäkin on usein työtön’; nykyään ompeluharjoittelijana, asuu isänsä sisarten luona.” (Nainen 18v. 1961)

”Tapausten kulku: ensin kotiapulaiseksi Helsinkiin ja kun sai hankittua asunnon toisen toveriksi, meni tehtaaseen.” (Nainen 18v. 1961)

Suurin osa naisista oli työssä kaikkina käsiteltävinä vuosina. Nuorten palkkatyö oli ajalle ominaista ja kaikista suomalaisista 15–19-vuotiaista nuorista vuonna 1950 työskenteli 64 prosenttia. Nuorten työnteko vähentyi kaikkien suomalaisten nuorten keskuudessa tutkittavana aikana ja vuonna 1970 kaikista nuorista työskenteli enää 39 prosenttia.²⁴⁹ Myös aineiston naisten keskuudessa työskentelevien osuus madaltui tutkittavana aikana hiukan. (Taulukko 2)

	Vuosi 1953	Vuosi 1961	Vuosi 1969
Töissä	62 % (35)	59 % (35)	52 % (29)
Työtön	12 % (7)	22 % (13)	15 % (8)
Kotona	19 % (11)	7 % (4)	9 % (5)
Opiskelu	7 % (4)	12 % (7)	24 % (13)
Puuttuva tieto	(1)	(3)	(4)(*)

Taulukko 2: Sosiaalineuvolassa asioineiden naisten työssäkäynti, työttömyys, opiskelu ja lastenhoito kotona vuosina 1953, 1961 ja 1969.

Lähde: Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjat.

(*) Vuoden 1969 asiakkaista neljä naista ilmoitti sekä käyvänsä työssä että opiskelevansa.

Lähes jokaisen naisen elämää peilannut vaatimaton ja köyhä tausta vaikuttivat luultavasti siihen, että aineiston naisten keskuudessa työnteko 1960-luvun lopussa oli yleisempää kuin koko maan tasolla.²⁵⁰ Moni aineiston naisista oli jo täyttänyt

²⁴⁹ Haapala 2003, 76.

²⁵⁰ Aineiston naisten työnteen yleisyyteen voi vaikuttaa myös se, että osa naisista oli 20-vuotiaita, toisin kuin koko maan osalta.

20 vuotta ja ehkä ikänsä puolesta jo siirtynyt työelämään. On kuitenkin oletettavaa, että myös naisten työväenluokkataustaisuus on vaikuttanut korkeisiin työskentelylukuihin. Koulutuksen yleistymisen vaikutti koko maan nuorten aleneviin työttömyyslukuihin, mutta aineiston naisten elämäntilanne ei useinkaan mahdollistanut kouluttautumista kovinkaan pitkälle. Jatkokoulutus linkittyi vahvasti luokka-asemaan ja aineiston naisille pidempi kouluttautuminen oli usein taloudellisesti mahdotonta.

Myös iso osa naimisissa olevista naisista oli palkkatyössä, vaikka suurimmalla osalla naimisissa olevista naisista oli lapsia ja lapset olivat naisten nuoresta iästä johtuen yleensä vielä pieniä. Ne naimisissa olevat naiset, jotka eivät työskennelleet, hoitivat pääsääntöisesti lasta tai lapsia kotona.

Naisten työskentely yleistyi sodan aikana ja naimisissa olevien naisten työssäkäynti yleistyi erityisesti 1950-lähtien. Julkinen näkemys oli, että naisen paikka oli kotona ja hänen tuli huolehtia perheestä ja lapsista. Perheellisten naisten halu kouluttautua ja luoda uraa nähtiin ongelmallisena.²⁵¹ Moni aineiston naimisissa olevista naisista olisi saattanut jäädä mielellään kotiin hoitamaan lapsia, mutta töihin oli yksinkertaisesti mentävä, jotta perhe saatiin elätettyä. Naisten kertomuksista käy ilmi, että naimisissa olevien naisten työssäkäynti oli perheelle yleensä välttämätöntä.

Nuorille tyypillisiä ammatteja 1950- ja 1956-lukujen vaihteessa olivat ruumiillisten töiden lisäksi avustavat tehtävät kaupoissa, toimistoissa ja toisten ihmisten kodeissa.²⁵² Aineiston naiset työskentelivätkin usein eri alojen apulaisina tai harjoittelijoina. Esimerkiksi vuonna 1961 sosiaalineuvolassa käyneillä naisilla yleisin työtehtävä oli liikeapulainen. Muita yleisiä ammatteja naisten keskuudessa kaikkina vuosina olivat muun muassa myymälä-, konttori-, tai toimistoapulainen, kopisti, konttoristi, lähetti, tehdastyöntekijä, päiväapulainen tai puhelinkeskuksen hoitaja. Naiset työskentelivät siis pääosin pienipalkkaisissa, usein avustavissa työtehtävissä.

²⁵¹ Jallinoja 1983, 120–121.

²⁵² Haapala 2003, 76.

Nuorten naisten oli helppo saada kaupungeista töitä erityisesti kotiapulaisina, koska näistä oli pulaa.²⁵³ Myös aineiston naisten keskuudessa oli kotiapulaisia. Vuonna 1953 11 naista ilmoitti työskentelevänsä kotiapulaisena ja vielä vuonna 1969 heitä oli kuusi. Kotiapulaisena työskennelleet nuoret olivat yleensä muuttaneet maalta Helsinkiin töihin. Kotiapulaisuuden etu oli se, että nuori sai asunnon ja työpaikan samalla kertaa.

Kaikille aineiston naisille yhteistä oli se, että he olivat opiskelleet kansakoulussa²⁵⁴. Suomessa säädettiin oppivelvollisuuslaki vuonna 1921, joten naisten sosiaalisesta tai maantieteellisestä taustasta huolimatta, kansakoulutausta oli suomalaisnuoria yhdistävä tekijä.²⁵⁵

Yli kolmanneksella naisista oli kansakoulun jälkeisiä opintoja vuosina 1953 ja 1961. Naiset olivat jatkaneet erilaisiin opintoihin kansakoulun jälkeen, esimerkiksi oppi-, keski-, yhteis- tai ammattikouluun, lyseoon, erilaisiin opistoihin tai kursseille, muutama oli valmistunut ylioppilaaksi. Opinnot näyttävät kuitenkin olleen melko lyhytaikaisia, koska sosiaalineuvolassa käynnin hetkellä naisista opiskeli vuonna 1953 vain 7 prosenttia ja vuonna 1961 hiukan enemmän 12 prosenttia.

1960-luvun aikana naisten opintoajat pitenivät. Vuonna 1953 36 prosentilla ja vuonna 1961 37 prosentilla naisista oli kansakoulun jälkeisiä opintoja, mutta vuonna 1969 jo 63 prosenttia naisista oli opiskellut kansakoulun jälkeen ja aiempia vuosia selvästi suurempi joukko opiskeli myös sosiaalineuvolassa käynnin hetkellä. Lukuihin voi tosin myös vaikuttaa se, että sosiaalineuvolassa käyneiden naisten keski-ikä madaltui tutkittavina vuosina ja nuoret eivät ehkä olleet vielä ehtineet siirtyä työelämään. Nuorten pidempiaikainen opiskelu yleistyi kuitenkin 1960-luvun aikana, sodan jälkeen syntyneellä ikäpolvella ja erityisesti kaupunkien nuorison keskuudessa. 1970-luvulle tultaessa koululaisista ja opiskelijoista oli tullut nuorison suurin ryhmä.²⁵⁶

²⁵³ Rahikainen 2003, 176.

²⁵⁴ Osa aineiston naisista oli tosin jättänyt kansakoulun kesken.

²⁵⁵ Aapola & Kaarninen 2003, 21.

²⁵⁶ Haapala 2003, 77; Aapola & Kaarninen 2003, 22.

Vaikka vielä vuonna 1969 aineiston naisten kansakoulun jälkeiset opinnot olivat moninaisia, niin aiempaa useammin nuori oli jatkanut oppikouluun. Oppikoulun käyminen oli yleistynyt jo 1930-luvulta lähtien erityisesti tyttöjen keskuudessa ja viimeistään 1950-luvulla kun suuret ikäluokat tulivat oppikoulun aloittamisikään.²⁵⁷ On kuitenkin muistettava, että kaikkina käsiteltävinä suurin osa sosiaalineuvolassa käyneistä naisista oli jo siirtynyt työelämään tai kokopäiväisiksi perheenäideiksi. Vaikka naisilla oli kaikilla kansakoulutausta ja 1960-luvun aikana kansakoulun jälkeiset opinnot yleistyivät, aineiston naisten taloudellinen tilanne tai elämäntilanne olivat yleensä vaatineet koulutuksen keskeyttämistä.

Kaikkina tutkittavina vuosina sosiaalineuvolaan tulleiden naisten tausta oli lähes poikkeuksetta vaatimaton, suurin osa tuli työläisperheestä tai köyhistä oloista maaseudulta. Nuoresta iästään huolimatta suurin osa naisista elätti itsenä. Moni oli muuttanut Helsinkiin nimenomaan töiden ja huonon taloudellisen tilanteen takia. Avioliitossa elävistä naisista moni oli vastuussa koko perheen elättämisestä. Kotona asuvat nuoret myös usein osallistuivat vanhempiensa kanssa koko perheen elatukseen.

Naiset ja perheet asuivat pienissä asunnoissa ahtaasti. Helsingissä asuvat asuivat usein sukulaisten luona tai kimppa-asunnoissa. Naimattomille naisille oli yleistä asua alivuokralaisena useamman naisen kanssa. 1950-luvun alussa moni aineiston naimisissa olevista naisista ei asunut perheensä kanssa saman katon alla, vaan nainen asui lapsensa kanssa esimerkiksi omien vanhempiensa luona ja mies omiensa. 1960-luvulla asuntotilanne näyttää parantuneen. Sodanjälkeistä asuntopulaa ratkaistiinkin aina pitkälle 1950-luvulle asti. Myös Väestöliitolla oli iso rooli suomalaisessa sodanjälkeisessä asuntopoliitikassa ja asuntotilanteen parantumisessa.²⁵⁸

Se, että naiset tulivat pääsääntöisesti köyhistä oloista, vahvistaa Nätkinin määrittelemän luokkaristiriidan olemassaoloa. Sosiaalineuvolassa käynyt nainen edusti lähes poikkeuksetta eri yhteiskuntaluokkaa kuin lääkäri tai sosiaalihoitaja ja

²⁵⁷ Koski 2003, 284–285.

²⁵⁸ Juntto 1990, 227–230.

raskaudenkeskeytyksiin ja sterilisaatioihin harjoitettu politiikka ja kontrolli kohdistuivat etupäässä naisiin, jotka olivat köyhistä työläis- tai maalaisperheistä ja vähän koulutettuja. Naisten lisääntymiseen liittyvän kontrollin oli tarkoitus ulottua kaikkiin naisiin, mutta yksityislääkäreiden kontrolli näyttää olleen löyhempää kuin Väestöliiton lääkäreiden.²⁵⁹ Väestöliiton sosiaalineuvolassa käyneillä naisilla ei luultavasti olisi ollut varaa yksityislääkäreiden maksuihin, joten vähävaraisimmat joutuivat tiukimman kontrollin kohteeksi. Naisten varattomuus, huono taloudellinen tilanne ja huono-osaisuuden kokemus yhdistävät lähes kaikkia kertomuksia. Nämä naiset saivat yleensä kieltävän vastauksen sosiaalineuvolasta siitä huolimatta, että naisilla ei ollut mahdollisuutta lapsen elättämiseen.

”Keskeytyksestä ja sterilisatiosta puhuttaessa sanoo ’miksei lapsia saisi ollakin, mutta ei meillä ole rahaa niitä elättää’.” (Nainen 20v. 1961)

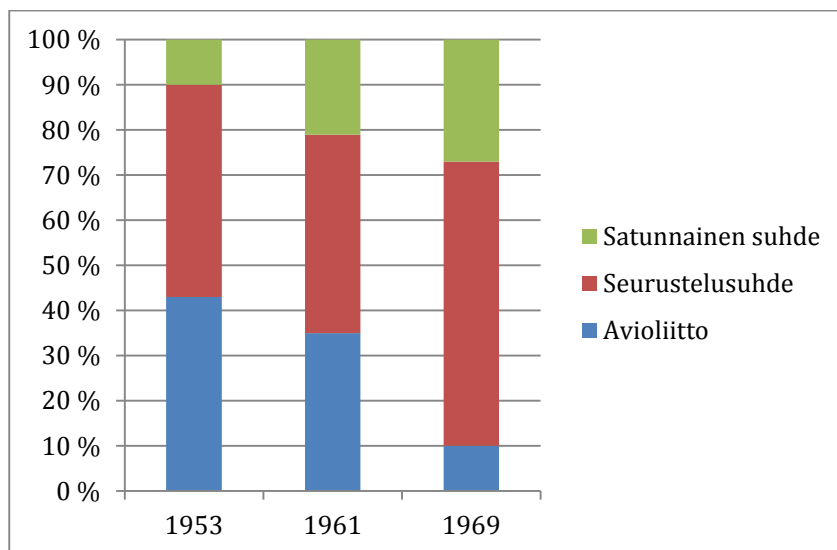
6.2. Miten nuoren naisen raskaus oli alkanut?

Olen jaotellut nuorten raskaudet alkamaan kolmessa erilaisessa tilanteessa, avioliitossa, seurustelusuhteessa tai satunnaisessa suhteessa. Seurustelun määrittely on monin paikoin hankalaa, koska naiset olivat seurustelleet eripituisia aikoja ja heidän seurustelusuhteensa olivat hyvin erilaisia. Osan seurustelusuhteet olivat kestäneet useita vuosia, nuoret olivat olleet jo pitkään seksuaalisesti aktiivisia ja he uskoivat yhteiseen tulevaisuuteen. Osalle seurustelu saattoi tarkoittaa muutaman kuukauden tapailua, joka oli loppunut ensimmäiseen yhdyntään tai tietoon siitä, että nainen oli raskaana. Määrittelen kuitenkin kaikki sellaiset suhteet seurusteluksi, joissa osapuolet tunsivat toisensa ennen seksin harrastamista ja nainen kertoi tapailleensa miestä vähintään kuukauden ajan. Tein jaottelun, jotta olisi mahdollista erottaa sellaiset suhteet, joissa nainen ja mies tunsivat toisensa ainakin jossain määrin ennen yhdyntää, sellaisista suhteista, jossa osapuolet tunsivat toisensa huonosti tai eivät tunteneet lainkaan. On kuitenkin muistettava, että seurustelusuhteet ovat olleet moninaisia, eikä seurustelu ole näyttäytynyt naisille samanlaisena. Jaottelu ei siis kerro mitään

²⁵⁹ Sumu 1970.

naisten seurustelusuhteiden sisällöistä, vaan ainoastaan auttaa erottamaan ilmiöitä ja muutoksia, joita ilmeni nuorten seurustelu- ja seksuaalikäyttäytymisessä.

Vuonna 1953 sosiaalineuvolassa käyneiden naisten raskauksista 43 prosenttia oli saanut alkunsa avioliitossa. Kaiken kaikkiaan 90 prosenttia sosiaalineuvolassa vuonna 1953 käyneiden nuorten naisten raskauksista alkoi avioliitossa tai sellaisessa suhteessa, jossa nuoret tunsivat toisensa etukäteen. Vuonna 1969 enää 10 prosenttia raskauksista alkoi avioliitossa, mutta 63 prosenttia seurustelusuhteessa, joten edelleen raskauksista suurin osa, 73 prosenttia alkoi avioliitossa tai jonkinlaisessa suhteessa. (Kuvio 6)

Kuvio 6: Tilanne, jossa naisen raskaus sai alkunsa vuosina 1953, 1961 ja 1969.

Lähde: Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjat.

Voi myös olla, että naiset kaunistelivat tilannetta, jossa lapsi oli saanut alkunsa, eivätkä halunneet kertoa viranomaisille satunnaisista suhteistaan tai seksuaalisista seikkailuistaan. Uskon kuitenkin, että naiset puhuivat pääosin totta sekä seurustelusta että satunnaisista suhteistaan. Sosiaalihoitaja kirjasi tarkkaan ylös lapsen isän tiedot, muun muassa nimen, syntymäajan, ammatin ja tulot. Valehtelusta saattoi jäädä helposti kiinni, ainakaan jos ei ollut valmistautunut. Aborttipäätöksen kannalta ei ollut merkitystä, minkälaisessa tilanteessa raskaus oli alkanut, joten valehtelusta ei myöskään ollut hyötyä. Osa naisista myös kertoi satunnaisista suhteistaan hyvin avoimesti niitä peittelemättä. Se, että naisten

raskaudet alkoivat usein jonkinasteisessa seurustelusuhhteessa vaikuttaa siis todennäköiseltä.

Kuten luvussa 3.2 kävi ilmi, naimattomien seksuaalinen kanssakäyminen on ollut Suomessa yleisesti hyväksyttyä, kunhan seurustelu johti avioitumiseen ja lapsi syntyi avioliitossa.²⁶⁰ Myös sosiaalineuvolan kertomukset vahvistavat avioliiton solmimisen merkitystä raskaustilanteessa. Etenkin vuoden 1953 kertomukset paljastavat, että monen jo naimisissa olevan nuoren naisen avioliitto oli alun perin solmittu pelkästään raskauden takia.

”Mutta koska lapsi oli tulossa, oli suostuttava avioliittoon. Nyt tuntuu, että olisi ollut parempi, että olisi ottanut yksinäisen lapsen vastaan.” (Nainen 19v. 1953)

”Pariskunta oli mennyt naimisiin ainoastaan sen vuoksi, että rva X. odotti lasta. Samana päivänä kun heidät oli vihitty, oli sovittu erosta.” (Nainen 19v. 1953)

Niilläkin naisilla, jotka eivät olleet avioitumassa lapsen isän kanssa, raskaus oli yleensä alkanut vakavammassa suhteessa, jonka usein uskottiin johtavan avioliittoon. Vuoden 1953 kertomuksissa korostuu, että useassa tapauksessa nainen oli uskonut avioituvansa lapsen isän kanssa. Myös Kontula ja Haavio-Mannila huomasivat seksuaalielämäkertojen pohjalta, että pidättyvyyden sukupolven naisille oli tavallista olla suhteessa, jonka he uskoivat tai toivoivat johtavan avioliittoon. Seurusteluun tai seksuaalisuuteen liittyviä seikkailuja ei naisilla juuri ollut.²⁶¹ Myöskään vuoden 1953 aineistossa ei löydy kertomuksia useista seurustelukumppaneista tai satunnaisista suhteista.

Toki joukossa oli naisia, jotka eivät tunteneet lapsen isää tai eivät halunneet mennä naimisiin lapsen isän kanssa. Kuitenkin kertomuksissa korostuu, että useissa tilanteissa seurustelu vaikutti olleen melko vakavaa – ainakin siihen asti kunnes tieto raskaudesta oli tullut ilmi.

²⁶⁰ Leppo 1973, 73–75.

²⁶¹ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 575.

”Kertoo olleensa kihloissa pari v. mutta kun sulhanen sai kuulla raskaudesta, hän purki kihlauksen. Oli sanonut, ettei kannata mennä avioliittoon, kun koulusta vielä niin paljon kesken.” (Nainen 20v. 1953)

Vuonna 1961 naimattomien naisten raskaudet alkoivat hyvin samanlaisissa tilanteissa kuin vuonna 1953 eli pidemmän aikaa jatkuneissa seurustelusuhteissa. Merkittävä ero, joka nousee vuoden 1961 kertomuksissa esille, oli että seurustelu ei näyttänyt enää olleen yhtä vakavaa kuin kahdeksan vuotta aiemmin. Vaikka monessa tapauksessa pari oli seurustellut pitkään, niin seurustelu vaikuttaa huolettomammalta.

”Haluaa raskaudenkeskeytystä, koska ei voi mennä naimisiin lapsen isän kanssa. Tämä on hänen työnantajansa, liikkeenomistaja, noin 50-vuotias ja naimisissa. Selittää, ettei ’siinä oikeastaan mitään seurustelua ole ollut, on vain jääty ’ylitöihin’ liikkeen sulkemisen jälkeen’. Painottaa erikoisesti, ettei mies ole häntä vietellyt tai painostanut, vaan että syy on yhtä paljon hänen kuin miehenkin.” (Nainen 17v. 1961)

Vuoden 1961 kertomuksissa on havaittavissa, että seurustelun ei aina odotettu päätyvän avioitumiseen. Avioliitto nähtiin mahdollisuutena, jos seurustelu ja seurustelukumppani osoittautuivat mielekkäiksi. Seurustelun merkitys kasvoikin 1970-luvulle tultaessa.²⁶² Aineiston perusteella toisen tuntemisella ja esimerkiksi yhteensopivilla luonteilla näytti olevan aiempaa enemmän merkitystä.

”Pot. itse tahtoi ensin synnyttää lapsen ja sitten mennä avioliittoon, mutta ei pakosta, jotta ei pojalle tulisi tunne, että on mennyt väkisin naimisiin vaan vapaaehtoisesti.” (Nainen 16v. 1961)

Toinen selkeä muutos vuosien 1953 ja 1961 välillä oli naisten seurustelukumppaneiden ikä. Kun vuonna 1953 naisten seurustelukumppanit olivat usein samaa ikäluokkaa, niin vuonna 1961 naiset seurustelivat useassa tapauksessa huomattavasti vanhempien miesten kanssa. Vuonna 1953 kolme

²⁶² Kontula & Haavio-Mannila 1995, 385.

naista seurusteli vähintään kymmenen vuotta vanhemman miehen kanssa, mutta vuonna 1961 heitä oli jo kahdeksan²⁶³. Vanhemmat miehet olivat myös poikkeuksetta jo toisen naisen kanssa naimisissa tai heillä oli ainakin ennestään lapsia. Monessa tilanteessa miehen todellinen siviilisäätö tuli naiselle yllätyksenä, mutta oli myös suhteita, joissa nainen tiesi miehen avioliitosta.

Myös Kontulan ja Haavio-Mannilan tutkimissa seksuaalielämäkerroissa oli useita kertomuksia, joissa nainen oli seurustellut naimisissa olevan miehen kanssa.²⁶⁴ Seurustelu vanhemman, jo toisaalle sitoutuneen miehen kanssa voi olla merkki seurustelukulttuurin muutoksesta. Naiset halusivat ehkä seurustella ilman sitoumuksia ja vastuuta. Naimisiinmenoa ja perheen perustamista ei ehkä tarvinnut ajatella, kun mies oli jo avioliitossa. Vanhemmat miehet saattoivat myös olla houkuttelevampia, jos heillä oli käytössään enemmän rahaa, tai esimerkiksi naimattomille naisille vaikeasti saatavilla olevia ehkäisyvälineitä.

”Selittelee hyvin lapsekkaasti ehkäisyvälineiden käyttöä, sanoo ihailien, että mies on luvannut maksaa kaiken, kun vain aborttilupa saadaan jne.” (Nainen 17v. 1961)

Myös vuonna 1969 suurin osa naimattomien naisten raskauksista alkoi seurustelusuhteessa. Vielä vuotta 1961 vahvemmin kertomuksissa korostuu, että seurustelun ei välttämättä odotettu päättävän avioliiton solmimiseen. Toisaalta useassa kertomuksessa käy ilmi, että seurustelun uskottiin johtavan avioliittoon jossakin vaiheessa, mutta avioliittoa haluttiin tietoisesti lykätä. Nuoret halusivat tutustua toisiinsa ja seurustella pidempään ennen avioitumista. Osalle oli tärkeää, että sekä elämäntilanne että taloudellinen tilanne olisivat vakaat ja turvalliset ennen avioitumista ja perheen perustamista. Osa seurustelevista tunsu yksinkertaisesti olevansa liian nuoria sitoutumaan vakavammin.

”Seurustellut toista vuotta pojan kanssa, josta raskaana; avioliitosta puhuttu, ’mutta ei vielä näin nuorina’.” (Nainen 16v. 1969)

²⁶³ Joissakin anomuksissa lapsen isän syntymäaika ei ole kerrottu, ja niitä ei ole tässä huomioitu.

²⁶⁴ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 520.

Vaikka suurin osa raskauksista alkoi avioliitossa tai seurustelusuhteessa, kertomuksissa puhutaan yllättävän vähän rakkaudesta ja kiintymyksestä. Vaikuttaa siltä, että sosiaalihoitajan taholta naimattoman raskaustilanteessa keskeisempää oli avioliitto instituutiona kuin todellinen rakkaus ja kiintymys lapsen isään. Ainoastaan yhdessä kertomuksessa koko aineistossa puhutaan rakkaudesta. Tosin Sieversin ym. tutkimuksessa kävi ilmi, että nuoret kyllä arvostivat hellyyttä ja herkkyyttä seurustelukumppanin ominaisuuksissa.²⁶⁵

Saattaa olla, että nuoret arvostivat hellyydenosoituksia, kiintymystä ja rakkautta mutta sosiaalihoitaja ei nähnyt niitä olennaisina asioina kirjata ylös anomuksiin. Hellyys, rakkaus ja kiintymys tai niiden puute ei näytä olleen aborttiperusteluissa merkittävä tekijä. Väestöpoliittisten motiivien taustalla rakkaudelle ja kiintymykselle ei ollut sijaa, vaan perheet ja naiset nähtiin mitä ilmeisimmin väestön lisäämisen välineinä, joiden tunteilla tai rakkaudella ei ollut merkitystä väestöllisten velvollisuuksien edessä. Aineisto osoittaa, että ainakin nuorten keskuudessa myös toisen persoonalla, tunteilla ja rakkaudella oli merkitystä kumppanin valinnan suhteen.

Kun vuonna 1953 sellaisia naisia, jotka ilmoittivat, etteivät tienneet lapsen isästä mitään tai raskaus oli alkanut hyvin lyhyestä suhteesta, oli vain 10 prosenttia, niin seuraavana tutkittavana vuonna luku oli kohonnut 21 prosenttiin ja vuonna 1969 jo 27 prosenttiin. Tämä näyttää heijastelevan nuorten seurustelutapojen sukupuolikäyttäytymisen muutoksia. Kontulan ja Haavio-Mannilan tutkimissa seksuaalielämäkerroissa lyhyet satunnaissuhteet ja alkoholi näyttäytyvät nuorten naisten seksuaalikokemuksissa vasta 1970-luvulta eteenpäin.²⁶⁶ Tämän tutkimuksen aineiston naisten keskuudessa nämä teemat nousevat selvästi esille jo 1960-luvulla, varsinaisen seksuaalivallankumouksen oloissa.

Vuonna 1953 kukaan naisista ei kertonut raskauden alkamisen olleen yhteydessä alkoholin käyttöön, mutta 1960-luvulla alkoholi mainittiin useassa kertomuksessa. Kertomusten perusteella naiset kävivät iltaisin ravintoloissa tai ”kotihipoissa”, joissa nuoret viettivät yhdessä iltaa. Alkoholi näyttää olleen osa

²⁶⁵ Sievers ym. 1974, 109.

²⁶⁶ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 324.

kaupunkilaisnuorten sosiaalista elämää ja alkoholia on yleensä nautittu isommassa porukassa, jossa on ollut sekä miehiä että naisia.

”Pot. kertoo olleensa ’hipoissa’, jossa tarjottiin alkoholia. Oli sitä nauttinut ja tullut raskaaksi eräästä pankkivirkailijasta, joka myös ollut ’hipoissa’.” (Nainen 16v. 1961)

Sievers ym. havaitsivat, että 1960-luvulla nuoruuttaan eläneet suhtautuivat vanhempia ihmisiä sallivammin ja myönteisemmin satunnaisiin suhteisiin.²⁶⁷ Vuoden 1937 jälkeen syntyneillä naisilla oli myös enemmän satunnaisia suhteita kuin aiemmin syntyneillä.²⁶⁸ Myös tämä aineisto vahvistaa näitä havaintoja, koska useat samanaikaiset ja lyhyet seurustelusuhteet yleistyivät 1960-luvun kertomuksissa.

”Lapsen isä miltei tuntematon. Ollut vaan sellainen ’pieni romanssi’, joka miltei loppui alkuunsa.” (Nainen 16v. 1961)

”Ajatteli olla ’vaihteeksi’ toisenkin kanssa.” (Nainen 20v. 1969)

Seksuaalikulttuurin muutos näyttää linkittyvän muutokseen nuorten vapaa-ajanviettotottumuksissa. Nuorten vapaa-ajanvietto alkaa näkyä vasta 1960-luvun kertomuksissa, joissa nuoret kertoivat käyneensä ravintoloissa, juhlissa ja tansseissa. Parit kävivät usein ajeluilla, eräs nuori pari oli tavannut Linnamäellä. Muutama kertoi kaveriporukan yhteisistä lomareissuista.

Pidentynyt nuoruusaika lapsuuden ja avioliiton välillä, vapaa-aika ja naisen omat tulot johtivat siihen, että nuorilla naisilla oli kaupungeissa yhä enemmän mielekäästä tekemistä ja vaihtoehtoja. Ensimmäistä kertaa työväentaustaisilla kaupunkilaisnuorilla oli mahdollisuus osallistua kaupunkilaiseen vapaa-ajanviettoon. Kaupunkien keskiluokkaiset nuoret ja maaseudun nuoriso olivat työväenluokkaisia nuoria pidempään sidottuja vanhempiensa valvonnan alle, joten

²⁶⁷ Sievers ym. 1974, 86, 119–120.

²⁶⁸ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 442, 452.

työväenluokkaiset naiset olivat vapaampia vapaa-aikansa suhteen.²⁶⁹ Myös sosiaalineuvolassa käyneet nuoret ottivat aktiivisesti osaa kaupunkikulttuurin nuorille tarjoamiin mahdollisuuksiin siitakin huolimatta, että sitä ei aina katsottu hyvällä.

Ilmiö, jossa on nähtävissä nuoren ja muun yhteiskunnan välillä vallitseva ikäkonflikti, näyttää olleen nuorten muuttuneet vapaa-ajanviettotavat. Nuorten uudenlainen vapaa-aika näyttäytyi vanhemmille polville pääosin ongelmallisena ja nuorten menemistä ja vapaa-aikaa rajoitettiin ja kontrolloitiin. Pelkkä ulkona oleminen saattoi antaa nuorelle naiselle huoran maineen.²⁷⁰ Myös monessa kertomuksessa käy ilmi, että nuoren vanhemmat tai sukulaiset paheksuivat nuoren menoja.

”Ei ole kertonut raskaudesta kenellekään, tätien mielestä ei olisi iltaisin saanut käydä missään, olleet suuttuneita ulkona olosta, vakuuttunut että ajaisivat nyt ’kadulle’ jos tilanteen tietäisivät.” (Nainen 18v. 1961)

Meneminen ja vapaa-ajanvietto määrittivät naista myös sosiaalineuvolassa. Joissakin tilanteissa sosiaalihoitaja otti yhteyttä esimerkiksi naisen vanhempiin ja työnantajaan ja tiedusteli hänen menemisiään. Sosiaalihoitajan teksteistä voi tulkita, että alkoholiin ja iltamenoihin suhtauduttiin sosiaalineuvolassa kielteisemmin, kotona pysymistä, siveyttä ja raittiutta taas arvostettiin.

”Soitetaan neidin työpaikkaan. Siellä ollaan häneen oikein tyytyväisiä. Hän on työssään luotettava ja itsenäinen, puhuu totta. Ei häntä voi mitenkään moittia. Hän pysyy illat kotosalla, vapaapäivinä hän käy tätinsä luona. (...) Nti. ei ole sitä lajia, joka juoksee miesten perässä, ei edes tansseissa käy.” (Nainen 15v. 1953)

Kaikkien nuorten naisten raskaudet eivät alkaneet naisen vapaasta tahdosta osallistua seksuaaliseen kanssakäymiseen. Kaikista raskauksista ainakin 4 prosenttia oli alkanut raiskauksen seurauksena. Osa tapauksista ei ollut täysin

²⁶⁹ Nielsen & Rudberg 2007, 101.

²⁷⁰ Kontula & Haavio-Mannila 1995 185–190.

selviä, joten luku saattaa olla todellisuudessa suurempi. Raiskaustilanne ei kuitenkaan aina merkinnyt suoraan laillista aborttia, vaan myöntävään vastaukseen tarvittiin naisen tekemä rikosilmoitus. Rikosilmoituksen teko ei kuitenkaan aina ollut itsestäänselvyys, jos toinen osapuoli kuului samaan kaveriporukkaan tai nainen koki, ettei hänellä ollut asiasta tarpeeksi todisteita, tai lapsen isä oli tuttu tai lähisukulainen.

”Huomatessaan olevansa raskaana kävi poliisin puheilla, mutta kun kuuli, että asianomainen voisi saada vankeutta, ei nostanut syytettä.” (Nainen 20v. 1969)

6.2.1. Ehkäisy tietous kasvaa 1960-luvun lopulla

Merkittävä syy naisten ei-toivottuihin raskauksiin vaikuttaa aineiston perusteella olleen ehkäisy tiedon puute. Sekä naimattomien että naimisissa olevien naisten ehkäisy tietous oli pitkään puutteellista ja lähes olematonta.

Vuonna 1953 44 prosenttia naimisissa olevista naisista ilmoitti, ettei ollut käyttänyt mitään ehkäisyvälinettä tai -keinoa. Aineiston naimisissa olevien naisten kokemukset vahvistavat aiempia havaintoja siitä, että ehkäisyvälineitä ei avioparienkaan keskuudessa käytetty 1950-luvulla.²⁷¹ Yleisin ehkäisykeino naimisissa olevien naisten keskuudessa oli keskeytetty yhdyntä, jota oli käyttänyt ehkäisykeinona 40 prosenttia naisista. Luku saattaa olla tosiasiasa suurempi, koska keskeytetty yhdyntä oli niin vakiintunut naimisissa olevien parien käytäntö, etteivät kaikki edes pitäneet sitä ehkäisykeinona.²⁷² Myös seksuaalielämäkerroissa keskeytetty yhdyntä oli vielä 1950-luvulla nuoruuttaan viettäneiden yleisin ehkäisykeino.²⁷³ Vain 16 prosenttia naimisissa olevista naisista (ja eronnut) kertoi käyttäneensä jotakin ehkäisyvälinettä (kondomi, tabletit, salva, pessaari) tai niiden käytöstä oli ainakin keskusteltu lääkärin kanssa. Ehkäisyvälineetkään eivät kuitenkaan aina suojanneet raskaudelta, jos niitä ei osattu käyttää oikein tai niiden käyttämiseen ei oltu saatu asianmukaisia ohjeita.

²⁷¹ Ritamies 2006; Sievers ym.1974.

²⁷² Ritamies 2006, 196.

²⁷³ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 575.

”On asiasta hyvin pahoillaan, koska oli käyttänyt pessaariota. Ei tiennyt, että se olisi pitänyt uusia, hämmästyi kovin huomattaessaan olevansa raskaana. Kaksi edellistä lasta toivottuja.” (Nainen 20v. 1953)

Jos naimisissa olevien naisten ehkäisytietous oli vähäistä, niin naimattomien naisten osalta se oli lähes olematonta. Vuonna 1953 ehkäisystä ei ilmeisestä naimattomien kanssa keskusteltu tai keskustelua ei ainakaan kirjattu ylös. Edes keskeytetty yhdyntä ei ollut tuttu kuin yhdelle naimattomista naisista. Voi toki olla, että sosiaalihoitaja jätti tietoisesti kirjaamatta ehkäisyvälineisiin liittyvät keskustelut, koska Väestöliiton kanta nuorten ehkäisyyn oli kielteinen. Naimattomien naisten tietämättömyyttä vahvistaa tosin se, että osa naimisissa olevista naisista kertoi saaneensa tietää ehkäisystä ja sukupuoliasioista vasta avioliitossa.

”Tuntuu olevan melkoisesti katkera elämälle, vihainen itselleen ja sille, että nuorille ihmisille ei opeteta mitään ennen avioliittoa ja koska yhteiskunta ei voi tarjota asuntoa, minne lapsia voisi synnyttää.” (Nainen 20v. 1953)

Vuonna 1953 naimattomista naisista kenenkään kertomuksissa ei puhuttu ehkäisyvälineiden käytöstä. Niistä naimattomien naisten anomuksista, joihin on kirjattu jotain keskustelua sukupuoliasioista paistaa tietämättömyys. Yhden anomuksen liitteenä oli nuoren naisen äidille sosiaalihoitajalta lähetetty kirje, jossa avattiin raskauden taustoja:

”...alikäinen tyttärenne oli omien sanojensa mukaan niin tietämätön kaikista sukupuoliasioista, ettei hän tiennyt olevansa raskaanakaan.” (Nainen 15v. 1953)

Vuonna 1953 naimattomien naisten ainoa yhteiskunnan tasolta hyväksytty ehkäisykeino oli pidättäytyminen.²⁷⁴ Aineiston perusteella seksuaalisuudesta ja ehkäisystä ei naisten kanssa keskusteltu, mutta avioliitossa eläville naisille ehkäisyvälineiden käyttö oli mahdollista, joskin melko harvinaista.

²⁷⁴ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 179.

Suhtautumisessa ehkäisyyn ja naisten ehkäisytietyoudessa ei ilmennyt 1950-luvun aikana suurempia muutoksia ja naisten tiedot ja ehkäisyntäyttö näyttäytyivät vuonna 1961 lähes samanlaisina kuin kahdeksan vuotta aiemmin. Merkittävin muutos ehkäisyn saralla naisten keskuudessa vuosien 1953 ja 1961 välillä oli se, että naimisissa olevien naisten ehkäisyvälineiden käyttö yleistyi hiukan samalla kun keskeytetyn yhdynnän käyttö ehkäisykeinona vähentyi. Kuitenkaan vuonna 1961 lähes puolet naimisissa olevista naisista ei ollut käyttänyt minkäänlaista ehkäisyä.

Naimattomien kertomuksissa ehkäisystä ja sukupuoliasioista oli keskusteltu jopa vuotta 1953 vähemmän. Ainoastaan kolmessa tapauksessa puhuttiin jotakin sukupuoliasioista ja niistä paistoi tietämättömyys. Jos naiset todella olivat niin tietämättömiä seksuaalisuuteen liittyvistä asioista, he saattoivat joutua kokeneempien miesten hyväksikäytön kohteeksi.

”Viimeisen riidan sattuessa, kesäkuussa, oli mies nti. X:n mukaan tahallaan tehnyt hänet raskaaksi. Oli ollut syyttä mustasukkainen, josta nti X. ei ollut pitänyt, oli sanonut miehelle, ettei enää tämän kanssa halua olla, koska mies turhia epäilee.” (Nainen 18v, 1953)

Väestöliitto teki ehkäisyttkimusta jo 1950-luvun alussa ja oli Suomessa edelläkävijänä uusien ehkäisyvälineiden ja -menetelmien tarjoajana.²⁷⁵ Vuonna 1951 Väestöliitto julkaisi sekä avioliitossa eläville että yksinäisille naisille opaskirjansen, jossa kerrottiin raskauteen liittyvistä asioita ja selvitettiin aborttilakia. Oppaan kirjoittaja, sosiaalihoitaja Valvanne kuitenkin kritisoi muistelmissaan, että syntyvyyden säännöstelystä kerrottiin ainoastaan aviovaimoille suunnatussa kirjasesa.²⁷⁶ 1950-luvun aikana Väestöliitossa julkaistiin myös eri nuorisoryhmille suunnattuja oppaita ja valistusvihkoja. Omansa saivat niin naispuoliset tehdastyöläiset, maalaisnuoriso, kaupunkilaisnuoriso ja asevelvolliset. Oppaiden sisällöt vaihtelivat hiukan kohderyhmän sukupuolesta ja muista taustatekijöistä riippuen, mutta kaikkien tarkoitus oli toimia abortintorjuntatyön välineenä, koska Väestöliitto ei halunnut

²⁷⁵ Nätkin 1997, 77; Auvinen 1991, 216.

²⁷⁶ Valvanne 1986, 126.

tarjota nuorille muita ehkäisymenetelmiä kuin kannustamisen pidättyvyyteen ennen avioliittoa.²⁷⁷ Väestöliiton kanta naimattomien ehkäisykäyttöön oli vielä 1950-luvun alussa selkeästi kielteinen.

Viranomaisten suhtautuminen naisten ehkäisyyn ja syntyvyydensäännöstelyyn sekä naisten oma ehkäisy tietous muuttui huomattavasti vuosien 1961 ja 1969 välillä. (Taulukot 3 ja 4) Vuoden 1965 kevättä on kutsuttu jopa ”seksuaalikevääksi”, koska tuolloin useat lehdet ja televisio- ja radio-ohjelmat alkoivat käsitellä suomalaista seksuaalisuutta julkisesti.²⁷⁸ Seksuaalikeskustelu avasi myös laajemman ja julkisen areenan ehkäisy- ja aborttikeskustelulle, josta tuli keskeinen julkisen keskustelun ja kritiikin aihe 1960-luvun puolivälistä eteenpäin.²⁷⁹

	Vuosi 1953(*)	Vuosi 1961	Vuosi 1969(*)
Käyttänyt jotain ehkäisyvälinettä	20 %	32 %	100 %
Käyttänyt keskeytettyä yhdyntää ehkäisykeinona	40 %	23 %	17 %
Ei käyttänyt mitään ehkäisykeinoja	44 %	50 %	0 %

Taulukko 3: Sosiaalineuvolassa asioineiden naimisissa olevien naisten käyttämä ehkäisy vuosina 1953, 1961 ja 1969.

Lähde: Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjat.

(*)Prosentit eivät summaudu 100 prosenttiin, koska osa naisista ilmoitti käyttäneensä sekä jotakin ehkäisyvälinettä että turvautuneensa keskeytettyyn yhdyntään.

²⁷⁷ Frisk 2008, 46-48.

²⁷⁸ Sievers ym.1974, 81–82; kts. esim. Elävä arkisto 1965: Saako seksistä puhua julkisesti?; Elävä arkisto 1965: Toiko meidät haikara?

²⁷⁹ Kts. esim. Elävä arkisto 1965: Keskusteluohjelma aborttilaista; Elävä arkisto 1966: Perhesuunnittelu ja ehkäisy.

	Vuosi 1953	Vuosi 1961	Vuosi 1969
Käyttänyt jotain ehkäisyvälinettä	0 %	0 %	12 %
Käyttänyt keskeytettyä yhdyntää ehkäisykeinona	3 %	3 %	0 %
Ei käyttänyt mitään ehkäisykeinoa	97 %	97 %	88 %

Taulukko 4: Sosiaalineuvolassa asioineiden naimattomien naisten käyttämä ehkäisy vuosina 1953, 1961 ja 1969.

Lähde: Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjat.

Muutos ilmeni myös sosiaalineuvolassa, koska vuonna 1969 kaikki naimisissa olevat naiset olivat käyttäneet jotakin ehkäisyvälinettä. Vaikka suurin osa naimattomista naisista ei edelleenkään käyttänyt ehkäisyvälineitä, aineistosta käy ilmi, että naimattomien naisten kanssa ehkäisystä ja ehkäisyvälineistä puhuttiin huomattavasti aiempaa avoimemmin ja he olivat tietoisia seksuaalisen kanssakäymisen seurauksista ja erilaisista ehkäisymenetelmistä.

”En rupea valittamaan kuukautiskipuja, että saisin pillereitä. Eivät anna muuten, kun olen niin nuori.” (Nainen 16v. 1969)

Vuonna 1969 myös nuorten naisten äidit näyttäytyivät aktiivisina ehkäisy- ja sukupuoli asioiden suhteen. Yhden naimattoman naisen äiti toivoi, että ”tyttärelle opetettaisi ehkäisyä”, toinen taas kertoi itse kertoneensa nuorelle ”asioita”. 1970-luvun lähestyessä osa vanhemmista luultavasti hyväksyi tosiasiat ja ymmärsi, ettei pidättäytyminen ehkäisykeinona useinkaan toiminut. 1960-luvun lopussa moni nuori nainen myös itse ilmaisi tyytymättömyytensä siihen, ettei kotona, kouluissa tai jopa edellisen lapsen syntymän yhteydessä neuvolassa opetettu ehkäisyasioita.

Väestöliiton kanta nuorten ehkäisyyn muuttui tutkittavana aikana. Kun Väestöliitto vastusti julkisia ehkäisyvälineautomaatteja nimenomaan nuoriin

vedoten vielä vuonna 1960, niin kuusi vuotta myöhemmin Väestöliiton lääkäri Kaisa Turpeinen kertoi ehkäisyä käsittelevässä ohjelmassa antavansa ehkäisyneuvontaa kaikille iästä ja siviilisäädystä huolimatta.²⁸⁰

Myös Sieversin ym. mukaan nuorten ehkäisy tietous parani tutkittavana aikana ja 1970-luvun alussa nuoret (18–29-vuotiaat) osasivat ainakin nimetä useita ehkäisykeinoja, vaikka eivät välttämättä osanneet niitä käyttää. Kuitenkin vielä 1970-luvun alussa naimattomien nuorten naisten ehkäisy tietous oli heikompaa kuin naimisissa olevien.²⁸¹

Vaikka naimattomien naisten ehkäisy tietous ja ehkäisyvälineiden käyttö kasvoi tutkittavana aikana myös aineiston naisten keskuudessa, niin vielä 1960-luvun lopulla huomattavan suuri osa naimattomista naisista ei edelleenkään käyttänyt minkäänlaista ehkäisyä ja paremmasta tiedosta huolimatta sekä saatavuuden paranemisesta nuorten ehkäisyvälineiden käyttö oli harvinaista.

Vuoden 1968 Aborttilakikomitean mietinnössä pohdittiinkin naimattomien naisten suhdetta ehkäisyyn. Mietinnössä huomioitiin muun muassa naimisissa olevien ja naimattomien naisten epätasa-arvoinen asema ehkäisyvalistuksen suhteen ja ehdotettiin, että perhesuunnittelun sijaan käytettäisiin termiä ehkäisyneuvonta, jotta myös yksinäiset, perheettömät naiset olisivat tasavertaisia ehkäisyasioissa. Komitean mukaan ehkäisyneuvonnan tulisi myös olla helposti saatavilla muun muassa siviilisäätyn ja taloudelliseen tilanteeseen katsomatta. Komitea jopa ehdotti ehkäisyneuvonnan ulottamista koulujen opetusohjelmiin, koska juuri nuorten sukupuolitietämättömyys oli komitean mielestä suuri yhteiskunnallinen epäkohta.²⁸²

Ehkäisyn käyttö yleistyi 1960-luvulla, kun uudenlaiset ehkäisymenetelmät, kuten pillerit rantautuivat Suomeen ja ehkäisyvälineiden saatavuus helpottui.

²⁸⁰ Elävä arkisto 1966: Perhesuunnittelu ja ehkäisy.

²⁸¹ Sievers ym. 1974, 406–407.

²⁸² Aborttilakikomitean mietintö 1968, 26–27.

Maantieteellinen sijainti vaikutti saatavuuteen ja esimerkiksi Helsingissä ehkäisyvälineiden saatavuus oli parempi kuin maaseudulla.²⁸³

Ehkäisynkäyttö oli myös monessa suhteessa luokkakysymys, koska ehkäisyn kustannukset vaikuttivat sen käyttöön. 1900-luvun alkuvuosikymmeninä ”muutama kondomitusa” saattoi kustantaa saman verran kuin työläisperheen asumiskustannukset, vaikka kondomi oli yksi halvimmista ehkäisyvälineistä.²⁸⁴ Ei ole yllättävää, että köyhät ihmiset turvautuivat mieluummin keskeytettyyn yhdyntään tai varmoihin päiviin. Erityisesti aineiston työläistäustaisille nuorille, joilla oli käytössään vain vähän rahaa, ehkäisyvälineet saattoivat olla liian kalliita käyttää.

Muun muassa kustannuksista johtuen, ylempiin sosiaaliluokkiin kuluvat parit omaksuivat ehkäisynkäytön ensimmäisinä.²⁸⁵ Kun yhteiskunnan lapsilukutavoitteet jäivät varakkaammissa perheissä saavuttamatta, köyhempiin perheisiin luultavasti kohdistui entistä enemmän yhteiskunnan väestöllisiä paineita.

Ehkäisyn käytön yleistymisen erityisesti 1960-luvun puolivälin jälkeen tasa-arvoisti naisen ja miehen seksuaalisuutta sekä laajensi naisen itsemääräämisoikeutta. Uudet ehkäisyvälineet myös siirsivät enemmän vastuuta ja syntyvyyden kontrollia naisille, kun perinteisissä ehkäisymenetelmissä vastuu oli pääsääntöisesti miehellä.²⁸⁶ Esimerkiksi ehkäisytabletti mahdollisti naisille perheenperustamisen sovittamisen koulutuksen, työn ja elämäntilanteen kannalta sopivaan hetkeen.²⁸⁷

²⁸³ Ritamies 2006, 275–277.

²⁸⁴ Mt., 278–279.

²⁸⁵ Mt., 141.

²⁸⁶ Mt., 195.

²⁸⁷ Silies 2015, 41–42.

6.3. Nuoret naiset raskaudenkeskeytystä ja tukitoimia hakemassa

Kaikkina käsiteltävinä vuosina suurin osa naisista tuli sosiaalineuvolaan saadakseen laillisen raskaudenkeskeytyksen. Raskaudenkeskeytystä hakevien naisten osuus kasvoi tutkittavana aikana 70 prosentista 95 prosenttiin.

Sosiaalineuvolaan tuli myös naisia erilaisten tukitoimenpiteiden takia. He hakivat tukikotipaikkaa asunnon tai työpaikan puutteen takia, äitikitipaikkaa lapsen synnyttyä, tulivat keskustelemaan esimerkiksi lapsen pois antamisesta tai halusivat yksinkertaisesti saada tukea ja neuvoja raskauden suhteen.

Vuosina 1961 ja 1969 yhteensä neljä naista haki raskaudenkeskeytyksen lisäksi myös sterilisaatiota. Keski-Petäjän aineistossa sterilisaatioilla oli naisten kokemissa toimenpiteissä suurempi rooli, mikä johtuu luultavasti naisten korkeammasta iästä ja siitä, että naisilla oli jo usein aiempia lapsia.²⁸⁸ Helsingin sosiaalineuvolaan tulleiden nuorten naisten keskuudessa sterilisaatio toimenpiteenä ei ollut kovinkaan toivottu, eivätkä lääkärit edes ottaneet sitä usein naisen kanssa puheeksi. Muutama sterilisaatiotapaus kuitenkin antaa kuvan siitä, minkälaisia toimenpiteitä köyhät naiset joutuivat tekemään, kun heillä ei ollut varaa lapsen elättämiseen.

6.3.1. Naimisissa olevien naisten abortin haun syyt

Vuonna 1953 ja 1961 suurimmat abortin haun syyt naimisissa olevien naisten keskuudessa olivat asunnon ahtaus tai sen puute, huono taloudellinen tilanne, väsymys edellisestä lapsesta, miehen käytös ja huonot olot kotona. Naimisissa olevien naisten abortin haun syyt 1950- ja 1960-lukujen alkuvuosina olivat siis hyvin samankaltaisia kuin Keski-Petäjän tutkimuksessa enemmistönä olleiden naimisissa olevien monilapsisten perheiden äideillä.²⁸⁹

Vaikka tämän tutkimuksen naiset olivat nuorempia ja heillä oli vähemmän lapsia kuin Keski-Petäjän tutkimuksen naimisissa olevilla naisilla keskimäärin, he

²⁸⁸ Keski-Petäjä 2015, 221.

²⁸⁹ Keski-Petäjä 2015, 215–217; Keski-Petäjä, 2011, 65–72.

kokivat äitiyden, lastenhoidon ja vastuun perheestä väsyttävänä ja uuvuttavana. Nuoresta iästään huolimatta naimisissa olevat naiset muistuttavat tältä osin hyvin paljon Tampereen sosiaalineuvolassa käyneitä, iältään vanhempia jo useamman lapsen synnyttäneitä naisia. Suurimmalla osalla tämän tutkimuksen naisista oli ennestään vain yksi lapsi, mutta he olivat lapsenhoidon uuvuttamia ja uusi lapsi koettiin liian suurena taakkana jo valmiiksi huonoissa olosuhteissa. Yhden naisen perusteluissa vuodelta 1953 kiteytyy monen naimisissa olevan naisen abortin haun syyt:

”Asunnon menettämisen uhka ainakin jos toinen lapsi tulee, nytkin epävarmaa kauanko saa olla siinä. Yksin ei kykene elättämään kahta lasta. Äiti pakotti naimisiin. Mies ei ollut innostunut asiasta ja potilas itse ei suorastaan olisi tahtonut sitä.” (Nainen 19v. 1953)

Sotien jälkeen kaupungeissa oli pulaa asunnoista sodan aiheuttamien tuhojen, evakoiden asuttamisen ja kaupungistumisen vuoksi.²⁹⁰ Yli 90 % kaupunkien työväestön perheistä asui ahtaasti, yhden tai kahden huoneen ja keittiön asunnoissa.²⁹¹ Huono asuntotilanne ja huonot asumisolot toistuivat myös vuoden 1953 kertomuksissa, mutta olivat vahvasti läsnä vielä 1960-luvun alussa.

Varsinkin Helsingissä asuvat naiset olivat huolissaan asuntotilanteestaan. Asunnot Helsingissä olivat pieniä, ”saavat asua 7m2:n huoneessa, keittiössä asuu 3. henkilö” ja usein huonokuntoisia. Moni kertoi myös asuvansa alituisen häätöuhan alaisena. Myös asunnottomuus oli naisten keskuudessa yleistä ja monet asuivat tilapäisesti perheen tai sukulaisten luona. Useassa tapauksessa aviomies saattoi asua muualla, koska koko perheelle ei ollut asunnossa tilaa. Naiset eivät kerta kaikkiaan halunneet uutta lasta tilanteeseen, jossa asuntoa ei ehkä ollut ollenkaan, se oltiin vaarassa menettää tai se oli jo valmiiksi ahdas.

”Sitä paitsi tuleva lapsi ei minnekään mahtuisikaan. Jo nyt nostettava pöytä ulos yöksi, jotta mahtuisivat kaikki nukkumaan. Tahtovat kaikki, mieskin hermostua siinä ahtaudessa.” (Nainen 19v. 1953)

²⁹⁰ Auvinen 1991, 180.

²⁹¹ Sappinen 2000, 83.

1950-luvulla televisio ja lehdet levittivät suomalaisnaisille kotirouvaideaalin kuvaa.²⁹² Sosiaalineuvolaan tulleet naimisissa olevat naiset eivät kuitenkaan olleet ajan ihanteen kotirouvia, jotka pystyivät jäämään lasten kanssa kotiin miehen elättäessä perhettä. Koska naiset olivat vaatimattomista oloista, oli naisten työssäkäynti yleensä koko perheen hyvinvoinnin edellytys. Raskaus ja lapsen saaminen sen sijaan näyttäytyivät perheen hyvinvoinnin uhkana. Moni nainen perusteli aborttihakua sillä, että ei pystyisi käymään palkkatyössä. Vuosina 1953 ja 1961 melkein puolet naimisissa olevista naisista kävi töissä ja moni kertoi, että työhön olisi pian mentävä huonon taloudellisen tilanteen tai miehen työttömyyden takia.

Myös miehen hankala tai väkivaltainen käytös vaikuttivat siihen, että naimisissa olevat naiset eivät halunneet perheenisäystä. Aviomiesten alkoholinkäyttö korostui etenkin vuoden 1961 kertomuksissa, joissa lähes puolessa mainitaan miehen alkoholinkäyttö. Näiden naisten miehet olivat usein väkivaltaisista, vaimolleen uskottomia ja rikoksiin taipuvaisia. Moni nainen pelkäsi, että uusi lapsi tekisi valmiiksi hankalasta tilanteesta vieläkin vaikeamman.

”Nytkin pelkää hänen taas sortuvan alkoholiin, jos taas tulisi uusi lapsi vastaanotettavaksi. Toivoisi niin kovin sterilisatiota, koska silloin uskoisi jaksavansa ajatella avioliittoaan eteenpäin.” (Nainen 20v. 1961)

Naimisissa olevat naiset eivät kuitenkaan aina alistuneet kaltoin kohtelulle, vaan kertomuksissa avioeron mahdollisuus toistui useamman kerran. Moni nainen kertoi, että ainoa toimiva vaihtoehto hankalassa tilanteessa oli avioero. Siitä ei ole merkintää, kuinka moni toteutti avioeropyrkimyksen, mutta ainakin sosiaalineuvolassa nuoret naiset puhuivat avioerosta avoimesti ja melko usein jo 1950-luvun alussa. Vetoaminen avioeroon saattoi olla osaksi taktikointia, vaikka siitä ei abortin saamisen suhteen ollut hyötyä. Oli kyse sitten taktikoinnista tai ei, on merkittävää, että avioerosta puhuttiin sosiaalineuvolassa aikana, jolloin avioerot eivät olleet kovin yleisiä tai hyväksytyjä.

²⁹² Biström 2010, 80.

Aineisto osoittaa, että miehen hankala ja usein väkivaltainen käytös tai tuleva avioero eivät vaikuttaneet myönteisen aborttipäätöksen saamisessa. Nätkin on jopa törmännyt tapauksiin, jossa naisia houkuteltiin lapsen synnyttämiseen sanomalla, että lapsi saattaa parantaa kodin tulehtunutta ilmapiiriä.²⁹³

Sosiaalihoitaja Valvanne on tosin muistelmissaan todennut huomanneensa naisten hädän, ”minusta tuntui, ettei maailmaan mahtunut mitään muuta kuin alkoholin väärinkäyttöä, väkivaltaista, usein seksuaalisesti häiriintynyttä käyttäytymistä, taloudellista ahdinkoa ja asuntokurjuutta”.²⁹⁴ Sosiaalihoitajat ja lääkärit varmasti huomasivat ja ymmärsivät naisen sosiaalisen hädän, mutta sitä ei kuitenkaan huomioitu aborttiperusteluissa. Keski-Petäjän mukaan sosiaalihoitaja myös häivytti miehen toimijuuden naisen elämää hankaloittavana tekijänä, jolloin anomuksista voi tulkita, että naisten uskottiin olevan vastuussa perhe-elämästään ja sen ristiriidoista.²⁹⁵

1960-luvun lopulla naimisissa olevat naiset perustelivat aborttitoiveitaan edelleen huonolla taloudellisella tilanteella, avioliiton ristiriidoilla ja omalla jaksamisella. Huonot asumisolot, jotka olivat keskeisimpiä abortinhaun syitä vuonna 1953, eivät vaivanneet aineiston naisia enää vuonna 1969. Asuntotilanne Suomessa alkoikin parantua 1950-luvun lopulla.²⁹⁶

1960-luvun lopulla suurin osa naisista vetosi omaan terveydentilaansa ja jaksamiseensa. Kaikilla aineiston naimisissa olevilla naisilla oli ennestään lapsia vuonna 1969 ja monilla heistä oli edellisen raskauden ja synnytyksen jälkeisiä sairauksia ja vaivoja. Moni yksinkertaisesti pelkäsi ottaa uuden lapsen vastaan, jos oma terveys ei ollut kunnossa.

”Nyt pelkää lapsen vastaanottamista, koska on niin kovin huonossa kunnossa. Pelkää jos huonokuntoisuus periytyy tulevaan lapseen.” (Nainen 20v. 1969)

²⁹³ Nätkin 1994, 144.

²⁹⁴ Valvanne 1986, 118.

²⁹⁵ Keski-Petäjä 2015, 2016–2017.

²⁹⁶ Auvinen 1991, 180.

Kuten luvussa 5.3 mainittiin, myöntävään aborttipäätökseen oikeuttavien syiden tulkitseminen ei ollut yksiselitteistä edes lääkäreille. Erityisesti 1950-luvulla aborttilakia tulkittiin niin, että ainoastaan selkeät lääketieteelliset syyt antoivat mahdollisuuden lailliseen aborttiin, siitä huolimatta, että lakiin oli kirjattu aborttiperusteeksi myös sosiaaliset syyt. Varsinkaan 1950-luvun ja 1960-luvun alun aborttipäätöksissä ei siis pääsääntöisesti huomioitu naisen väsymistä, köyhyyttä tai sosiaalista tilannetta. Myöntävään aborttipäätökseen vaadittiin lähes poikkeuksetta jokin sairaus. Jos nainen vetosi johonkin muuhun kun sairauteen hänet leimattiin helposti moraalittomaksi, itsekkääksi ja kansakunnan sekä perheen eduista piittaamattomaksi.²⁹⁷ Yhden tai useamman lapsen äideillä oli kaikkina tutkittavina vuosina eniten selkeästi lääketieteellisiä sairauksia. Monella oli edellisestä synnytyksestä jääneitä sairauksia tai vaivoja, jotka eivät kuitenkaan yleensä riittäneet perusteeksi myöntävään päätökseen.

Vaikka naisilla oli raskaudenkeskeytykseen oikeuttavia sairauksia vain harvoin, aineiston perusteella naimisissa olevien naisten abortin haun syyt olivat kaikkea muuta kuin itsekkäitä. Vain harva vetosi puhtaasti henkilökohtaisiin syihin, vaan yleensä taustalla oli koko perheen hyvinvointi ja taloudellinen tilanne. Nekin naiset, jotka vetosivat omaan jaksamiseensa huolehtivat samalla koko perheen hyvinvoinnista. Naimisissa olevat naiset halusivat usein keskeyttää raskauden, ettei uusi lapsi romahduttaisi perheen taloutta tai äidin kuntoa.

”Laihtunut ensimmäisen synnytyksen jälkeen useita kiloja, tuntee itsensä perin heikoksi, sanoo ettei ole viime aikoina uskaltanut ottaa nuorempaa lasta syliinsä koska kädet niin voimattomat.” (Nainen 20v. 1961)

Vaikka naimisissa olevat naiset tulivat neuvolaan yleensä yksin, oli muutamia tapauksia, joissa aviomies oli mukana neuvolassa. Näissä tapauksissa sosiaalihoitaja kirjasi ylös myös miehen kanssa käydyn keskustelun. Miesten kertomuksista välittyi todellinen huoli vaimon jaksamisesta ja terveydestä. Moni mies kannatti naisen toivomaa raskaudenkeskeytystä, koska pelkäsi, ettei vaimo

²⁹⁷ Nätkin 1994, 141–143.

jaksa uutta raskautta ja lasta henkisesti tai fyysisesti. Aviomiehet näkivät läheltä naisten toivottomuuden ja hädän, joka kosketti myös miestä ja koko perhettä.

”Mies mukana neuvolassa. Kovin huolissaan asiasta. Sanoo vaimon olevan loppuun väsynyt, ”häntä ei enää entiseksi tunne. Ei jaksa yhtään lasten kanssakaan leikkiä ja olla niin kuin äidin pitäisi”. (Nainen 20v. 1961)

Yleensä naisilla ei kuitenkaan ollut aviomiestä mukana. Perheellisten naisten kertomuksia yhdistää se, että monessa tilanteessa sekä perheen talous että kodin- ja lastenhoito olivat lähes pelkästään naisen vastuulla. Myös raskaudenkeskeytyksen hakeminen oli naisen asia.

Naimisissa olevien naisten aborttipyyntö olivat lääkäreille erittäin kiusallisia, koska naimisissa olevien naisten ei odotettu rajoittavan lapsilukuaan.²⁹⁸ Jotta naimisissa oleville naisille hyväksyttiin syntyvyyden säännöstely, heidän odotettiin olevan jo monilapsisten perheiden äitejä, jotka tarvitsivat taukoa tiheiden synnytysten välillä. Väestöliiton alkuvuosina puhuttiin jopa kuuden lapsen perhetavoitteista ja vielä 1950-luvun alussa Väestöliitossa oltiin sitä mieltä, että kaksilapsiset perheet olivat liian pieniä.²⁹⁹ Aineiston naisilla oli yleensä vain yksi lapsi, joten he eivät olleet Väestöliiton silmissä niitä naisia ja äitejä, joille laillinen raskaudenkeskeytys sallittiin.

Aineiston naisista neljä haki sosiaalineuvolasta sterilisaatiota. Vuonna 1961 kolme naimisissa olevaa naista toivoi, että raskaudenkeskeytyksen yhteydessä heille suoritettaisiin myös sterilisaatio. Yksi naisista ei voinut enää hakea raskaudenkeskeytystä, koska raskaus oli jo liian pitkällä. Kaikilla naisilla oli ennestään kaksi lasta ja he hakivat keskeytystä ja sterilisaatiota taloudellisiin syihin vedoten. Perheillä ei ollut varaa elättää enempää lapsia.

”Tutkittava perustaa toivomuksensa lähinnä siihen, että ei pysty enempää lapsia elättämään. Nyt odotettavasta lapsesta jo on ollut puhetta poisantamisesta.

²⁹⁸ Nätkin 1994, 141.

²⁹⁹ Strömmer 1991, 43; Auvinen, 1991, 222.

’Tuntuu, että tulee vähän liian nopeassa tahdissa, ja vähän liian monta’.’’ (nainen 20v. 1969)

Naisten sosiaalista asemaa ja köyhyyttä kuvaa hyvin se, että jo hyvin nuorella iällä, alaikäisinä, he joutuivat tekemään lopun elämäänsä vaikuttavia päätöksiä lisääntymisensä suhteen, pelkästään sen takia, ettei heillä ollut varaa elättää lapsia tai käyttää ehkäisyvälineitä. Jo vuosisadan alussa Euroopassa tiedostettiin, että lasten saaminen oli suuri köyhyysriski.³⁰⁰ Myös sosiaalineuvolassa käyneet naiset tiedostivat tämän ja muutama nainen oli valmis jopa sterilisoitavaksi alle 21-vuotiaina.

Vuosina 1953 ja 1961 pienellä osalla naimisissa olevista naisista ei ollut yhtään lasta. Heidän perustelunsa lapsen saamiselle olivat lapsenhoidon väsymystä lukuun ottamatta melko samanlaisia kuin naisilla, joilla oli lapsia. Asumisolot ja huono taloudellinen tilanne, mutta myös halu opiskella vaikuttivat siihen, ettei lasta vielä haluttu. Kahdessa tapauksessa sosiaalihoitaja päätyi siihen, että naista vain pelotti ensimmäisen lapsen saaminen.

’Haluaisi kyllä lapsen joskus myöhemmin, mutta ei nyt. Ei omaa asuntoa. Rva P asuu äitinsä kanssa alivuokralaishuoneessa, mies yhteismajoituksessa. Aika kaikinpuolin epävarmaa, minkä vuoksi lasta turha hankkia maailmaan. Itse joutunut jättämään työpaikkansa.’’ (Nainen 19v. 1953)

’Rohkaistaan kestäämään ja annetaan huomata, että tekee varmaankin oikein ottaessaan lapsen, joka kaiken lisäksi on heidän esikoisensa. Näyttää siltä, että synnytys ja siihen liittyvät asiat ovat hiukan pelottavia ja puhuttuaan ja kyselyään lähemmin vaikuttaa vapautuneemmalta.’’ (Nainen 20v. 1953)

³⁰⁰ Hiilamo 2006, 38.

6.3.2. Naimattomien naisten abortin haun syyt

Yleisin syy naimattomien naisten raskaudenkeskeytyspyyntöihin 1950- ja 1960-lukujen alussa oli aviottomuus. Moni nuori ei halunnut lapsen isän kanssa avioliittoon, joka naisten mukaan olisi pääsääntöisesti väistämätöntä jos lapsi tulisi. Osa naisista olisi ollut valmiita avioliittoon, mutta lapsen isä ei siihen suostunut. Avioliitto näyttäisi olleen lapsen saamisen ehto ja edellytys.

Myös Kontula ja Haavio-Mannila toteavat, että ”...vasta avioliitto on antanut sukupuolielämälle lopullisen oikeutuksen”. He myös muistuttavat, että Suomen laissa oli vuoteen 1926 asti rikollista olla naimattomana intiimissä kanssakäymisessä ja esimerkiksi kirkko on rangaissut naimattomia seksuaalisesti aktiivisia miehiä ja naisia erilaisilla häpeärangaistuksilla.³⁰¹ Avioton raskaus nähtiin edelleen vielä 1950- ja 1960-luvuillakin ongelmallisena ja tuomittavana.

Avioliiton merkitys abortin haun yhteydessä oli erityisen merkittävä vuonna 1953. Anomuksista välittyi, että sekä naiset että sosiaalihoitaja olivat sitä mieltä, että lapsen tulisi syntyä avioliittoon. Aborttia haettiin, koska naisella ei ollut mahdollisuutta avioliittoon tai hän ei halunnut avioliittoa tulevan lapsen isän kanssa. Myös Valvanne on todennut muistelmissaan, että suurin este yksinäisten naisten lapsen saamiselle oli aviottomuus.³⁰²

Varsinkin kahden ensimmäisen vuoden kertomuksissa toistui ilmiö, jossa mies jätti naisen kuultuaan raskaudesta. Valvanteen mukaan oli yleistä, että lapsen isä oli jo sitoutunut toiseen naiseen tai yksinkertaisesti lopetti suhteen kuultuaan raskaudesta.³⁰³ Miesten oli paljon helpompi paeta raskauden ja lapsen saamisen vastuuta. Aineistosta onkin nähtävissä, että naimattomat naiset olivat lähes aina jääneet raskautensa kanssa yksin. Voi toki olla, että naiset vetosivat yksinäisyyteen saadakseen laillisen abortin helpommin. Toisaalta jos he eivät olisi jääneet tilanteessa ilman miehen tukea, he eivät luultavasti olisi hakeutuneet sosiaalineuvolan vastaanotolle.

³⁰¹ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 384.

³⁰² Valvanne 1986, 116.

³⁰³ Mt., 116.

Valvanteen mukaan yksin jääneitä naisia autettiin sosiaalineuvolassa muun muassa ottamalla yhteyttä lapsen isään. Aina kun avioliiton solmimiseen oli pienikin mahdollisuus, sosiaalineuvolasta otettiin yhteyttä mieheen ja kannustettiin avioliittoon tai ainakin isyyden tunnustamiseen.³⁰⁴ Näitä yhteydenottoja ei kuitenkaan aineiston naisten osalta löydy tai niitä ei ole kirjattu ylös. Sen sijaan osasta kertomuksista välittyy naisen vastahakoisuus avioitumiseen. Sosiaalineuvola oli varmasti yksi harvoista julkisista tiloista, joissa naiset kyseenalaistivat perinteisen avioliiton solmimiseen johtavat käytännöt ja tavat ja jopa koko avioliittoinstituution.

”Arvelee, että lapsen isä voisi suostua avioliittoon, itse ei kuitenkaan halua, olen nähnyt äitini avioliitot ja tiedän millaista tästäkin tulisi.” (Nainen 18v. 1969)

Vuonna 1961 keskeinen naimattomien naisten abortin haun perustelu oli edelleen naimattomuus ja avioliiton mahdottomuus. Vuotta 1953 vahvemmin naisten perusteluissa korostui se, että nainen itse vastusti aktiivisesti ajatusta avioliitosta. Nuoret naiset eivät halunneet alistua ei-toivottuun avioliittoon vain sen takia, että lapsi oli tulossa. Nuoret esimerkiksi vetosivat siihen, että luonteet eivät sovi yhteen lapsen isän kanssa.

”Olemme erilaiset luonteetkin, en usko että avioliitto onnistuisi.” (Nainen 19v. 1961)

Vaikka Väestöliitossa kannustettiin avioliiton solmimiseen ja ajan hengen mukaisesti lapsen toivottiin syntyvän avioliittoon, aviottomuus ei ollut pätevä aborttiperuste. Perinteisesti häpeällinen avioton raskaus ja muuttui ajan väestöpolitiikassa sallitummaksi. Koska väestöä tarvittiin lisää, myös aviottomat lapset kelpasivat.³⁰⁵ Aborttilautakunta antoi naimattomille naisille ainoastaan kaksi myöntävää vastausta vuonna 1953 ja yhden vuonna 1961. Näissä

³⁰⁴ Valvanne 1986, 116.

³⁰⁵ Nätkin 1997, 73.

tapauksissa kaksi naista oli 15-vuotiaita ja saivat näin ollen suoraan myöntävän päätöksen.

Koko tutkittavana aikana naimattomilla naisilla suuri abortinhaun taustatekijä oli vanhempien ja perheen merkitys. Myös Valvanteen muistelmissa käy ilmi, että ympäristön paine vaikutti yksinäisten naisten abortinhakutoiveissa usein.³⁰⁶ Vanhempien ja perheen rooli naimattomien abortinhaun taustalla oli keskeinen tiesipä perhe raskaudesta tai ei. Vuonna 1953 suuressa osassa tapauksista nuori nainen ei uskaltanut kertoa tilanteestaan vanhemmille ja toivoi, että raskaudenkeskeytys hoituisi vanhempien tietämättä. Tämä myös vahvistaa sitä ilmiötä, että avioton raskaus oli naiselle ja tämän lähipiirille häpeällistä ja saattoi jopa katkaista välit perheeseen.

Vaikka väestöpolitiikassa naimattomat äidit ja heidän lapsensa hyväksyttiin, näyttää siltä, että naisten ja heidän perheidensä arjessa aviottoman lapsen saaminen tuntui käytännössä mahdottomalta. Vielä 1960-luvulla oli yleistä, että vanhemmat tuomitsivat jyrkästi tyttären, joka oli saamassa aviottoman lapsen.³⁰⁷ Myös sosiaalineuvolassa käyneet nuoret naiset olivat joutuneet tai pelkäsivät joutuvansa paheksunnan ja tuomitsemisen kohteeksi.

”Nyt hän (raskaana olevan naisen isä) on vihainen työlle raskaudesta ja ajaa häntä kadulle, sanoo huoraksi. Kun hän sai tietää raskaudesta on elämä sen jälkeen ollut kuin helvettiä.” (Nainen 17v. 1953)

”Kertoo itkien, miten raskasta äidillä oli, kun potilaan sisar muutama vuosi sitten synnytti aviottoman lapsen. ’Minä en sitä surua heille tee, äiti ei toista enää kestä’.” (Nainen 19v. 1969)

Kaikkina käsiteltävinä vuosina oli myös tapauksia, joissa vanhemmat, sukulaiset tai lapsen isä olivat mukana sosiaalineuvolassa tukemassa naista tai painostivat häntä raskauden keskeyttämiseen. Yleensä naisen äiti, melko usein myös isoäiti tai täti olivat mukana sosiaalineuvolassa. Muutamassa tapauksessa vanhemmat tai

³⁰⁶ Valvanne 1986, 117.

³⁰⁷ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 183.

isovanhemmat olisivat toivoneet, että nuoret olisivat menneet naimisiin lapsen syntymän ajaksi ja eronneet myöhemmin. Varsinkin vuosina 1953 ja 1961 erityisesti vanhemmille tärkeää oli, että lapsi syntyi avioliittoon. Näissä tilanteissa nainen tai nuoripari olivat kääntyneet sosiaalineuvolan puoleen, koska halusivat mieluummin keskeytyksen kuin avioliiton, johon eivät tahtoneet. Oli myös tapauksia, joissa vanhempi painosti nuorta raskaudenkeskeytykseen, vaikka nuori olisi ollut valmis vastaanottamaan aviottoman lapsen.

Vanhemmat olivat erityisen paljon läsnä vuoden 1969 kertomuksissa. Kun aiempina vuosina nuori nainen ei usein halunnut kertoa asiasta lähipiirilleen, niin vuonna 1969 naisen raskaudesta tiesi yleensä vanhempi tai ainakin joku tuttu ihminen. Vuonna 1969 17 tapauksessa nuoren mukana oli joku läheinen tai sosiaalihoitaja oli puhunut läheisen kanssa puhelimesta. Kuten aiempina vuosina, jos naimattomalla naisella oli mukana joku, se oli yleensä äiti tai muu naispuolinen sukulainen. Vuonna 1969 kahdessa tapauksessa myös nuoren isä oli mukana neuvolassa.

Se, että vanhemmat olivat enemmän läsnä vuonna 1969 voi johtua siitä, että sosiaalineuvolassa käyneet nuoret olivat aiempia vuosia nuorempia, mutta myös siitä, että nuoruusaika pidentyi tutkittavana aikana ja nuoret olivat pidempään riippuvaisia vanhemmistaan. Esimerkiksi koulutuksen yleistymisen ja pidentymisen vaikuttivat siihen, että nuorison aikuisempi elämä lykkääntyi.³⁰⁸ Aineiston nuoret naiset asuivatkin viimeisenä käsiteltävänä vuonna aiempia vuosia useammin vanhempiensa luona ja näyttää siltä, että riippuvuus vanhemmista yleistyi myös aineiston naisten keskuudessa. Luultavasti myös vanhempien ankara suhtautuminen naisen seksuaalisuuteen ja seurusteluun lientyi tutkittavana aikana ja 1960-luvun lopussa nuoren oli helpompi avautua seksuaalisuuteen liittyvistä asioista vanhemmilleen. Vielä 1960-luvun alussa sosiaalineuvolassa käyneet nuoret naiset olivat pääasiassa itse vastuussa asioistaan ja hoitivat raskauteensa liittyvät asiat yleensä itsenäisesti, mutta 1960-luvun lopussa nuoren ei enää tarvinnut jäädä raskauteen, seurusteluun ja seksuaalisuuteen liittyvissä asioissa yksin.

³⁰⁸ Kontula & Haavio-Mannila 1995, 358.

Avioliiton mahdottomuus mainittiin vielä 1960-luvun lopun kertomuksissa usein. Avioliitto ei kuitenkaan näyttäytynyt enää yhtä keskeisenä abortinhaun syynä kuin aiempina vuosina. Avioliiton mahdottomuus oli vuonna 1969 enemmänkin tilanteen taustahuomio kuin itse perustelu. Monissa vuoden 1969 kertomuksissa kävi esimerkiksi ilmi, että avioliitosta oli seurustelukumppanin kanssa joskus ehkä puhuttu, mutta kun tunteet olivat hiipuneet, niin avioliittoajatukset olivat karisseet. Kuten jo aiemmin todettiin, nuorten suhtautuminen seksiin ja avioliittoon muuttui tutkittavana aikana, eikä enää ollut yksiselitteistä, että sukupuolisesti yhdessä ollut pari välttämättä solmi avioliittoa.³⁰⁹ Toisaalta monissa kertomuksissa avioliittoaiheet olivat edelleen ajankohtaisia, mutta nuoret halusivat tietoisesti lykätä avioliittoa ja perheen perustamista.

Vuoden 1969 kertomuksissa naimattomilla naisilla ei ollut enää yhtä keskeistä aborttiperustelua. Kertomuksista voi tulkita, että yleensä sen hetkinen elämäntilanne oli kokonaisvaltaisesti huono lapsen saamiselle. Naisille raskaus tarkoitti yleensä työpaikan menettämistä, joten oli luonnollista, että he olivat usein huolissaan taloudellisesta tilanteestaan. Monen naisen kertomuksessa korostui huoli siitä, ettei työnantaja saa tietää raskaudesta.

1960-luvulla yhä useampi nuori oli huolissaan myös opintojensa keskeytymisestä, jos lapsi syntyisi. Vuonna 1969 naiset olivat pääsääntöisesti sitä mieltä, että he halusivat käydä koulunsa loppuun. Koulutus oli myös työväentaustaisille köyhille nuorille mahdollisuus nousta sosiaalisesti.³¹⁰ Nuorten naisten elämäntilanteissa koulutus nähtiin keskeisimpänä ja tärkeämpänä sen hetkisen elämän sisältönä kuin lapsen saaminen.

1960-luvun lopussa, aiempia vuosia selkeämmin naisten kertomuksissa korostuu myös se, että nainen ei yksinkertaisesti halunnut lasta. Kun aiempina vuosina naisilla oli usein esittää yksi tai useampia selkeitä syitä miksi tuleva lapsi oli mahdotonta vastaanottaa, vuonna 1969 monissa kertomuksissa korostui se, että lapsi pilaisi nuoruuden ja sen hetkiset tulevaisuuden suunnitelmat.

³⁰⁹ Sievers ym.1974, 222–224.

³¹⁰ Koski 2003, 285.

”Potilas sanoo itsekin olevansa ihan terve. Toivoo kuitenkin kovasti aborttia. ’en yksinkertaisesti halua sellaisia yhden illan seurauksia, lisäksi tollaiset taloudelliset seikat, saan mitä avustuksia hyvänsä, omaa asuntoa ei varsinaisesti ole, olen vain kotiapulainen, en voi siellä olla lapsen kanssa’.” (Nainen 19v. 1969)

”En kestä raskausaikaa, nuoruus menee pilalle. Menetän työpaikan”. (Nainen 17v. 1969)

6.3.3. Tukitoimenpiteet ja lapsen pois antaminen vaihtoehtona abortille

Väestöliitossa tiedostettiin jo varhain erilaisten tukitoimenpiteiden merkitys raskaana oleville köyhille naisille. Jokaisena käsiteltävänä vuonna Helsingin sosiaalineuvolaan tuli naisia pelkästään tukitoimenpiteiden takia.

Väestöliitossa uskottiin, että tarjolla olevat tukitoimet mahdollistaisivat lapsen synnyttämisen hankalissakin tilanteissa. Väestöliiton tukitoimien lisäksi naisille oli tarjolla muita valtiollisia avustusjärjestelmiä, kuten perheellisten verohelpotukset ja lapsilisä, joka maksettiin suoraan äidille.³¹¹

Tukitoimenpiteiden suosio laski selvästi tutkittavana aikana. Vuonna 1953 sosiaalineuvolaan tulleista naisista 30 prosenttia tuli jonkun muun syyn takia kuin raskaudenkeskeytyksen anominen. Vuonna 1961 muita syitä oli enää 11 prosenttia ja vuonna 1969 enää 5 prosenttia. Tämä ehkä kertoo siitä, että Väestöliiton ja valtion tukitoimenpiteet eivät olleet riittävä apu sosiaalineuvolassa käyneille naisille. Toisaalta taustalla voi myös vaikuttaa 1960-luvun aikana aborttikeskustelussa esiin noussut kritiikki ja aborttilain kyseenalaistaminen. Kun 1950-luvun alussa moni nainen tyytyi vastaanottamaan ei-toivotun lapsen, niin ehkä 1970-lukua lähestyttäessä naiset eivät enää halunneet alistua ei-toivotun lapsen vastaanottamiseen tukitoimenpiteistä huolimatta.

³¹¹ Nätkin 1997, 77; Nätkin 1994, 131.

Väestöliitto tarjosi asunnottomille ja työttömille naimattomille raskaana oleville naisille mahdollisuutta asua tukikodissa raskautensa ajan ja joskus sen jälkeenkin. Tukikodista nainen sai asunnon ja työpaikan lisäksi ymmärtävän ja raskauden aikana auttavan perheen, joka hoiti ja huolehti naisesta. Nainen sen sijaan auttoi perheen askareissa niin paljon kun raskautensa aikana kykeni. Väestöliitto oli yhteydessä tukikoteihin ja piti huolta, että naisen asiat olivat kaiken aikaa kunnossa.

Ne naiset, jotka hakivat Väestöliitosta tukikotia, kuuluivat sosiaalineuvolassa asioineiden naisten joukossa yleensä kaikista heikoimmassa asemassa olevaan ryhmään. Heillä ei ollut usein asuntoa, työpaikkaa, eikä perheen tukea. Tukikodista he saivat näitä kaikkia. Samalla he joutuivat kaikista tiukimman kontrollin kohteeksi, koska sosiaalineuvolassa valvottiin tukikodeissa asuneita naisia. Toisaalta tämä tarkoitti myös sitä, että naisista huolehdittiin ja seurattiin, että he eivät jääneet ilman apua. Välillä esimerkiksi naisen ja tukikodin välille syntyi ristiriitaa, jolloin sosiaalineuvolasta käsin nainen ohjattiin toiseen tukikotiin. Tukikotien tarkoitus oli tarjota naiselle raskausajaksi hyvä ja ymmärtävä koti- ja työpaikka. Osa naisista tarvitsi paikan ja apua vasta raskauden jälkeen ja heidät ohjattiin ensi- ja äitikoteihin, joissa apua sai vastasyntyneen kanssa. Tuki-, ensi- ja äitikotia hakeneet naiset olivat pääsääntöisesti hyvin tyytyväisiä järjestelyyn.

Koska suurin osa naisista ei saanut myöntävää aborttipäätöstä, niin heidät ohjattiin usein tuki- tai äitikotiin siitäkin huolimatta, että he eivät olisi tukitoimia tulleet alun perin hakemaan. Tukitoimien piiriin siirtyi siis enemmän naisia, joita niitä alun perin tuli hakemaan. Ilmeisesti monikaan nuorista naisista ei ollut etukäteen tietoinen valtion ja Väestöliiton tarjoamista tukitoimenpiteistä ja suhtautuminen raskauteen saattoi muuttua, kun he saivat tietoa erilaisista tukimahdollisuuksista. Toisaalta osa naisista joutui myös turvautumaan tukitoimiin vastentahtoisesti, koska kieltävän aborttipäätöksen jälkeen heillä ei ollut muuta vaihtoehtoa.

”Lähtiessään kiittää ja sanoo nyt uskovansa, että tästä selviää. Sanoo olevansa pahoillaan, ettei sos.neuvolasta eikä tukikodeista aikaisemmin tiennyt, olisi

voinut olla tukikodissa synnytykseen saakka, koska jaksaa tehdä työtä.” (Nainen 20v. 1953)

”Keskusteltu neuvolan tukitoimenpiteistä, lapsen sijoittamismahdollisuudesta jne. On aluksi niihinkin nähden vihamielisellä kannalla mutta lopulta alkaa hiukan kallistaa korvaansa Pelastakaa Lapset ry:lle jne.” (Nainen 19v. 1953)

Yllättävän monen naisen kertomuksissa puhuttiin lapsen pois antamisesta. Lapsen sijoittaminen ja adoptoitavaksi antaminen oli yksi sosiaalineuvolan tarjoama tukitoimenpide. Vaikka raskaudenkeskeytystä hakevia naisia kannustettiin synnyttämään lapsi, niin kertomusten perusteella vaikuttaa siltä, että naisia ei kannustettu yhtä hanakasti pitämään omaa lastaan, jos he halusivat lapsesta luopua. Ne naiset, jotka miettivät lapsen pois antamista, ohjattiin suoraan ja kyseenalaistamatta sellaisen tahon puoleen, joka järjesti sijaiskodin tai adoption.

”Keskustellaan lapsen tulevaisuutta koskevista asioista. Nti ei näe muuta mahdollisuutta kuin antaa lapsen pois. Soitetaan Pelastakaa lapset ry. Siellä luvataan järjestää asia heti syntymän jälkeen, koska nti on vielä näin nuori.” (Nainen 15v. 1953)

Aikalaisten suhtautuminen raskaudenkeskeytyksiin oli pääsääntöisesti hyvin tuomitsevaa, mutta aineiston perusteella lapsesta luopuminen ei ollut sosiaalineuvolassa ongelma. Joissakin tapauksissa naisella oli jo ennestään lastenkodissa oleva lapsi, mutta uuden lapsen syntymistä ei siltikään nähty ongelmana. Uusi lapsi yksinkertaisesti sijoitettiin heti syntymän jälkeen toisaalle. Keski-Petäjän mukaan Tampereen sosiaalineuvolassa naisia ei kannustettu lasten pois antamiseen eikä lapsesta luopuminen ollut naisille ehkä edes oikea vaihtoehto.³¹² Helsingin sosiaalineuvolassa lapsesta luopumiseen ei ehkä kannustettu, mutta ainakin se esitettiin varteenotettavampana vaihtoehtona kuin raskaudenkeskeytys. Sosiaalihoitaja oli yleensä aloitteellinen, kun naisen kanssa keskusteltiin lapsen sijoittamisesta tai adoptiosta ja lapsen pois antaminen näyttää järjestyneen melko helposti.

³¹² Keski-Petäjä 2015, 220.

Alimman sosiaaliluokan naiset joutuivat antamaan lapsensa pois, koska heillä ei ollut mahdollista elättää omia lapsiaan. Tukitoimenpiteet eivät olleet köyhimmille naisille riittäviä, joten usein lapsen pois antaminen oli ainoa mahdollisuus. Väestöpolitiikassa ei huomioitu, että lapsen pois antaminen oli sekä äidille että lapselle traumaattinen kokemus.

”Katsoo, että paras ratkaisu, vaikkakin se tuntuu sydäntä särkevältä, on antaa lapsi pois heti syntymän jälkeen, ennen kuin ennättää siihen kiintyä. Ottaisi ensimmäisen lapsen pois sos.ltk:n huollosta ja yrittäisi saada hänet seimeen tai muuten järjestää hoidon, mutta katsoo ettei kahden lapsen kanssa selviä yksinään.” (Nainen 20v. 1953)

1950-luvun alun kertomuksissa usea nainen pyysi pikaista lapsen sijoittamista heti synnytyksen jälkeen, ettei lapseen ehdi kiintyä. Myöhempien vuosien kertomuksissa korostuu se, etteivät naiset halunneet antaa lasta pois. He kokivat, etteivät halua lasta, mutta eivät myös uskoneet kestävänsä lapsen pois antamista.

”Toisen lapsen huoltaminen kävisi ylivoimaiseksi, mutta ei myöskään usko voivansa antaa lastaan pois.” (Nainen 20v. 1961)

Aborttipäätösten ja tukitoimien lisäksi sosiaalineuvoja tarjosi naisille mahdollisuuden keskusteluun. Vaikka sosiaalihoitajalle keskustelun tavoitteena oli saada raskaana olevan naisen mieli muuttumaan, niin kertomuksista saa sen kuvan, että moni nainen sai helpotusta ja apua pelkästä sosiaalihoitajan kanssa käydystä keskustelusta. Myös Keski-Petäjä kuvaa naisen ja sosiaalihoitajan suhdetta avoimeksi ja myötätuntoiseksi kohtaamiseksi.³¹³ Nuoren naisen hätää ja ahdinkoa ymmärtävä sosiaalihoitaja on varmasti tuonut turvallisen tunteen nuorelle, joka on hämmentynyt ja peloissaan.

³¹³ Keski-Petäjä 2015, 211.

6.4. Naisen protestiään kuuluu sosiaalihoitajien kirjauksissa

Vaikka aborttihakemukset ovat viranomaisasiakirjoja ja ne on tuotettu sosiaalihoitajan kirjauksina, monessa kertomuksessa nousee esiin naisen vahva toimijuus. Naisten toimijuutta ei tarvitse etsiä rivien väleistä, vaan nuorten naisten protesti ja tyytymättömyys näkyy kertomuksissa selvästi. Naiset osoittivat protestinsa eri keinoin, ja usein ne ilmenivät vastareaktion kielteiseen aborttipäätökseen uhkailuna, lain kritisointina tai tulevaisuuden suunnitelmiin vetoamisena.

6.4.1. Vastareaktioita, uhkailua ja kritisointia

Kertomusten perusteella ei pysty täysin varmasi sanomaan kuinka moni nainen sai lopulta laillisen raskaudenkeskeytyksen, koska lääkintöhallituksen tekemiä päätöksiä ei kertomuksiin systemaattisesti kirjattu. Aineiston naisista suoraan myönteisen päätöksen aborttilautakunnalta sai vuonna 1953 10 prosenttia naisista, vuonna 1961 11 prosenttia ja vuonna 1969 41 prosenttia. Vaikka myönteisiä päätöksiä annettiin vuonna 1969 huomattavasti aiempaa useammin, niin kaikkina käsiteltävinä vuosina suurin osa naisista sai kielteisen vastauksen. Jos naisen aborttipyyntö meni aborttilautakunnan päätettäväksi, oli sosiaalihoitajalla tapana merkitä anomuksen loppuun naisen reaktio niin myönteiseen kuin kielteiseenkin päätökseen.

Vaikka suurin osa naisista suhtautui kielteiseen päätökseen ”rauhallisesti” tai ”asiallisesti”, osasta kertomuksista käy ilmi, että naiset eivät peitelleet pettymystään ja jopa vihaa, kun he saivat kuulla kielteisen aborttipäätöksen. Monessa tilanteessa he reagoivat hyvin voimakkaasti. Reaktiollaan he osoittivat sekä pettymyksensä että erimielisyytensä niin yksittäisten lääkärin päätöksiä kuin väestöpolitiikan linjauksia kohtaan.

Reaktiot tekevät naisista inhimillisempiä. He eivät olleet vain koneiston osa, joka tyytyi kohtaloonsa protestoimatta. Reaktiot kielteisiin päätöksiin osoittavat, että naiset todella pettyivät, olivat surullisia tai vihaisia kun he kokivat mielestään epäoikeudenmukaisuutta.

”Löi puhelimen kiinni kun kuuli kieltävän vastauksen. Neuvolasta soitetaan noin viiden minuutin kuluttua. Vastaa itkuisella äänellä, keskustelee kuitenkin jonkun aikaa. Pyydetään soittamaan esim. huomenna tukikoti- ym. mielessä. ’No saa nähdä sitten’.” (Nainen 19v. 1969)

”Kuultuaan kielteisen päätöksen, ’motkotti’ pitkään, kuinka on pakko lopettaa nyt koulu kesken. Ei kannattaisikaan yrittää edes ylioppilaaksi, mitäpä se hyödyttäisi, kun ei kuitenkaan voisi jatkaa jne. jne.” (Nainen 19v. 1969)

Reaktiot saattoivat olla paljon voimakkaampia sosiaalineuvolan ulkopuolella, mutta on merkittävää, että naiset uskalsivat näyttää pettymyksensä myös sosiaalihoitajalle. Sosiaalihoitaja edusti sellaista viranomaista, auktoriteettia ja ylipäätään aikuista, jota ei ehkä lähtökohtaisesti arvosteltaisi. Nuorten naisten spontaanit reaktiot kyseenalaistivat sosiaalihoitajan edustaman instituution näkemykset ja sosiaalihoitajan auktoriteetin. Naisten reaktiot olivat luultavasti spontaaneja reaktioita epätoivoisessa tilanteessa, mutta niissä saattaa näkyä myös nuoren ja aikuisen välisen auktoriteettiaseman kyseenalaistaminen ja murtuminen.

1950- ja 1960-lukujen alussa naisen reaktiolla ei näyttänyt olleen minkäänlaista merkitystä päätöksen suhteen. Uskon kuitenkin, että sekä naisten itsensä kannalta että myöhemmän aborttikeskustelun suhteen oli merkityksellistä, että naiset osoittivat mieltään ja kyseenalaistivat lääkärin ja sosiaalihoitajan päätökset. Viimeisenä käsiteltävänä vuonna kolmessa kertomuksessa lääkärin muistiinpanoihin oli merkitty kieltävän päätöksen yhteydessä ”seurataan miten reagoi.”. Jos reaktio kielteiseen päätökseen oli voimakas, nainen sai sittenkin myöntävän päätöksen.

Sen lisäksi, että vahva reaktio toi esiin naisten toiveiden ja väestöpolitiikan välisen ristiriidan, 1960-luvun lopussa sillä oli jopa konkreettisia seurauksia. Toisaalta ne naiset, jotka eivät uskaltaneet uhmata asiantuntija- ja auktoriteettivaltaa joutuivat alistumaan lääkärin päätökseen. Ne naiset, jotka uskalsivat vaatia oikeuksiaan, olivat vuonna 1969 sosiaalineuvolassa paremmassa asemassa kuin ne, jotka hyväksyivät kielteisen päätöksen mukisematta.

Spontaanien reaktioiden lisäksi naisten protesti näkyi sosiaalineuvolassa uhkailuna. Kaikkina käsiteltävinä vuosina naiset uhkasivat tehdä jotain itselleen tai syntymättömälle lapselleen, jos ei-toivottu raskaus jatkuisi. Laittomalla abortilla ja erityisesti itsemurhalla uhkailu kertovat sekä naisten vahvasta toimijuudesta sosiaalineuvolassa, mutta myös siitä kuinka epätoivoisena naiset ovat tilanteensa nähneet. On totta kai vaikea tietää, kuinka moni nainen oikeasti aikoi toteuttaa uhkauksena ja oliko uhkailu vain strategia saada laillinen abortti muita helpommin. Toisaalta näin vakava uhkailu on oletettavasti viestinyt siitä, että naiset todella kokivat tilanteensa epätoivoisena. Aineisto myös antaa viitteitä siihen, että naisten hätä oli todellinen ja uhkauksissa oli joskus todellisuuspohjaa. Esimerkiksi eräässä tapauksessa nuoren naisen tuttava soitti kielteisen päätöksen jälkeen sosiaalineuvolaan:

”Kertoo tytön yrittäneen hypätä jokeen. Joku ehtinyt estämään suicidiyrityksen.”
(Nainen 20v. 1969)

Myös Väestöliiton julkaisemassa *Avioliitto ja Lääkäri* -lehdessä havahduttiin vuonna 1964 siihen, että ei-toivotulla raskaudella ja naisten tekemillä itsemurhilla saattoi olla joissakin tilanteissa yhteys.³¹⁴ Itsemurhaan vetoaminen ja jopa sen toteuttaminen vahvistavat naisten todellisuuden ja väestöpoliittisten näkemysten välistä ristiriitaa. Väestöliitossa uskottiin, että jokainen nainen halusi lapsen jossakin vaiheessa, jos raskaus vain jatkuisi tarpeeksi pitkälle.³¹⁵ Naisille lapsen saaminen ei kuitenkaan ollut pelkästään tahdon asia, vaan he tiedostivat mitä lapsen saaminen merkitsi niin asunnon, taloudellisen tilanteen, työpaikan kuin oman maineen menettämisen suhteen.

Naiset peilasivat ja arvioivat omaa elämäntilannettaan raskauteen ja toimivat sen mukaan, mikä heille oli parhaaksi sen hetkessä elämäntilanteessa. Naiset myös pohtivat omaa äitiyttään ja tulevan lapsen mahdollisuuksia selvitä jo valmiiksi huonoissa oloissa. Monissa tilanteissa nainen koki, ettei lapsen elämä tulisi

³¹⁴ Achte ym. 1964.

³¹⁵ Auvinen 1991, 220.

olemaan onnellista. Ei siis ole yllättävää, että moni nainen koki raskauden ja lapsen saamisen jopa elämän ja kuoleman kysymyksenä.

”Äiti sanoo, että jos lapsi tulee maailmaan on se vain lisänä Sörkän puolen onnettomiin lapsiin. Eihän siitä voi kuitenkaan tulla muuta kuin kurjuutta, jos menisivät naimisiinkin.” (Nainen 17v. 1953)

” ’Jos kerran on olemassa laki, niin tällaisessa tapauksessa täytyy lain hyväksyä keskeytystoimenpide’. Ellei asia mene läpi, on jäljellä vain yksi tie: ottaa henki itseltään. Ei tunne vastuuta tulevasta lapsestaan, mielestään se ei hänen.” (Nainen 20v. 1953)

Niiden naisten kertomuksissa, joilla oli jo yksi tai useampi lapsi korostui väsymys ja epätoivo. Lastenhoito, hankala elämäntilanne ja epävarma taloudellinen tilanne tekivät lapsen saamisesta mahdotonta. Äidit olivat yksinkertaisesti liian väsyneitä edellisestä lapsesta. Vaikka Väestöliitolla oli tarjottavana tukitoimenpiteitä, moni nainen koki, ettei hankalaan tilanteeseen ollut muuta mahdollisuutta kuin raskauden keskeyttäminen tai oman elämän päättäminen. Tukitoimilla ei korjattu huonoa avioliittoa, aviottomuuden aiheuttamaa häpeää tai jatkuvaa köyhyyttä. Naisille lapsen saaminen oli henkilökohtainen asia, ei kansalaisvelvollisuus, jolla tuotettiin lapsia yhteiskunnalle.

”Toistaa useamman kerran, ettei jaksakaan eikä voi ottaa toista aviottomaa lasta, ’teen sitten vaikka mitä, otan jotain myrkkyjä’.” (Nainen 20v. 1961)

”En minä kestä tätä, on tullut kaikenlaisia ajatuksia, halu juosta auton alle ja kaikkea”. (Nainen 20v. 1969)

Lääkärit ja poliitikot, jotka tarkastelivat aborttikysymystä väestöpolitiikan kannalta, asettivat lapsilukutavoitteita, joihin naisten tulisi elämäntilanteesta huolimatta yltää. He uskoivat että valtiolliset ja Väestöliitosta tarjotut henkiset ja taloudelliset tuet ratkaisisivat kaikkien raskaana olevien naisten ongelmat, siitä huolimatta oliko nainen naimaton, naimisissa, varaton tai varakas.

Sosiaalineuvolassa kuitenkin kävi yhteiskunnan huono-osaisimpia naisia, joille

lastenhankinta ei useinkaan ollut valintakysymys, vaan he kokivat, ettei heillä yksinkertaisesti ollut mahdollisuutta lapsen elättämiseen. Sosiaalineuvolassa taustalla vaikuttanut luokkakonflikti ilmeni myös niissä tilanteissa, joissa lääkäri uskoi naisen pakoilevan äitiyden vastuuta, mutta nainen koki, ettei yhteiskunta tarjonnut mahdollisuuksia äitiyteen.

”Syynä aborttitoiveeseensa sanoo olevan miehensä sairauden ja sen, että itse tuntee olevansa kykenemätön elättämään lisääntyvää perhettä. Ei ollut tiennyt ehkäisyvälineistä aikaisemmin.” (Nainen 19v. 1953)

Naiset uhkasivat melko usein mennä puoskarille, jos asia ei hoituisi sosiaalineuvolassa. On yllättävää, että naiset eivät pelänneet puhua puoskareista ja itse keskeytetyistä raskauksista, vaikka toimenpiteet olivat laittomia. Uhkausten todenperäisyyteen täytyy tosin suhtautua kriittisesti, koska naiset saattoivat mainita puoskarin saadakseen laillisen abortin helpommin. Laittoman raskaudenkeskeytyksen suorittaminen kuitenkin onnistui Helsingissä melko helposti. Laittomien raskaudenkeskeytysten suorittaminen pääkaupungissa oli ollut hyvin organisoitunutta toimintaa jo vuosisadan ensimmäisistä vuosikymmenistä lähtien. Erityisesti työväentaustaiset naiset olivat turvautuneet puoskarien apuun abortin toteuttamisessa jo pitkään.³¹⁶ On siis todennäköistä, että naiset tiesivät henkilöitä, jotka suorittivat laittomia abortteja tai joille laitton toimenpide oli joskus tehty.

”Aikoo mennä puoskarille, ellei saa aborttia.” (Nainen 20v. 1969)

Joissakin tapauksissa nainen nimenomaan halusi raskaudenkeskeytyksen sosiaalineuvolasta, koska laitton raskaudenkeskeytys pelotti. Sosiaalineuvolasta saatu kielteinen päätös ajoi oletettavasti useamman naisen tekemään laittoman raskaudenkeskeytyksen, joko puoskarilla tai itse suoritettuna. Luultavasti suurin osa laittoman raskaudenkeskeytyksen tehneistä naisista olisi tehnyt mieluummin laillisen abortin, jossa riskit olivat pienemmät ja jonka suorittivat alan ammattilaiset. Laitton abortti oli luultavasti monessa tilanteessa vasta viimeinen

³¹⁶ Meskus 2005, 47; Sumu 1970.

mahdollisuus.

”Pitää lapsen synnyttämistä kaikin puolin mahdottomalta, sanoo myös, ettei uskaltaisi mennä puoskarillekaan.” (Nainen 18v. 1953)

Naisten kapinointi näkyi myös aborttilain kritisointina. Voisi olettaa, että kritiikki yleistyisi 1960-luvun loppua kohden, kun julkinen kritiikki ja keskustelu aborttilain oikeudenmukaisuudesta yleistyivät, mutta aineistossa kritiikki näyttäytyi voimakkaimmin vuonna 1953 ja maltillisemmin vuosina 1961 ja 1969. Ehkä 1960-luvun lopulla naiset kokivat, että julkinen keskustelu oikeutti heidän toiveensa eikä kovasanainen kritiikki sosiaalineuvolassa ollut enää välttämätöntä. 1950-luvun alussa sen sijaan kukaan ei puhunut julkisesti aborttia anovan naisen puolesta, joten heidän oli pakko vaatia oikeuksiaan itsenäisesti. Lennerhed onkin todennut, että ajan köyhimmiltäkään naisilta ei puuttunut halua tai kykyä toimia ja he suorittivat abortin jos näin olivat päättäneet.³¹⁷

Raskaana olevat naiset hakivat terveydenhuollon ammattilaisten näkökulmasta aborttia liian usein. He näkivät abortit sekä moraalittomina että kansanterveydellisenä ongelmana. Lasten synnyttäminen ja äitiyden suojelu olivat yksittäisen naisen kokemuksia tärkeämpää, eikä vielä 1950-luvulla ollut tapana puhua julkisesti naisten oikeudesta päättää omasta ruumiistaan tai raskautensa keskeyttämisestä. Julkisen keskustelun painopiste oli sosiaalisesti turvatussa äitiydessä ja siinä kenellä oli siihen oikeus.³¹⁸ Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö naiset olisi vaatineet oikeuksiaan sosiaalineuvolassa. Vuonna 1953 uusi laki oli ollut voimassa vasta kolme vuotta, ja vaikka se oli aiempia käytäntöjä sallivampi, osa naisista ei pelännyt kritisoida uutta lakia.

”Laki ei mielestään oikeudenmukainen. Taloudelliset ja asuntovaikeudet pitäisi enemmän huomioida.” (Nainen 19v. 1953)

Sosiaalineuvolassa naiset olivat mielipiteidensä kanssa yksin, ja on yllättävää, miten vahvasti naiset uskalsivat ottaa kantaa ja kritisoida aborttilakia jo lain

³¹⁷ Lennerhed 2008, 60–61.

³¹⁸ Nätkin 1994, 129–130.

voimaantumalon alkuvuosina. Vaikka naiset eivät välttämättä voineet vaikuttaa lopulliseen aborttipäätökseen, he ainakin pyrkivät tuomaan esiin mielipiteensä ja tyytymättömyytensä. Naisten kritiikissä korostui erityisesti lain epäoikeudenmukaisuus ja se, ettei naisten todellista tilannetta ymmärretty. Epäoikeudenmukaisuuden kokemus linkittyy vahvasti luokkakonfliktiin, jossa eri toimijoiden käsitykset oikeudenmukaisuudesta, velvollisuudesta ja itsemääräämisoikeudesta eivät kohdanneet.

”Kun kerran on aborttilaki on se juuri sopiva hänen tapaukseensa. Laissa sanotaan, että jos on henki kysymyksessä ja tässä on nyt monen ihmisen henki. Vanhemmat ovat niin vanhoja ja sairaita etteivät kestä tätä asiaa, häntä harmittaa että äiti ollenkaan sai siitä vihiä ennekuin hän ehti saada asiaa järjestykseen. Ja sitten on kaksi muuta henkeä. Kysytään suoraan uhkaileeko hän itsemurhalla, mutta sanoo ettei hän millään uhkaile. Myöhemmässä vaiheessa jättääkin itsensä pois laskuista ja vetoaa vain vanhempien henkeen. Ei saada myöntämään että laki ei tällaista tarkoita, hänen mielestään se on juuri siten tulkittava. Puhuu rauhallisesti ja kylmästi ’mitä se merkitsisi jos sellainen uhrataan jota kukaan ei ole edes toivonutkaan’.” (Nainen 20v. 1953)

Vaikka naiset eivät saaneet julkista tukea mielipiteilleen vielä 1950-luvulla, voi olla, että naisten omissa yhteisöissä vaihdettiin ajatuksia, tietoa ja neuvoja raskaudenkeskeytyksiä koskien. Vaikka naiset olivat seksuaalisuuden suhteen usein tietämättömiä ja vaikuttivat seksuaalikysymyksissä paikoin jopa naiiveilta, monilla oli varmasti salaista ja hiljaista tietoa, jota ei useinkaan sosiaalineuvolassa paljastettu. Suomessa tehtiin ennen aborttilakia ja sen aikana hurjasti laittomia raskaudenkeskeytyksiä, joten on ilmeistä, että naiset tiesivät erilaisia mahdollisuuksia, missä ja miten raskaus voitiin keskeyttää. Sosiaalineuvola oli keskeinen laillisia abortteja myöntävä instituutio, mutta ei suinkaan ainoa taho, joka suoritti niitä.

”Nti sanoo tulleen neuvolaan, koska asia sieltä kautta järjestyisi halvemmalla. Tietää kyllä toisenkin tien, jota toiset tytöt ovat käyttäneet, mutta se tulee paljon kalliimmaksi.” (Nainen 17v. 1953)

Sen lisäksi, että naiset kritisoivat lakia ja uhmasivat jopa rikkoa sitä, he myös uhmasivat sosiaalihoitajan auktoriteettia ja instituutiota. Tämä on yllättävää, koska naiset olivat nuoria aikana, jolloin nuoret opetettiin kunnioittamaan vanhempia ihmisiä, eikä heidän odotettu kyseenalaistavan auktoriteettien näkemyksiä. Naisten toimijuus ja vahvat mielipiteet näyttäytyivät paikoin radikaaleilta, varsinkin 1950-luvun alussa, jolloin he eivät saaneet mielipiteilleen julkista tukea. Keski-Petäjän tutkimuksessa naisten mielipiteet näyttäytyivät vahvemmin vasta 1960-luvulla.³¹⁹ Voi siis olla, että juuri nuori ikä ja kokemattomuus on antanut naisille mahdollisuuden nousta vastustamaan sosiaalihoitajan ja lääkärin auktoriteettia. Nuoret eivät ehkä ole vielä omaksuneet sosiaalineuvolan käyttäytymissääntöjä tai he eivät ole kyenneet peittelemään tunteitaan samoin kuin aikuiset. Se, että naiset reagoivat vahvasti, arvostelivat, kritisoivat ja esittivät vastakkaisia näkemyksiä alleviivaa sitä tosiasiaa, että aborttilaki ei vastannut naisten tarpeisiin. Ristiriita lain tulkintojen ja naisten todellisuuden välillä oli ilmeinen.

”Kaikki puheet tukitoimenpiteistä keskeyttää, ’ei, ei se lapsi synny’.”

6.4.2. Tulevaisuuden suunnitelmat ja nuoruus

Jokaisena vuonna sosiaalineuvolassa kävi naisia, jotka anoivat raskaudenkeskeytystä opintojen keskeytymisen takia. Mielestäni halu lykätä lapsen hankintaa omien tulevaisuudensuunnitelmien takia oli myös protestoinnin muoto. Opiskelevien naisten osuus kasvoi jokaisena käsiteltynä vuotena, joten opiskelusta tuli vuosi vuodelta keskeisempi aborttiperustelu. Vuonna 1953 aineiston naisista opiskeli vain harva, mutta jo silloin muutamalla naisella oli toive jatkaa opintojaan ennen lapsen hankintaa. 1960-luvun vuosina opiskelijoiden osuus aineiston naisten kohdalla kasvoi ja niin myös toiveet ja vaatimukset kouluttautumisen jatkamisesta.

Nätkinin mukaan 1940–1960-luvuilla äidiksi tulleet naiset olivat selvästi eri sukupolvea kuin 1970–1980-luvuilla synnyttäneet. Hänen mielestään suurin

³¹⁹ Keski-Petäjä 2012, 139.

murros äitiyden näkemyksissä tapahtui 1960–1970-lukujen taitteessa, mutta monet äitiyden modernisaatioon liittyneet ilmiöt olivat näkyvissä jo ennen itse murrosta.³²⁰ Aineiston naisissa voi löytää näitä maternalistisen ja familistisen perinteen horjuttajia, jotka eivät hyväksyneet perinteistä äitiroolia ja siihen liittyneitä yhteiskunnan odotuksia. Osa aineiston naisista kuului selvästi Nätkinin kuvaamaan jälkimmäiseen sukupolveen, joka ei enää ajatellut äitiyttä itsestäänselvyytenä, vaan heidän tulevaisuudensuunnitelmissaan ja -haaveissaan oli esimerkiksi kouluttautuminen tai työura.

Kukaan aineiston naisista ei sanonut, ettei haluaisi ikinä lapsia. Kertomuksista välittyy, että vaikka naisilla oli suunnitelmia ennen lasten hankintaa he näkivät itsensä äiteinä jossain vaiheessa elämäänsä. Vaikuttaa siltä, että aineiston lapsettomille naisille äitiys oli luonnollinen osa tulevaisuutta, mutta 1960-luvun aikana opiskeluista ja kouluttautumisesta tuli tekijä, jonka takia lastenhankintaa haluttiin tietoisesti lykätä.

”Oman ammatin saaminen toimeentulon kannaltakin välttämättömyys, ’olen sitä paitsi naimisiin mennessäni luvannut vanhemmilleni ja myös itselleni valmistua johonkin ammattiin’. Sanoo, ettei selviä millään opiskelusta raskauden jatkuessa, nykyiselläänkin aika menee tarkkaan koulutehtäviin, vaikka mies auttaa kodin hoidossa. ’Jos nyt raskauden on jatkuttava, romahtaa kaikki, ei minulla sitten ole mihinkään halua; eikö ole parempi, että tämä otetaan pois, kuin että joudun uhraamaan itseni’ (...) ’En myöhemmin halua pakoilla raskautta, mutta tässä vaiheessa en voi enkä halua saada lasta’.” (Nainen 20v. 1961)

Sosiaalineuvolassa käyvien naisten taustasta johtuen, monella ei ollut mahdollisuutta kouluttautua, koska heidän oli työskenneltävä elättääkseen itsensä. Voi siis olla, että niille sosiaalineuvolassa käyneille naisille joille pidempiaikainen opiskelu oli mahdollista, opiskelun merkitys oli erityisen tärkeä ja opintojen keskeyttäminen erityisen vaikeaa. Kouluttautuminen saattoi mahdollistaa sosiaalisen nousun ja ainakin avata uusia mahdollisuuksia tulevaisuudessa.

³²⁰ Nätkin 1997, 230.

Lapsen saaminen nuorena ja usein aviottomana saattoi monessa tilanteessa tarkoittaa kouluttautumisen mahdollistavien tulevaisuudensuunnitelmien poissulkemista tulevaisuudessa.

Muutamissa tapauksissa nainen vetosi miehensä opiskelujen keskeytymiseen. Jos lapsi olisi vastaanotettava, nainen joutuisi pois töistä ja miehen pitäisi mennä opiskelun sijaan töihin elättääkseen perheen. Raskaus ja tuleva lapsi saattoivat naisen elämän lisäksi vaikuttaa koko perheen tulevaisuuden suunnitelmiin. Vaikka julkisesti naiseus liitettiin vahvasti äitiyteen ja raskaana olevien naisten ei odotettu keskeyttävän raskauttaan, naiset uskalsivat tuoda esille sen, että heillä saattoi olla henkilökohtaisia tai koko perheen yhteisiä tavoitteita ja suunnitelmia ennen äidiksi tulemistä. Ydinperhe ja sen hyvinvointi ei enää 1960-luvun lopulla tarkoittanut jatkuvaa lastenhankkimista vaan nuorilla puolisoilla oli perheen yhteisiä tavoitteita ja suunnitelmia, jotka tuleva lapsi saattoi sekoittaa.

Nuoret katsoivat tulevaisuuttaan usein myös hyvin vastuullisesti. Nuoret pariskunnat halusivat, että elämä olisi turvattu ennen avioitumista tai perheenisäystä. Näin elämä olisi mielekkäämpää sekä vanhemmille että tuleville lapsille. He myös tarttuivat hanakasti mahdollisuuksiin parantaa oman elämänsä laatua työskentelemällä tai opiskelemalla. Lapsen saaminen saattoi tehdä kaikki suunnitelmat ja tulevaisuuden haaveet tyhjiksi.

”Ei ole ollut tarkoitus olla kotiapulaisena, mutta nyt on olosuhteiden pakosta mennyt. Tahtoisi opiskella eteenpäin, mutta nyt kovin katkera, kun opiskelut jäävät.” (Nainen 18v. 1961)

Naiset vetosivat perusteluissaan paikoin myös nuoruuteensa, mutta se ei ollut yhdenkään naisen ainoa abortinhaun syy. Alle 16-vuotiailla ikä tosin oikeutti lailliseen raskaudenkeskeytykseen. Muille ikä ei ollut sosiaalineuvolassa pätevä aborttiperustelu. Varsinkaan 1950-luvulla nuoruus ei ollut vielä selkeästi erityinen elämänvaihe. Nuoret nähtiin ehkä enemmän varhaiskaikuisina kuin omana nuorten ryhmänä. Voi myös olla, että jos 1950- ja 1960-luvuilla nuoruus nähtiin omana elämänvaiheenaan, se katkesi naisten osalta siinä hetkessä kun nainen tuli raskaaksi.

Sekä sosiaalihoitaja että lääkäri kirjasivat toisinaan anomuksiin merkintöjä naisen nuoruudesta, lapsellisuudesta tai tyttöydestä. Yksittäisinä ihmisinä he varmasti arvioivat naisia myös nuoruuden perusteella, mutta lopullisissa päätöksissä nuoruudella ei ollut merkitystä, jos abortinhakija oli yli 15-vuotias.

”Nti on siististi pukeutunut, uusi kaunis ulsteri yllään. Muuten hän on nuori ja vaikuttaa miellyttävältä, tosin vielä melko lapsellinen.” (Nainen 18v. 1953)

Vaikka kaikki aineiston naiset määriteltiin alaikäisiksi ja he olivat verrattain nuoria, on korostettava sitä tosiasiaa, että virallinen alaikäisyys ei tarkoittanut aineiston naisten keskuudessa yhteistä elämäntilannetta tai samanlaista nuoruuden kokemusta. Lapsettomien ja äitien sekä naimattomien ja naimisissa olevien elämäntilanteet olivat hyvin erilaisia, mikä varmasti myös vaikutti heidän nuoruuden tai aikuisuuden kokemuksiinsa tai siihen, miten heihin suhtauduttiin sosiaalineuvolassa.

6.4.3. Toimijuuden ilmentyminen sosiaalineuvolassa

Naisten toimijuus näyttäytyi sosiaalineuvolassa monin eri tavoin, voimakkaimmillaan kapinointina, uhkailuna ja protestointina. Toisaalta se näyttäytyi myös avoimuutena, rehellisyytenä ja rohkeutena. Naiset kertoivat avoimesti ja rehellisesti elämästään, kokemuksistaan ja suhteestaan hankalaan tilanteeseen. He keskustelivat, kertoivat mielipiteensä ja avasivat elämiensä yksityiskohtia sosiaalihoitajalle. Lopulta naisten kokemukset ja naisten ääni vaikuttivat väistämättä myös lääkärien asenteisiin, mikä näkyi muuttuneina mielipiteinä *Avoliitto ja Lääkäri* -lehden sivuilla. Lehden kirjoitusten perusteella erityisesti nuorten naisten kokemukset avasivat lääkärit huomaamaan, minkälaisia haasteita raskaana olevat naiset kohtasivat.

Anthony Giddensin mukaan toimijuutta ja ihmisten toimintaa ohjaavia rakenteita ei ole olemassa vaan yksilöt ylläpitävät ja uusintavat toiminnallaan sosiaalisia

toimintakäytäntöjä.³²¹ En ota Giddensin ajatuksen oikeellisuuteen kantaa, mutta on selvää, että sosiaalineuvolaan tulleet naiset uusintivat väestöpoliittiseen kontrolliin liittyviä ilmiöitä, (olivat ne sitten rakenteita tai toimintakäytäntöjä) pelkästään tulemalla sosiaalineuvolaan ja anomalla aborttia väestöpoliittiselta instituutiolta. Toiminnallaan he vahvistivat lääkärin ja aborttia anovan naisen välistä hierarkkista suhdetta ja ylläpitivät rakenteita, joissa he itse joutuivat kontrollin kohteeksi.

Toisaalta naisten toimijuus näyttäytyi myös rakenteita horjuttavana ja kyseenalaistavana toimintana. Protestoimalla moni nainen kyseenalaisti ne toimintamallit, joita heiltä odotettiin. Toiminnallaan ja toimijuudellaan he toivat näkyväksi naisten kokeman epäoikeudenmukaisuuden ja eri osapuolten välillä vallitsevan ristiriidan ja konfliktin. Samat rakenteet voivat siis näyttäytyä toimijuutta rajoittavina tai sen mahdollistavina tekijöinä.³²² Vaikka sosiaalineuvola toisaalta rajoitti naisten toiminnan mahdollisuuksia, se myös mahdollisti toimijuuden, joka näyttäytyi muun muassa naisten reaktioissa, uhkauksissa ja aktiivisena ratkaisun etsimisessä.

Eryteisesti yhteiskunnallisesti huonossa tai alisteisessa asemassa olevat naiset on usein tutkimuksessa nähty aktiivisten toimijoiden sijaan toiminnan kohteina ja uhreina.³²³ Sosiaalineuvolassa käyneet naiset todistavat, että huolimatta sosiaalisesta tai taloudellisesta asemasta, naisten toiminta sosiaalineuvolassa oli aktiivista ja päämäärätietoista. Köyhyys tai naiseus eivät siis näyttäytyneet naisille toimintaa tukahduttavina ominaisuuksina, vaan naisen pyrkimys parantaa omaa tilannettaan ja ajaa omia intressejään sai naisten tilanteissa suuremman painoarvon.

Sosiaalineuvolassa vallitseva konflikti linkittyi vahvasti naisten toimijuuteen ja pystyvyyteen.³²⁴ Lääkärit arvoivat naisia sen suhteen, kykenivätkö he biologisesti synnyttämään lapsen. Lähes poikkeuksetta sosiaalineuvolaan tulleet naiset pystyivät synnyttämään lapsen vaarantamatta omaa tai lapsen henkeä. Naisten

³²¹ Giddens 1984.

³²² Charrad 2010, 518.

³²³ Mt., 519.

³²⁴ Jyrämä 2008, 194.

kokemukseen pystymisestä vaikuttivat kuitenkin sosiaaliset tekijät biologisten sijaan. Sosiaaliset tekijät, kuten köyhyys tekivät naisten silmissä synnyttämisestä ja ennen kaikkea lapsen kasvattamisesta mahdotonta. Naisten näkökulmasta köyhyys, elämäntilanne tai ympäristön paine vaikuttivat siihen, että naiset eivät halunneet, voineet, kyenneet tai pystyneet saamaan lasta.

Naisille elämäntilanne näyttäytyi erityisen olennaisena tekijänä kun he arvioivat toimijuuttaan raskauden suhteen. He arvioivat elämäntilanteensa resursseja ja mahdollisuuksia ja päätyivät raskaudenkeskeytyksen kannalle. He reflektoivat omaa nykyisyyttään ja tulevaisuuttaan suhteessa lapsenhankintaan. Borovoy ja Ghodsee huomattavat, että amerikkalaisessa kontekstissa abortti ei yleensä näyttäydy harkitsemattomana valintakysymyksenä, vaan se on naisen elämää koskettava, harkittu päätös, johon vaikuttavat ensisijaisesti naisen yhteiskunnallinen ja taloudellinen asema sekä aiemmat huollettavat.³²⁵

Helsingin sosiaalineuvolan kertomukset osoittavat, että myös suomalaisten naisten abortin haun taustalla ovat vaikuttivat samankaltaiset tekijät. Harkittuaan oman tilanteensa ja asemansa suhteessa raskauteen naiset ovat päätöksen tehtyään tulleet sosiaalineuvolaan hakemaan päätökselleen tukea ja ratkaisua. Väestölliset tavoitteet ja politiikka tuskin vaikuttivat naisten lopullisissa päätöksissä, joten varmasti ollut vaikeaa ensin tehdä päätös raskaudenkeskeytyksestä ja sitten vakuuttaa sosiaalihoitaja ja lääkäri toimenpiteen välttämättömyydestä.

Jyrkämän mukaan yksi toimijuuden modaaliteetti eli ulottuvuus on yksilön tunne ja tunteminen. Tunteiden avulla ja niiden kautta yksilö arvioi, arvottaa ja kokee ilmiöitä, asioita ja tilanteita.³²⁶ Naisten toimijuus näyttäytyi vahvasti myös tunteiden kautta, itkuna, epäoikeudenmukaisuuden kokemuksena, lannistumisena ja vastustuksena. Tunteiden merkitys naisen ja viranomaisen kohtaamisessa oli usein keskeinen ja naisen tunteet on tallennettu myös anomuksiin.

On ilmeistä, että naiset osasivat arvioida omaa elämäntilannettaan ja he toimivat sen mukaan, minkä he kokivat itselleenärkevimmäksi ratkaisuksi. Toisaalta

³²⁵ Borovoy & Ghodsee 2012, 162.

³²⁶ Jyrkämä 2008, 194.

naisten toimintaan vaikuttivat varmasti myös laajemmat yhteiskunnalliset muutokset, kuten tasa-arvoistuminen, demokratian uudenlainen ilmentyminen ja nuoren sukupolven identifioituminen, aktivoituminen ja rohkeus nousta vallitsevia arvoja vastaan. Nuorten laajempi näkyminen yhteiskunnan eri alueilla, politiikassa, kuluttajina ja esimerkiksi opiskelijoina toi nuorten äänen koko yhteiskuntaan ja loi ja muutti nuoren omaa identiteettiä ja toimintamahdollisuuksia.

On kuitenkin otettava huomioon, että nuorten aktiivisuteen ja radikalisoitumiseen kannustava ympäristö ja nuorten uusi poliittinen sukupolvi muotoutui Suomessa vasta 1960-luvun lopulla. Sosiaalineuvolassa nuorten naisten vahva auktoriteetteja ja epäoikeudenmukaisuutta vastustava ääni kuului selvästi jo aiemmin. Eitoivotun raskauden ja raskaudenkeskeytyksen hakemisen suhteen nuorten naisten yksilöllinen tietoisuus omasta tilanteesta ja omasta parhaasta on ollut niin vahva, että he ovat uskaltaneet uhmata yhteiskunnallisia rakenteita ja odotuksia siitä huolimatta, etteivät he ole saaneet ajatuksilleen ja toiminnalleen tukea julkisilla areenoilla. Naisille raskauden päättäminen näyttäytyi henkilökohtaisena ratkaisuna ja elämänpolitiikkana, joka linkittyi naisen henkilökohtaisiin elämänvalintoihin ja elämän olosuhteisiin. Sosiaalineuvolassa naisten ratkaisuja tulkittiin suhteessa väestöpolitiikkaan ja sen tavoitteisiin, jossa yksilön oikeudet jäivät suuremmalle edulle alisteisiksi.

Vaikka seksuaali- ja aborttikeskustelu virisi Suomessa 1960-luvun puolivälin jälkeen, se ei näytä vaikuttaneen naisten toimijuuteen sosiaalineuvolassa. Keväällä 1965 alkanut julkinen aborttilain kritiikki ei näytä nostaneen aborttianomusten määrää Väestöliitossa merkittävästi.³²⁷ Voi siis tulkita, että naisille halu keskeyttää raskautensa, ei suoraan linkittynyt laajempaan yhteiskunnalliseen murrokseen tai keskusteluun. Vuosikymmenestä huolimatta abortti on viime kädessä ollut naisen henkilökohtainen ratkaisu, johon liittyy yksilön elämänpiiriin vaikuttavia haasteita ja valintoja. Nämä yksilölliset toiveet ja niiden rajoittaminen sen sijaan edesauttoivat myös naisten julkista toimijuutta.

³²⁷ Kts. kuvio 1 luvusta 2.2.

7. Johtopäätökset sosiaalineuvolassa käyneistä nuorista naisista ja heidän toimijuutensa ilmentymisestä

Vuoden 1950 aborttilaki pyrki vastaamaan aikansa väestöpoliittisiin haasteisiin eli kasvattamaan syntyvyyttä ja torjumaan laittomia abortteja. Lääkärit asetettiin väestöpolitiikan vartijoiksi ja Väestöliiton sosiaalineuvoloista tuli keskeisiä instituutioita, joissa lain toteutumista valvottiin.

Helsingin sosiaalineuvola oli paikka, josta nuoret raskaana olevat naiset hakivat apua ja tukea elämänsä hädän hetkellä. Sosiaalineuvolasta he saivat usein konkreettisia tukitoimia, kuten työ- tai asuinpaikan tai henkistä tukea ymmärtävältä sosiaalihoitajalta. Keskeisin sosiaalineuvolaan tulon syy oli raskaudenkeskeytyksen hakeminen, johon nuoret naiset saivat pääsääntöisesti kieltävän vastauksen. Pelkästään jo se, että naiset tulivat sosiaalineuvolaan, kertoo siitä, että he olivat tehneet omaa kehoaan ja elämäntilannettaan koskevan, usein vaikean päätöksen, ja aktiivisesti etsivät siihen ratkaisua.

7.1. Nuoret naiset sosiaalineuvolassa – vastauksia tutkimuskysymyksiin

Nuoret sosiaalineuvolaan tulleet naiset kuuluivat pääsääntöisesti yhteiskunnan alempiin sosiaaliluokkiin ja heidän taustansa oli työväenluokkainen tai he olivat lähtöisin vaatimattomista oloista maaseudulta. Köyhyys, varattomuus ja huono-osaisuuden kokemus yhdistivät aineiston naisia kaikkina käsiteltävinä vuosina. Väestönlisäykseen liittynyt kontrolli kohdistui siis pääsääntöisesti yhteiskunnan heikommassa asemassa oleviin naisiin. Aborttikysymys voidaan nähdä sukupuolikysymyksen lisäksi myös vahvasti luokkakysymyksenä.³²⁸ Varakkaammat naiset saattoivat kiertää kontrollin rahan avulla yksityislääkäreiden vastaanotoilla, mutta köyhillä naisilla tai perheillä tätä mahdollisuutta ei ollut. Lapsen saaminen merkitsi myös yleensä naisen taloudellisen tilanteen heikkenemistä entisestään. Maalla asuvat köyhät naiset olivat kaikista huonoimmassa asemassa, koska abortteja myöntävät lääkintöhallituksen hyväksymät lääkärit olivat keskittyneet kaupunkeihin.

³²⁸ Prata 2010, 579; Lennerhed 2008, 59.

Maaseudulla asuville jo pelkästään abortin anominen saattoi olla mahdotonta, jos ei ollut varaa matkustaa tai töistä ei saanut vapaata.

Suurin osa naisista elätti itsensä työskentelemällä ajalle ominaisissa pienipalkkaisissa ja usein avustavissa työtehtävissä, kuten koti- tai liikeapulaisena. Työnteko oli usein sekä naimattomien että naimisissa olevien naisten elämisen ehto. Vaikka naisten työskentely väheni 1960-luvulla, se oli aineiston naisten keskuudessa yleisempää kuin koko maan tasolla, mikä kertoo naisten huonosta taloudellisesta tilanteesta ja siitä, että myös äidit osallistuivat perheidensä elatukseen.

Vaikka suurin osa aineiston naisista työskenteli pakon edessä siinä mielessä, että heidän oli elätettävä itsensä tai perheensä, naisten työskentelyn yleisyys linkittyi laajempaan muutokseen naisten työssäkäynnin osalta. Niin Suomessa kuin muualla Euroopassa naisten työskentely kodin ulkopuolella oli yleistynyt erityisesti sotien aikana.³²⁹ Naisten työn ja äitiyden välinen ristiriita tuli monissa maissa näkyville sodan jälkeisinä vuosina, kun naiset eivät enää halunneet palata takaisin kotiin. Tämä johti laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun naisten oikeudesta työntekoon ja kouluttautumiseen.³³⁰ Esimerkiksi Ruotsissa nähtiin erityisen ongelmallisena juuri niiden naisten aborttihalukkuus, jotka halusivat keskittyä kouluttautumiseen tai työskentelyyn äitiyden sijaan.³³¹ Myös aineiston naisten kertomukset vuonna 1969 osoittavat että työ alettiin nähdä elinkeinon lisäksi elämää laajemmin määrittävänä tekijänä ja monen naisen tulevaisuuden suunnitelmiin kuului kouluttautuminen ja työura.

1960-luvulla naiset olivat aiempaa kouluttautuneempia, mutta kaikkina käsiteltävinä vuosina suurin osa naisista kävi palkkatyössä elättääkseen itsensä tai perheensä. Koulutuksen merkitys kuitenkin kasvoi 1960-luvun lopulla, jolloin se nousi yhdeksi keskeisimmäksi aborttiperusteeksi nuorten naisten keskuudessa. Naisten kouluttautuminen ja sen suhde äitiyteen nousi keskusteluun myös kansainvälisesti. Vaikka naisten pidempi kouluttautuminen haastoi osaltaan

³²⁹ Jallinoja 1983, 120–121.

³³⁰ Borovoy & Ghodsee 2012, 155–156.

³³¹ Lennerhed 2008, 60, 178.

perinteisiä äitiyden määritelmiä, se alettiin nähdä myönteisemmin.³³² Aineiston naiset tiedostivat, että kouluttautuminen saattoi mahdollistaa sosiaalisen nousun ja ainakin se teki tulevaisuudesta turvatumman. Osa naisista halusi esimerkiksi kouluttautua ja työskennellä ennen perheen perustamista, jotta lapsen kasvattaminen olisi myöhemmin taloudellisesti mahdollista.

Sosiaalineuvolassa käyneiden naisten ikähaarukka oli melko kapea. He olivat 13–20-vuotiaita, mutta siitä huolimatta naisten keski-ikä muuttui huomattavasti tutkittavina vuosina, etenkin naimattomien naisten kohdalla. Vuosien 1953 ja 1969 välisenä aikana naimattomien naisten keski-ikä laski vuodella, mikä oletettavasti kertoo nuorten seksuaalisen elämän muutoksista ja siitä, että nuoret aloittivat intiimin kanssakäymisen aiempaa nuorempina.

Nuorten naisten raskaudet alkoivat kaikkina käsiteltävinä vuosina useimmiten avioliitossa tai jonkinasteisessa seurustelusuhhteessa. Satunnaissuhteiden seurauksena syntyneiden raskauksien määrä yleistyi 1960-luvulla samaan aikaan kun nuorten kertomuksissa viitattiin yhä useammin muuttuviin, kaupunkilaisiin vapaa-ajanviettopaikkoihin kuten ”hippuihin”, nuorten yhteisiin reissuihin ja alkoholiin. Toisin kuin Kontula ja Haavio-Mannilan tutkimissa kertomuksissa³³³, tämän aineiston naisten keskuudessa alkoholi ja satunnaiset suhteet kuuluivat nuorten seurustelutapoihin jo 1960-luvulla. Myös asenteet seurustelua, seksuaalisuutta ja satunnaisia suhteita kohtaan muuttuivat 1960-luvulla sallivammaksi niin aineiston naisten kuin nuorisosaatavien keskuudessa koko maassa.³³⁴

1960-luvulla naisten ja nuorten ehkäisystä alettiin puhua entistä enemmän ja uudet ehkäisyvälineet ja ehkäisykeskustelu rantautuivat Suomeen. Kansainvälinen ehkäisykeskustelu linkittyi vahvasti nuorten naisten ehkäisyyn – naisten oikeuteen vaikuttaa seksuaalisuutensa seurauksiin, mutta toisaalta myös pelkoon seksuaalisesta rappiosta nuorisosaatavien keskuudessa.³³⁵ Väestöliiton kanta nuorten ja naimattomien naisten ehkäisyyn oli perinteisesti ollut kielteinen, mutta 1960-luvulla liiton oli otettava kantaa julkiseksi virinneeseen ehkäisykeskusteluun.

³³² Gardner 1972, 181–183.

³³³ Kontula & Haavio-Mannila 1995.

³³⁴ Sievers ym. 1974, 86, 119–120.

³³⁵ Silies 2015.

Uudet asenteet vaikuttivat myös Väestöliitossa ja 1960-luvun aikana lääkärit alkoivat tarjoamaan ehkäisyneuvontaa ja -välineitä myös naimattomille naisille ja pariskunnille.³³⁶

Kun vuonna 1953 aineiston naiset olivat hyvin tietämättömiä ehkäisystä – naimattomien kanssa ehkäisystä ei edes keskusteltu, niin 1960-luvun lopussa naiset tiesivät jo paljon enemmän ja ehkäisyvälineiden käyttö oli yleistynyt. Vaikka ehkäisy tietous kasvoi, ehkäisyvälineiden käyttö oli harvinaista vielä 1960-luvun lopulla, mihin luultavasti vaikuttivat ehkäisyvälineiden verrattain vaikea saatavuus ja korkea hinta, joka erityisesti nuorille naisille ja perheille saattoi näyttäytyä ehkäisyn käytön kynnyksymyksenä.

Sosiaalineuvolaan tultiin pääasiassa anomaan laillista aborttia. Laki raskauden keskeyttämisestä määritteli millä perusteilla lääkärit saattoivat keskeytyksen naisille myöntää.³³⁷ Kuitenkin jo lain ensimmäisinä voimassaolovuosina kävi selväksi, että lain tulkinta ei ollut selvää edes lääkäreille. Sosiaaliset syyt huomioiva lainkohta jätti lääkärille huomattavan paljon tulkinnanvaraa ja 1950-luvulla lääkärit jättivät sosiaaliset syyt aborttipäätöksissä pääosion huomioimatta. Vuoden 1950 aborttilaissa ja sen tulkinnoissa oli monta kohtaa, jotka kohtelivat naisia epäoikeudenmukaisesti. Väestöliiton lääkärit tulkitsivat lakia väestöpoliittisin motiivein, mutta ristiriita yksilön edun ja yhteiskunnallisen edun välillä oli ollut ilmeinen jo ennen lain voimaantuloa.

Naiset perustelivat halunsa raskaudenkeskeytykseen yleensä sosiaalisiin tai taloudellisiin syihin vedoten. Sosiaalisten ja taloudellisten vaikeuksien merkitys abortinhaun taustalla oli huomattu myös Väestöliitossa ja sen neuvolatoiminnan ympärille kehittyikin monipuolinen tukijärjestelmä, jonka avulla pyrittiin auttamaan niitä lukuisia naisia, jotka saivat kieltävän vastauksen pyyntöönsä. Vaikka Väestöliitto tarjosi monipuolisia tukitoimia, jo lain alkuvuosina oli ilmeistä, että naiset eivät kokeneet lain tulkintaa oikeudenmukaiseksi, eivätkä tukitoimet olleet aina riittäviä lapsen vastaanottamiseksi.

³³⁶ Elävä arkisto 1966: Perhesuunnittelu ja ehkäisy.

³³⁷ Laki raskauden keskeyttämisestä 17.2.1950/82.

Naimisissa olevien naisten abortinhaun perustelut keskittyivät yleensä jo olemassa olevan perheen ja sen elättämisen ympärille. Uusi lapsi nähtiin uhkana perheen hyvinvoinnille, toimeentulolle ja usein jo valmiiksi huonoille elämän olosuhteille. Uusi lapsi merkitsi usein äidin työssäkäynnin keskeytymistä, asunnon menettämistä tai avioliiton ristiriitojen syventymistä. Hankala avioliitto ja usein väkivaltainen ja alkoholia käyttävä aviomies toistuivat naisten kertomuksissa kaikkina käsiteltävinä vuosina. Kun 1950-luvun alussa perheellisten naisten aborttiperustelut liittyivät usein suoraan sen hetkiseen hankalaan elämäntilanteeseen, niin 1960-luvulla nuorten pariskuntien ja perheiden perusteissa korostuivat myös tulevaisuuden suunnitelmat, koulutus ja taloudellinen vakaus, joka haluttiin saavuttaa ennen perheen perustamista.

Naimattomien naisten aborttiperustelut olivat usein taloudellisia. Nuoret naiset saivat yleensä elätettyä juuri ja juuri itsensä ja lapsen saaminen merkitsi sekä työn että usein myös asunnon menettämistä. Lasta ei yksinkertaisesti ollut varaa elättää yksin. Myös aviottoman lapsen aiheuttama häpeä nousi useissa kertomuksissa esiin. Vuonna 1969 opiskelu ja niiden jatkuminen vaikutti monen naisen aborttiperusteluissa.

Keskeisin naimattomien naisten aborttiperustelu koko tutkittavana aikana oli naimattomuus ja avioliiton mahdottomuus. Vuonna 1953 moni nainen oli jätetty yksin raskautensa kanssa, mutta 1960-luvun kertomuksissa korostui, että nuori nainen itse vastusti avioliittoa, johon ei halunnut. Sekä sosiaalineuvolan henkilökunta että aineiston naiset linkittivät lapsen saamisen vahvasti avioliiton sisäiseksi asiaksi.

Myös perheen rooli naimattomien naisten aborttipäätöksessä oli usein keskeinen, siitä huolimatta ettei perhe aina tiennyt raskaudesta. Vaikka suurin osa naisista elätti itsensä ja he olivat monessa mielessä hyvin itsenäisiä, perheen tuki, sen puute, läheisten hyväksyntä ja suhtautuminen tilanteeseen olivat naisten aborttipäätösten taustalla ilmeisiä. 1960-luvun kertomuksille oli ominaista perheen, erityisesti äidin läsnäolo ja tyttärelle annettu tuki. Kun vuonna 1953 sosiaalihoitaja oli monessa tilanteessa ainoa, jolle nuori oli kertonut

raskaudestaan, niin vuonna 1969 raskaudesta tiesi yleensä joku nuoren lähipiiristä ja hän oli saanut valinnoilleen läheisen tuen.

7.2. Lain kyseenalaistamisesta uuteen aborttilakiin

Sosiaalineuvolassa käyneet naiset kyseenalaistivat lain oikeudenmukaisuuden jo heti lain astuttua voimaan. Naisten toimijuus sosiaalineuvolassa osoittaa, että he aktiivisesti pyrkivät tuomaan esille tyytymättömyytensä lakia ja kontrollia kohtaan. Tyytymättömät ja vihaiset reaktiot, uhkailu ja tulevaisuuden suunnittelu kertovat siitä, että naiset eivät olleet valmiita vastaanottamaan lasta elämäntilanteessa, jonka he itse kokivat epäsopivaksi lapsen synnyttämiseen ja kasvattamiseen. Kukaan naisista ei kertonut haluavansa jäädä lapsettomaksi. Naiset eivät vain halunneet lasta tilanteessa, jonka he olivat arvioineet lapsen kannalta mahdottomaksi. Osa naisista kertoi keskeyttävänsä raskauden laittomasti, osa koki raskauden jopa elämän ja kuoleman kysymykseksi ja he olivat valmiita riistämään hengen itseltään, jos raskautta ei keskeytettäisi. Sekä aineisto että aikaisempi tutkimus vahvistavat, että nämä uhkaukset saatettiin jopa toteuttaa.³³⁸ Naisille raskaus ja lapsen saaminen oli henkilökohtainen ratkaisu, joka vaikutti naisen elämään kaikilla elämän osa-alueilla.

Abortin oikeutusta voi tulkita joko yksilöllisenä oikeutena (right) tai yhteiskunnallisena perusedellytyksenä (social necessity). Oikeutta voidaan taas perustella lapsen oikeudella elämään tai naisen oikeudella päättää omasta kehostaan.³³⁹ Sosiaalineuvolassa käyneiden naisten kertomukset osoittavat, että naiset suhtautuivat aborttiin ainakin osaksi yhteiskunnallisena palveluna. Ennen lakia, suhtautuminen oli luultavasti keskittynyt enemmän naisen yksilölliseen näkemykseen tai vakaumukseen. Jos nainen uskoi olevansa oikeutettu päättämään lisääntymisestään, hän saattoi hakeutua laittomaan raskaudenkeskeytykseen. Raskaudenkeskeytysten medikalisoituminen, politisoituminen ja jo pelkästään raskaudenkeskeytyksiä myöntävän instituution perustaminen on luultavasti ohjannut naisten suhtautumista abortteihin yhä yhteiskunnallisemmaksi. Se, että yhteiskunta tarjosi palveluitaan raskaudenkeskeytysten suhteen, teki koko

³³⁸ Gardner 1972, 42.

³³⁹ Borovoy & Ghodsee 2012, 160.

toimenpiteestä yhteiskunnallisen. Kun yhteiskunnan palvelut eivät vastanneet niitä hakevien naisten toiveita, oli luonnollista että kritiikki kohdistui lakia ja koko instituutiota vastaan.

Naiset eivät siis tyytyneet osaansa väestöpoliittisen kontrollin kohteena, vaan tietoisesti vastustivat ja arvostelivat aborttilakia ja siihen liittyneitä instituutioita. Naisten kertomuksissa kyseenalaistettiin niin perinteinen avioliitto, naisen äidilliset velvollisuudet kuin naisia kontrolloiva väestöpolitiikka. Sosiaalineuvola oli varmasti yksi harvoista julkisista tiloista, joissa väestöpolitiikkaa kritisoiitiin niin vahvasti. Tämä teki väistämättä myös naisten epäoikeudenmukaisuuden kokemuksen näkyväksi niin sosiaalihoitajille kuin lääkäreillekin.

Avioliitto ja Lääkäri -lehden kirjoitukset osoittavat, että Väestöliiton lääkäreiden suhtautuminen aborttiin alkoi muuttua jo ennen laajan julkisen keskustelun puhkeamista. Sosiaalisten ja taloudellisten syiden merkitystä abortinhausassa oli varmasti yhä vaikeampi sivuuttaa. Nuorten naisten aborttihalulla oli lääkäreiden asennemuutoksessa merkittävä rooli, koska osa lääkäreistä perusteli lain tulkinnan höllentämistä nimenomaan nuorten naisten aborttiperusteluihin vedoten.

Sosiaalineuvolassa käyneet naiset aloittivat siis naisen kehoon ja sen itsemääräämisoikeuteen liittyvän kritiikin jo kauan ennen kuin sama keskustelu alkoi julkisesti. Väestöliiton sosiaalihoitajat ja lääkärit olivat ensimmäisiä, jotka kuuluivat kritiikin ja se on väistämättä vaikuttanut myös heidän näkemyksiinsä ja tulkintoihinsa.

Aikalaiskeskustelua seurattaessa vaikuttaa siltä, että julkiseen aborttikeskusteluun herättiin verrattain myöhään, kun sitä verrataan naisten ajatuksiin sosiaalineuvolassa. Kun julkinen keskustelu sitten alkoi, melko lyhyessä ajassa käytiin voimakasta ajatustenvaihtoa puolesta ja vastaan kunnes 1967 asetettiin aborttilakikomitea selvittämään lain oikeutusta ja sen epäkohtia.

”Komitean mielestä voimassa olevan lain keskeyttämisperusteet on arvioitava uudelleen. Komitean käsityksen mukaan nykyiset keskeyttämisperusteet eivät riittävästi ota huomioon aborttia koskevien asenteiden muuttumista. Niin ikään

ne eivät vastaa lääketieteen piirissä havaittavaa uudelleen asennoitumista, mikä ilmenee mielenterveydellisten sekä sosiaalisten ja psykologisten näkökohtien entistä vahvempana korostumisena raskauden keskeyttämistä koskevissa ratkaisuisissa.”³⁴⁰

Ajalle yllättävää on, että komitea perusteli lain uudelleenarviointia asenteiden muutoksella. Aiemmissa, pääosin lääkäreiden hallitsemisissa aborttikeskusteluissa tavallisten ihmisten asenne ja mielipiteet jäivät alisteisiksi lääketieteellisille perusteluille. Sosiaalisten tekijöiden merkitys oli toki huomioitu jo vuoden 1950 lain osalta, mutta ne olivat suoraan alisteisia lääketieteellisille syille. Komitean mietinnöissä sen sijaan korostettiin, että sosiaaliset tekijät, psykologisten ja mielenterveydellisten tekijöiden kanssa olivat monessa tilanteessa yhtä merkittäviä kuin jokin lääketieteellinen diagnoosi.

Komitea päätyi kolmea eriävää mielipidettä lukuun ottamatta ehdottamaan lain muuttamista niin, että myös sosiaaliset syyt huomioitaisiin aborttiperusteluissa. Se kuitenkin huomioi, että pelkkä lain muuttaminen ei välttämättä vaikuttaisi aborttilukuihin. Ehkäisyllä oli erityisen tärkeä rooli ei-toivottujen raskauksien ja raskaudenkeskeytysten torjumisessa. Komitea ehdotti ehkäisyneuvontalain säätämistä, jonka perusteella ehkäisyneuvontaa tarjottaisiin lääkäreiden vastaanotoilla ja neuvoloissa kaikille halukkaille, maantieteellisestä sijainnista riippumatta ja koululuokissa. Hinta ei saanut olla este ehkäisyneuvonnalle, toimenpiteille ja välineille. Komitea myös nosti esille lääkäreiden epätasaisen jakautumisen maantieteellisesti, ja sen että lääkäreiden käytännöt eivät olleet yhteneväiset.³⁴¹

Aborttikomitean mietinnön pohjalta alettiin valmistella uutta lakia, joka ottaisi paremmin huomioon naisen sosiaalisen ja taloudellisen tilanteen abortinhaun taustalla. Suomen ensimmäinen aborttilaki ehti olla voimassa 20 vuotta ennen kuin se vuonna 1970 korvattiin uudella lailla, joka antoi enemmän tilaa naisen omalle ratkaisulle.

³⁴⁰ Aborttilakikomitean mietintö 1968, 35–36.

³⁴¹ Mt., 35–48.

7.3. Nuorten naisten toimijuus sosiaalineuvolassa ja julkisen aborttikritiikin nousu

Aborttilain epäkohdista virinnyt keskustelu kiinnitti huomiota naisen tasa-arvoiseen oikeuteen päättää omasta kehostaan. Yksilön vapaus oman ruumiin suojelemisessa alettiin nähdä yhä keskeisempänä siitä huolimatta, että yksilön etu saattoi olla ristiriidassa valtiollisten tavoitteiden kanssa, oli kyse sitten raskaudenkeskeytyksistä, raiskauksista tai esimerkiksi lasten hyväksikäytöstä.³⁴² Vaikka yksittäisten sosiaalineuvolassa käyneiden naisten ääni ei julkisessa keskustelussa välttämättä kuulunut kovinkaan kovana, naisten ääni oli sosiaalineuvolan vastaanotolla selkeä ja vaativa. Naiset raivasivat tietä sille julkiselle keskustelulle, joka puhkesi Suomessa vuoden 1965 aikana, ja jonka myötä aborttilakia muutettiin naisten itsemääräämisoikeutta kunnioittavammaksi.

Pratan mukaan naisliikkeiden synnyttämä naisten kollektiivinen toimijuus, päätöksenteko ja vaatimuksen esittäminen (claim-making) oli keskeistä aborttikysymyksen politisoitumisen ja kriittisen keskustelun nousun suhteen.³⁴³ Uskon myös, että julkisesti näkyneen naisliikkeen rinnalla yhtä tärkeänä muutosta ajavana voimana vaikuttivat sosiaalineuvolassa oman kritiikkinsä esittäneet naiset. He puuttuivat jo 1950-luvun alussa samoihin epäkohtiin, joihin naisliike puuttui laajamittaisesti hieman myöhemmin. Naisten toiminta sosiaalineuvolassa osoittaakin vahvaa toimijuutta, jonka puitteissa naiset vaativat oikeuksiaan ja naisen itsemääräämisoikeuden tunnistamista. Sosiaalineuvolassa olevat naiset eivät esittäneet näitä vaatimuksia naisliikkeen tai edes naiseuden nimissä, vaan heidän kritiikkinsä nousi henkilökohtaisesta elämäntilanteesta ja päätöksestä, joka sosiaalineuvolassa kyseenalaistettiin. Aborttikysymyksen politisoituminen vaati naisten kollektiivista toimijuutta, mutta se vaati myös yksittäisten naisten toimintaa ja rohkeutta nousta vastustamaan yhteiskunnallisia rakenteita. Keski-Petäjän tavoin uskon, että naisten henkilökohtaista kokemusta naisliikkeen toiminnan taustalla voidaan tutkia vielä laajasti.³⁴⁴

³⁴² Keski-Petäjä 2015, 201–202.

³⁴³ Prata 2010, 580.

³⁴⁴ Keski-Petäjä 2015, 201.

Naisliikkeiden kritiikin vahvistuminen ja aborttikysymyksen politisoituminen olivat kansainvälisiä ilmiöitä ja muun muassa, portugalilainen, saksalainen ja yhdysvaltalainen naisliike ryhtyivät kritisoimaan aborttilakia laajalti 1960- ja 1970-luvuilla.³⁴⁵ Aborttikysymyksestä tuli epätasa-arvon ja epäoikeudenmukaisuuden symboli. Yhdysvalloissa naisliike ajoi oikeutta aborttiin kansalaisyhteisyytenä. Naisen ääntä ei enää haluttu alistaa lääkäreiden ja valtion päätäntävällän alle ja abortin kriminalisoinnin nähtiin kasvattavan sukupuolten ja yhteiskunnan epätasa-arvoa.³⁴⁶ Myös Ruotsissa aborttikysymys liitettiin niin sukupuolten väliseen kuin luokkien väliseen epätasa-arvoon, johon vaadittiin ratkaisua vapauttamalla abortit³⁴⁷

Prata on myös pohtinut aborttikysymyksen suhteen sitä, miten yksilön ongelmasta tulee poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun kohde ja aihe. Esimerkiksi muuttunut poliittinen ympäristö, demokratisoituminen ja naisliikkeen kasvavat resurssit edesauttoivat aborttikysymyksen politisoitumista Portugalissa.³⁴⁸ Näiden tekijöiden lisäksi näen tärkeänä nostaa esiin myös aborttikysymyksen moninaisuuden. Se, että yksittäisten naisten aborttitoiveesta tuli globaalisti yhteiskunnallinen ja poliittinen kysymys johtuu osaltaan siitä, että aborttikysymys linkittyy useaan yhteiskunnalliseen epäkohtaan. Aborttikysymys voidaan nähdä sekä sukupuoli- että luokkakysymyksenä. Se linkittyy vahvasti myös yksilön itsemääräämisoikeuteen ja perheiden päätäntävältäan. Epäoikeudenmukaisuuden ja epätasa-arvoisuuden kokemukset, jotka linkittyivät yksilön ja valtiollisen aborttipolitiikan ympärille olivat sovellettavissa laajemmin koko yhteiskuntaa koskettaviksi epäkohdiksi, joiden suhteen oikeutta vaativat useat ryhmät.

Aborttikysymyksen politisoituminen linkittyi myös ”seksuaaliseen vallankumoukseen”, jonka myötä perinteinen seksuaalinen moraalinen konsensus alkoi hajota viimeistään 1960-luvulla, kun asenteet erilaisia seksuaalisuuden ilmentymisiä kohtaan muuttuivat ja vapautuivat.³⁴⁹ Naisten seksuaalinen toimijuus

³⁴⁵ Siegel 2014, 1367; Grossmann 1995, 213–215; Prata 2010, 580.

³⁴⁶ Siegel 2014, 1367–1368.

³⁴⁷ Lennerhed 2008, 182–186.

³⁴⁸ Prata 2010, 580.

³⁴⁹ Angelides 2012, 833; Briggs 2012, 524.

linkittyi vahvasti 1960-luvun seksuaalikeskusteluun.³⁵⁰ Niin yksittäisten naisten ääni sosiaalineuvolassa kuin naisliikkeen ja naisten julkisesti kuuluva ääni viestittivät, että naiset eivät enää nähneet itseään seksuaalisuuden objekteina vaan he olivat miesten vertaisia toimijoita myös seksuaalisissa suhteissa.

Nielsenin ja Rudbergin mukaan nuorten naisten rooli seksuaalisuuteen liittyneessä asennemuutoksessa oli keskeinen. Nuoret naiset toivat seksuaalisuuden ja siihen liittyvät moraalikysymykset julkiseen keskusteluun uudessa valossa. He uskalsivat haastaa sukupuoliin, seksuaalisuuteen ja itsemääräämisoikeuteen liitettyjä normeja ja vaikuttivat erityisesti siihen miten naisen toimijuus näyttäytyi suhteessa naisen omaan ruumiiseen ja seksuaalisuuteen.³⁵¹ Nuorten naisten toimijuus näyttäytyi siten merkittävänä osana niin suomalaista kuin kansainvälistä aborttipolitiikkaa ja siitä virinnyttä aborttikeskustelua ja -kriittikää.

Vaikka naisen passiivinen rooli väestökontrollin kohteena ja uhrina on aiemmissa tutkimuksissa korostunut, tämä tutkimus osoittaa, että naisten toimijuutta voi löytää myös sellaisista yhteyksistä, joita ei perinteisessä historiankirjoituksessa ole mielletty toimijuuden tiloiksi. Toimijuuden ilmentyminen liitetään usein yksilön vapauteen, oikeuksiin ja valintaan tehdä jotain, mutta se voi ilmentyä myös yksilön tai ryhmän elämää rajoittavissa tilanteissa.³⁵² Samat rakenteet voivat olla yhtä aikaa toimijuutta rajoittavia ja mahdollistavia.³⁵³ Sosiaalineuvolassa naisten toimijuus ilmeni naisia kontrolloivassa ja alistavassa tilanteessa, jossa naisten odotettiin hyväksyvän viranomaisten valinnat siitakin huolimatta että ne olivat ristiriidassa naisten valintojen kanssa. Nuoret naiset olivat pääsääntöisesti tehneet itseään koskevan päätöksen ja ratkaisun jo ennen sosiaalineuvolaan tuloa, eivätkä he aina hyväksyneet sitä, että sosiaalineuvolassa heidän päätöksensä kyseenalaistettiin. Naiset siis kyseenalaistivat sosiaalineuvolan päätökset ja pyrkivät aktiivisesti vaikuttamaan oman toimintansa mahdollisuuksiin.

Sosiaalineuvolassa käyneet nuoret naiset ovat yksi ryhmä, joka liittyy 1950- ja 1960-luvuilla harjoitettuun väestöpolitiikkaan ja seksuaalisuuden historiaan. On

³⁵⁰ Nielsen & Rudberg 2007, 103.

³⁵¹ Mt., 104.

³⁵² Borovoy & Ghodsee 2012, 162.

³⁵³ Charrad 2010, 518.

muistettava, että samat ilmiöt ja tarinat linkittyvät myös muiden (nais-)ryhmien historiaan. Sekä naisten suhdetta raskaudenkeskeytyksiin että seksuaalisuuteen voidaan tutkia myös erilaisista lähteistä ja näkökulmista käsin. Erityisen mielenkiintoista olisi jatkaa tutkimusta Väestöliiton sosiaalineuvoloiden potilasasiakirjojen osalta niin Helsingissä kuin niissä kaupungeissa, joiden aborttihakemukset eivät ole vielä olleet tutkimuskäytössä. Potilasasiakirjat valottavat myös esimerkiksi miesten roolia väestöpoliittisen kontrollin kohteena. Toisenlaisen näkökulman Väestöliiton sosiaalineuvoloista on mahdollista saada haastattelemalla naisia, jotka ovat käyneet sosiaalineuvolan vastaanotolla. Myös yksityislääkäreillä käyneiden naisten tai itse aborttinsa suorittaneiden naisten kokemukset toisivat lisää ulottuvuuksia raskaudenkeskeytysten historiaan.

Aborttikysymys keskusteltu, kiistelty ja ajankohtainen aihe ja se jakaa mielipiteitä niin Suomessa kuin ulkomaillakin. Siksi aborttitutkimukselle on jatkossakin tarvetta. Vaikka keskustelua käydään usein melko kapeasti, todellisuudessa aihe on monisäkeinen ja monitulkintainen. Raskaudenkeskeytyksiin liittynyt politiikka on ulottunut yhteiskunnan eri osa-alueille, mutta yksilön kokemuksia raskaudenkeskeytyksistä on vasta alettu valottamaan. Yksilön subjektiivinen kokemus ja toimijuus suhteessa väestöpoliittisiin toimenpiteisiin ovat teemoja, jotka kaipaavat lisää tutkimusta ja tarkennusta, ja jotka voivat tuoda uusia näkökulmia ja ymmärrystä nykyisiin ja tuleviin aborttikeskusteluihin.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Arkistolähteet:

Väestöliiton Helsingin sosiaalineuvolan potilasasiakirjat vuosilta 1953, 1961 ja 1691. Väestöliiton arkisto.

Julkaistut lähteet:

Aborttilakikomitean mietintö. Komiteanmietintö 1968:A11.

Suomen asetuskokoelma 1969. Holhouslaki 1898/34A, 1969/343.

Suomen asetuskokoelma 1950. Laki raskauden keskeyttämisestä 17.2.1950/82.

Suomen asetuskokoelma 1970. Laki raskauden keskeyttämisestä 24.3.1970/239.

Aikalaiskirjallisuus:

Achte, K.A & Apo, M. & Haapaniemi, L. & Katila, O: Itsemurhat ja raskaus. *Avioliitto ja Lääkäri* 3/1964.

Ingman, Ove: Lääkäri ja sosiaalineuvolaan lähetettävät potilaat. *Avioliitto ja lääkäri* 4/1951.

Kinnunen, Olavi: Harvinaisista raskauden keskeyttämisen indikaatioista. *Avioliitto ja Lääkäri* 2/1953.

Niemineva Kalevi & Timonen Sakari: Näkökohtia sosiaalineuvolan käytännöllisestä järjestelystä. *Duodecim* 3/1950.

Oinonen, Sinikka: Nuorison seksuaaliongelmista II. *Avioliitto ja Lääkäri* 3/1953.

Runberg, Johan: Psykiatriset indikaatiot uuden aborttilain puitteissa. *Avioliitto ja Lääkäri* 3/1951.

Paavilainen, Erkki: Aborttilain sosiali-psykiatrisista indikaatioista. *Avioliitto ja Lääkäri* 3/1963.

Pohjola, Ahti & Ylinen, Olli: Obstetris-gynekologisista raskaudenkeskeyttämisaiheista. *Avioliitto ja lääkäri* 1/1953.

Sumu Ritva-Liisa (toim.): *Abortti*. Huutomerkki-sarja. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 1970

Tervilä, Leo: Ajatuksia sosiaalineuvoloista. *Avioliitto ja Lääkäri* 4/1954.

Valvanne, Leena: Sosiaalisten tekijöiden merkitys raskauden keskeytystapauksissa. *Duodecim* 1/1952.

Valvanne, Leena: *Rakkautta pyytämättä – Valtakunnan kätilö muistelee*. Tammi 1986.

Tutkimuskirjallisuus:

Aapola Sinikka & Kaarninen, Mervi: Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.

Alasuutari, Pertti: *Laadullinen tutkimus*. Vastapaino, Tampere 1999.

Angelides, Steven: The 'Second Sexual Revolution', Moral Panic, and the Evasion of Teenage Sexual Subjectivity. *Women's History Review* vol. 21, 5/2012

Auvinen, Riitta: Äitiyssuojelusta perhekasvatukseen. Teoksessa: Taskinen, Ritva (toim.): *Väestöliitto 1941-1991: Perheen puolesta*. Väestöliitto, Helsinki 1991.

Biström, Anna: Kaipuu kotiin – ja kotoa pois. Teoksessa: Biström, Anna & Paqvalen, Rita & Rask, Hedvig (toim.): *Naisten Helsinki - Kulttuurihistoriallinen opas*. Schildts, Helsinki 2010.

Borovoy, Amy & Ghodsee Kristen: Decentering agency in feminist theory: Recuperating the family as a social project. *Women's Studies International Forum* vol. 35, 3/2012.

Briggs, Jonathyne: Sex and the Girl's Single: French Popular Music and the Long Sexual Revolution of the 1960s. *Journal of the History of Sexuality* vol. 21, 3/2012.

Bullough, Vern L. & Bullough, Bonnie: *Sexual attitudes – myths and realities*. Prometheus Books Amherst, New York 1995.

Butler, Judith: *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. Routledge, New York 1993.

Charmaz, Kathy: *Constructing grounded theory*. SAGE Publications, Lontoo 2006.

Charrad, Mounira M: Women's agency across cultures: Conceptualizing strengths and boundaries. *Women's Studies International Forum* vol. 33, 6/2010.

Foucault, Michel: *Seksuaalisuuden historia*. Gaudeamus, 1998.

Frisk, Matleena: *Tytöt ja pojat 1960-luvun valistusoppaissa ja kaupallisessa nuortenlehdessä. Sukupuolidiskurssien muutoksia*. Helsingin Yliopisto, Helsinki 2008.

Gardner, R.F.R.: *Abortion the personal dilemma – A Christian gynaecologist examines the Medical, Social + Spiritual Issues*. The paternoster Press, Sydney 1972.

Giæver, Øyvind: Abortion and eugenics. The role of eugenic arguments in Norwegian abortion debates and legislation, 1920–1978. *Scandinavian Journal of History* vol. 30, 1/2005.

Giddens Anthony: *The constitution of society*. Polity Press, Cambridge 1984.

Gillis, John R.: *Youth and history: tradition and change in European age relations 1770 – present*. Academic Press, New York 1974.

Gordon, Tuula (toim.): *Nainen naiseus, naisellisuus*. Tampere University Press, Tampere 2001.

Glaser, Barney G.: *Basics of Grounded Theory Analysis: Emergence vs. Forcing*. Sociology Press, 1992.

Grossmann, Atina: *Reformin Sex – The German Movement for Birth Control & Abortion Reform 1920-1950*. Oxford University Press, New York 1995.

Haapala, Pertti: Nuoriso numeroina. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.

Heinonen, Visa: James päällä joka säällä. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.): *Nuoruuden vuosisata, Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.

Helen, Ilpo: *Äidin elämän politiikka: Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Gaudeamus, Tampere 1997.

Hiilamo, Heikki: *Akantappolaista isäkiintiöön – Perhepolitiikan pitkä linja Suomessa ja Ruotsissa*. Stakes, 2006.

Holton, Judith A.: The Coding Process and Its Challenges. *The Grounded Theory Review* vol.9, 1/2010.

Honkasalo, Marja-Liisa: ”Aika aikaa kutakin”. Naisnäkökulmia toistoon ja toimijuuteen. Teoksessa: Kupiainen, Tarja & Vakimo, Sinikka (toim.): *Välimatkoilla. Kirjoituksia etnisyydestä, sukupuolesta ja kulttuurista*. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2006.

Hukkila, Kristiina & Nisula, Tapio: *Seksuaalikäyttäytymisen kulttuuriset ehdot. Esimerkkinä 15-vuotiaat tytöt*. Nuoret ja seksuaalisuus, Nuorisotutkimus 2/

1991.

- Hägman, Kai (toim.): *Täältä tulee nuoriso! 1950-79*. WSOY, Helsinki 2006.
- Häkkinen, Antti: "Kun yhteiskunta tuli kylään": nuorisosukupolvien erilaiset yhteyskuntakohtaamiset ja -kokemukset. Teoksessa: Vehkalahti, Kaisa & Suurpää, Leena (toim.): *Nuoruuden sukupolvet*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 152, Helsinki 2014.
- Härmälä, Valteri: *Jengit sotajalalla – Syksyn 1978 jengikeskustelun nuorisokuva*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2012.
- Ilves, Kirsi: *Stadi ja sen nuoret: nuorisotyötä Helsingissä 1948-1997*. Edita, Helsinki 1998.
- Immonen, Kari: *Naisen elämä – Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit*. Otava, Keuruu 1990.
- Jallinoja, Riitta: *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet*. WSOY, Juva 1983.
- Juntto: Anneli: *Asuntokysymys Suomessa – Topeliuksesta tulopolitiikkaan*. Sosiaalipoliittinen yhdistys, Helsinki 1990.
- Jyrkämä, Jyrki: Toimijuus, ikääntyminen ja arkielämä : hahmottelua teoreettis metodologiseksi viitekehyyksi. *Gerontologia* 22:4, 2/2008.
- Kaarninen, Mervi: Nuorisokulttuurin läpimurto. Teoksessa: Hägman, Kai (toim.): *Täältä tulee nuoriso! 1950-79*. WSOY, Helsinki 2006.
- Kaarninen, Pekka: Kurittomat sukupolvet vanhoissa suomalaisissa elokuvissa. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.
- Keski-Petäjä, Miina: Kielletty aborttihalua – Potilaskertomukset abortin sosiaalishistoriallisen tarkastelun pohjana. Teoksessa: Häkkinen, Antti & Salasuo, Mikko (toim.): *Salattu, hävetty, vaiettu – Miten tutkia piilossa olevia ilmiöitä*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 161, Vastapaino, Tampere 2015.
- Keski-Petäjä, Miina: *Aborttitoiveet ja abortintorjunta: Raskaudenkeskeytyksen hakeminen 1950–1960-lukujen Suomessa*. Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E 45/2012, Helsinki 2012.
- Kontula, Osmo & Haavio-Mannila Elina: *Matkalla intohimoon. Nuoruuden hurma ja kärsimys seksuaalielämäkertojen kuvaamana*. WSOY, Juva 1995
- Koski, Leena: Oppikoulunuoruus 1940-1950-luvuilla. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.
- Koskinen, Seppo & Martelin, Tuija & Notkola, Irma-Leena & Notkola, Veijo & Pitkänen, Kari & Jalovaara, Marika & Mäenpää, Elina & Ruokolainen, Anne &

- Ryynänen, Markku & Söderling, Ismo (toim): *Suomen väestö*. Gaudeamus, Helsinki 2007.
- Kotiranta, Tuija & Virkki, Tuija: Toimijuus ja sosiaalisen toiminnan teoria. Teoksessa: Kotiranta, Tuija & Niemi, Petteri & Haaki, Raili (toim.): *Sosiaalisen toiminnan perusta*. Gaudeamus, Helsinki 2011.
- Kotiranta, Maija-Liisa: *Aborttipyyynnön sosiaaliset perusteet*. Väestötutkimuslaitoksen julkaisuja Sarja B N:o 39. Väestötutkimuslaitos, Helsinki 1975.
- Kylmä, Jari & Pietilä Anna-Maija & Vehviläinen-Julkunen Katri: Terveystiedon edistämisen etiikan lähtökohtia. Teoksessa: Pietilä, Anna-Maija & Hakulinen Tuovi & Hirvonen Eila & Koponen Päivikki & Salminen Eeva-Maija & Sirola Kirsi (toim.): *Terveystiedon edistäminen, Uudistuvat työmenetelmät*. WSOY, Helsinki 2002.
- Lempiäinen, Kirsti: Naisellinen feministi: naisfeministisubjekti. Teoksessa: Nikunen, Minna & Gordon, Tuula & Kivimäki, Sanna & Pirinen, Riitta (toim.): *Nainen naisuus, naisellisuus*. Tampere University Press, Tampere 2001.
- Leino, Mia & Viitanen, Kirsi: Aikuisiksi kasvaminen suomalaisessa maalaisperheessä 1940-1950-luvuilla. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.
- Lennerhed, Lena: *Historier om ett brott*. Atlas, Tukholma 2008.
- Leppo, Kimmo: Nuorison seksuaalikäyttäytyminen tieteiden välisen tutkimuksen kohteena. *Duodecim* 10/1973.
- Lähteenmaa, Jaana: Seksuaalisuus kietoutuu kulttuuriin ja valtaan. *Nuorisotutkimus* 2/1991.
- Markkola, Pirjo: Moninainen maalaisnuoriso. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.
- May, Josephine: Secrets and lies: sex education and gendered memories of childhood's end in an Australian provincial city, 1930s–1950s. *Sex Education* vol. 6, 1/2006.
- McLaren, Angus: *Twentieth Century Sex: a History*. Blackwell Publishers, Oxford 1999.
- Meskus, Mianna: To exclude or to enclose? *Scandinavian Journal of History* vol. 30, 1/2005.
- Meskus, Mianna: Väestön elinvoima ja tahallinen keskenmeno. Raskauden keskeyttämisen politisoituminen 1900-luvun alun Suomessa. Teoksessa: Helen,

- Ilpo & Jauho, Mikko (toim.): *Kansalaisuus ja kansanterveys*. Gaudeamus, Helsinki 2003.
- Myllyntaus, Timo: Vertaileva tutkimus – yhteiskunnan peili. *Tieteessä tapahtuu* 13. vsk, 1/1995.
- Nielsen, Harriet Bjerrum & Rudberg, Monica: Fun in Gender - Youth and Sexuality, Class and Generation. *Nordic Journal of Women's Studies* vol. 15, 2/3/2007.
- Nieminen, Juha: Vanhempain valvottavista asiantuntijain analysoitaviksi. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.
- Nätkin, Ritva: Väestöpolitiikka, abortti ja äitiys – hyvinvointivaltion ammattilaisten ja naisten suhteen tarkastelua. Teoksessa: Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere 1994.
- Nätkin, Ritva: *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä*. Gaudeamus, Tampere 1997.
- Oinas, Elina: Tyttötutkimuksen näkökulmia ruumiillisuuteen. Teoksessa: Ojanen, Karoliina & Mulari, Heta & Aaltonen, Sanna (toim.): *Entäs tytöt? Johdatus tyttötutkimukseen*. Vastapaino, Tampere 2011.
- Otavan iso tietosanakirja, osa I*. Otava, Helsinki 1960.
- Prata, Ana: Finding a voice: Abortion claim-making during Portuguese democratization. *Women's Studies International Forum* vol. 33, 6/2010.
- Pusila, Juha: *Tilastot, rajat ja kaupungistuminen – Suomen kaupungistumista koskevan tutkimuksen tarkastelua ja uusia tuloksia kaupunkimaisen väestön kasvusta vuosina 1920-1950*. Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, Sarja A-1:1990, Turun Kauppakorkeakoulu, Turku 1990.
- Puuronen, Vesa: *Johdatus nuorisotutkimukseen*. Vastapaino, Nuorisotutkimusseura, Tampere 2000.
- Rahikainen, Marjatta: Nuorena työhön. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.
- Rantalaiho, Liisa: Sukupuolisopimus ja Suomen malli. Teoksessa: Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.): *Naisten hyvinvointivaltio*. Vastapaino, Tampere 1994.
- Rauttamo, Mari: *Valistusjärjestöstä toimeenpanevaksi väestöpoliittiseksi elimeksi*. Väestöliitto, Helsinki 1980.
- Reiss, Ira: *Premarital Sexual Standards in America*. The Free Press, 1960.

Ritamies, Marketta: *Sinappikylvystä ehkäisy pilleriin – Suomalaisen perhesuunnittelun historia*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 44/2006, Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos, Helsinki 2006.

Saarikangas, Kirsi: Nuorten lähiöt. Teoksessa: Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi (toim.): *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.

Saarinen, Aino: Valtaa vai vaikutusvaltaa? Valtiosta, naisliikkeestä ja naisten poliittisen kulttuurin muodostumisesta. Teoksessa: Saarinen, Aino & Hänninen-Salmelin, Eva & Keränen, Marja (toim.): *Naiset ja valta*. Gummerrus Oy, Jyväskylä 1987.

Saarinen, Aino: Sukupuoli - yhteiskunta – ajatusmuodot. Teoksessa: Alanen Leena & Rantalaiho Liisa & Saarinen Aino (toim.): *Naisen historiallisuus yhteiskunta – yksilö – sukupuoli*. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto, Tampere 1981.

Sappinen, Eero: *Arkielämän murros 1960- ja 1970-luvuilla. Tutkimus suomalaisen työväestön elämäntavoista ja niiden paikallisista raumalaisista piirteistä*. Suomen Muinaismuistoyhdistys 2000.

Siegel, Reva B: Abortion and the "Woman Question": Forty Years of Debate. *Indiana Law Journal* vol. 89, 4/2014.

Sievers, Kai & Koskelainen, Osmo & Leppo, Kimmo: *Suomalaisten sukupuolielämä*. WSOY, Helsinki 1974.

Silies, Eva-Maria: Taking the Pill after the 'sexual revolution': female contraceptive decisions in England and West Germany in the 1970s. *European Review of History* vol. 22, 1/2015.

Strauss, Anselm: *Qualitative Analysis for Social Scientist*. Cambridge University Press, 1987.

Strömmer, Aarno: Väestönkehitys ja väestöpolitiikka. Teoksessa: Taskinen, Ritva (toim.): *Väestöliitto 1941-1991: Perheen puolesta*. Väestöliitto, Helsinki 1991.

Taavetti, Riikka: "Seksi oli rakkauden hinta" – seksuaalisuus eilisen nuoruudessa. Teoksessa: Vehkalahti, Kaisa & Suurpää, Leena (toim.): *Nuoruuden sukupolvet*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 152, Helsinki 2014.

Tirkkonen, Jarko & Hukkila, Kristiina & Kontula, Osmo: *Tyttöjen ja poikien seksuaalikulttuurit*. Lääkintöhallituksen julkaisuja, Sarja Tutkimukset 15/1989, Helsinki 1989.

Tuomaala, Saara: Menneisyyden tytöt ja tyttöjen tarinat. Teoksessa: Ojanen, Karoliina & Mulari, Heta & Aaltonen, Sanna (toim.): *Entäs tytöt? Johdatus tyttö tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere 2011.

Tuomaala, Salome: *Keskeytyksiä elämässä – Naisten toimijuudet aborttikertomuksissa*. Helsingin yliopisto, Helsinki 2011.

Tuomi Jouni & Sarajärvi, Anneli: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki 2009.

Vehkalahti, Kaisa & Suurpää, Leena (toim.): *Nuoruuden sukupolvet*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 152, Helsinki 2014.

Usborne, Cornelia: *Rebellious Girls and Pitiabale Women: Abortion Narratives in Weimar Popular Culture*. *German History* vol. 23, 3/2005.

Österlund, Kalle: *Esipuhe*. Teoksessa: Taskinen, Ritva (toim.): *Väestöliitto 1941-1991 Perheen puolesta*. Väestöliitto, Helsinki 1991.

Verkkolähteet:

Elävä arkisto: *Saako seksistä puhua julkisesti?* 13.6.1965
<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2010/02/16/saako-seksista-puhua> 22.4.2015.

Elävä arkisto: *Toiko meidät haikara?* 24.9.1965
<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2010/04/23/milloin-aika-puhua-seksista> 22.4.2015.

Elävä arkisto: *Keskusteluohjelma aborttilaista*. 18.3. 1965
<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/laittomia-abortteja-tehtiin-vuodessa-kymmenia-tuhansia> 22.4.2015

Elävä arkisto: *Perhesuunnittelu ja ehkäisy*. 26.10.1966
<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2011/12/02/mahdollisuus-ehkaisyn-heratti-vastustusta-ja-arvokysymyksiä> 22.4.2015

Nikander, Timo: *Avoliiton suosio on hitaasti kasvanut*.
http://www.stat.fi/artikkelit/2010/art_2010-06-07_004.html?s=0, 22.4.2015